

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

ETICKÉ ASPEKTY SOCIÁLNÍ PRÁCE S RIZIKOVOU MLÁDEŽÍ ZAMĚŘENÉ NA
DEONTOLOGICKOU A UTILITARISTICKOU ETIKU

Vedoucí práce: doc. Jakub Sirovátka, Dr. phil.

Autor práce: Martina Jarošová
Studijní obor: Etika v sociální práci
Forma studia: Prezenční
Ročník: 2.

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 31. března 2020

.....

Bc. Martina Jarošová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat doc. Jakubu Sirovátkovi, Dr. phil. za odborné vedení mé práce, za cenné rady a připomínky. Dále bych tímto chtěla vyjádřit poděkování všem respondentům, za jejich přínos pro výzkumnou část této diplomové práce. V neposlední řadě patří obrovské poděkování mé rodině za podporu během celého studia.

Obsah

ÚVOD	6
1 VZTAH ETIKY, PSYCHOLOGIE A SOCIÁLNÍ PRÁCE	9
1.1 Psychologická dimenze sociální práce.....	9
1.2 Etika v sociální práci.....	10
1.2.1 Sebedeterminace	13
1.2.2 Rovnost	14
1.2.3 Welfare.....	14
2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ MLÁDEŽE	15
2.1 Rizikové chování.....	15
2.2 Rizikové formy chování u mládeže.....	16
2.3 Faktory ovlivňující rizikovost.....	16
2.3.1 Resilience	17
3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S RIZIKOVOU MLÁDEŽÍ	19
3.1 Sociální prevence vzniku delikventního chování.....	20
3.1.1 Primární prevence	20
3.1.2 Sekundární prevence	21
3.1.3 Terciární prevence.....	21
3.2 Vztah sociálního pracovníka a klienta	22
3.3 Osobnost sociálního pracovníka	22
3.3 Etická dilemata sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.....	25
3.3.1 Pomoc versus kontrola	27
3.3.2 Zájem uživatele versus veřejný zájem	27
3.3.3 Střet osobní a pracovní sféry.....	28
3.3.4 Dilema mezi monologem a dialogem.....	28
3.3.5 Neutralita versus favoritismus.....	29
3.3.6 Dilema mezi komplexními a zjednodušenými cíli.....	29
4 MLÁDEŽ A NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ	31
4.1 Hlavní znaky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež	31
4.2 Aspekty nízkoprahovosti.....	33
4.3 Význam nízkoprahových zařízení.....	33
4.4 Cílová skupina klientů a jejich charakteristika	34
4.4.2 Etnická příslušnost	34
5 VYBRANÉ ETICKÉ TEORIE A JEJICH APLIKACE DO SOCIÁLNÍ PRÁCE	37
5.1 Teoretické pojetí deontologické etiky	38
5.1.1 Deontologická etika a její provázanost na sociální práci s rizikovou mládeží.....	39
5.2 Teoretické pojetí utilitaristické etiky	42

5.2.1 Kritika utilitaristické etiky	45
5.2.2 Utilitaristická etika a její provázanost na sociální práci s rizikovou mládeží	46
5.3 Aplikace utilitarismu a deontologie na příkladu kazuistiky	49
5.3.1 Deontologický náhled na kazuistiku	49
5.3.2 Utilitaristický náhled na kazuistiku.....	50
5.4 Další etické teorie užitečné v práci s rizikovou mládeží	50
5.4.1 Situační etika.....	50
5.4.2 Etika péče.....	52
5.4.3 Etika ctností.....	52
6 PRŮZKUM ETICKÝCH TEORIÍ V RÁMCI PRAXE	54
6.1 Cíl práce a výzkumné otázky	54
6.2 Zvolený metodologický rámec.....	54
6.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	57
6.4 Výsledky výzkumné sondy	57
6.3.1 Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci	57
6.3.2 Aktivity nízkoprahového zařízení s klienty	58
6.3.3 Přístup ke klientům	60
6.3.4 Etická dilemata.....	63
7 DISKUZE.....	66
8 ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
SEZNAM ZKRATEK.....	84
SEZNAM PŘÍLOH.....	85
ABSTRAKT.....	86
ABSTRACT	99

ÚVOD

Výběr tématu pro diplomovou práci pro mě znamenal uvědomění si, na jaké oblasti bych nejlépe prokázala znalost svých vědomostí z pětiletého studia a dokázala tak propojit znalosti ze dvou fakult Jihočeské univerzity, které jsem absolvovala. První fakultou mého bakalářského studia se stala Zdravotně sociální fakulta, kde jsem se seznámila především s metodami a teoriemi sociální práce, dále se specifiky různých sociálních oblastí, sociálním zabezpečením, legislativou atd. Tato část studia mi byla velmi nápomocná k tomu, abych dokázala popsat podstatné záležitosti mé diplomové práce, a to sociální práci s rizikovou mládeží, nízkoprahová zařízení, rizikové chování u mládeže apod. Pro magisterské studium jsem se rozhodla pro Teologickou fakultu, u které byl pro mě rozhodný fakt, že tamější obor se také věnuje sociální práci, avšak jiným způsobem, který pro mě může znamenat také přínos. Jeho pohled na sociální práci není založen na základě racionálních předpokladů sociální práce, legislativy, ekonomie, práva, zdravotnických předmětů, ale především si zakládá na etickém a psychologickém aspektu, jejichž znalosti mi velice napomohly k tomu, abych byla schopna napsat tu část práce, kde se prolíná etika a sociální práce, etické teorie a jejich provázanost se sociální prací. Dalším významným faktorem pro volbu tohoto tématu činí zájem pro sociální práci s rizikovou mládeží, protože v rámci všech praxí, kterých jsem se účastnila, tuto oblast považuji nejen za velmi zajímavou, ale také za kreativní. Sociální pracovník není totiž povinen se držet jen předpisy a zákazy, nýbrž může aplikovat a kombinovat různé teorie a metody sociální práce dle svého rozhodnutí, což také ale bohužel může přinášet svá úskalí, která budou v této práci pomocí etických teorií analyzována. Problematiku rizikové mládeže konkretizují na nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, protože je tato oblast dle mého názoru otevřenější a dostupnější než kupříkladu dětské domovy.

Cílem práce je zmapovat, analyzovat a definovat etické aspekty sociální práce s rizikovou mládeží v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež s praktickou provázaností. Je zaměřena na etická hlediska a dále sociální práci s rizikovou mládeží více specifikuje, a to utilitaristickou a deontologickou etikou. V práci je zvolena kvalitativní výzkumná sonda, která se bude snažit reflektovat teorie uvedené v této diplomové práci a na základě těchto poznatků a vypočítaných faktů ze sondy určit propojenost etických teorií do praxe sociální práce. Nutno podotknout, že cílem této diplomové práce není podat podrobnou charakteristiku a analyzovat díla dvou

filozofických velikánů – Imanna Kanta a Johna Stuarta Milla, avšak proniknout do jejich filozofie takovým způsobem, který následně bude užitečný k poskytnutí paralely k etice v sociální práci.

Problematika rizikové mládeže v průběhu posledních let razantně stoupá, což dokazují nejen průzkumy, ale také každodenní zprávy na internetu o tom, že vzrůstá konzumace alkoholu u mladistvých, užívání drog, šikana apod. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy tuto skutečnost nepodceňuje a již několik let na primární prevenci poskytuje desítky milionů korun a na tento rok chystá akční plán o Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027 a Akčním plánem realizace Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2021.¹

Obsahová struktura práce se bude týkat především dvou aspektů: charakteristiky rizikové mládeže a sociální práce s touto cílovou skupinou a etických teorií, kde bude docházet v hledání souvislostí interpretovatelné do praxe sociální práce. První kapitola bude věnována vztahu etiky, psychologie a sociální práce, jak spolu korelují a jsou nápomocny v praxi. Druhá kapitola se zaměřuje na pojem riziková mládež, na formy rizikového chování a v neposlední řadě na resilienci, jenž pro děti a mládež představuje významný pojem, který znamená zvládání nepříznivých situací a překonávání krizí.² Třetí kapitola pojednává o sociální práci s rizikovou mládeží, jenž se zaměřuje na druhy prevence v rámci sociální práce s touto cílovou skupinou, o vztahu sociálního pracovníka a klienta, o osobnosti sociálního pracovníka, což je podstatným bodem pro způsob jednání s klientem, čtvrtá kapitola pojednává především o nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, to znamená o aspektech nízkoprahovosti, hlavních znacích tohoto druhu zařízení, významu apod. Pátá kapitola vysvětluje podstatu utilitarismu a deontologie a následně se snaží popsat principy těchto teorií na sociální práci a ukáže jedné kazuistiky. V rámci šesté kapitoly jsou rozbor výsledků výzkumné sondy strukturované podle okruhů témat, které byly s respondenty diskutovány. V předposlední, sedmé kapitole, jsou shrnuty výsledky výzkumné sondy a případné shody s autory, jejichž myšlenky byly v této diplomové práci prezentovány.

---

¹ Srov. USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 18. března 2019, č. 190.

² Srov. DEVESON, A. *Resilience*, str. 6.

Etika v sociální práci je v České republice odborníky hodně diskutované téma a je také hojně publikováno. I přesto je v této diplomové práci značně využíváno cizojazyčných publikací, především anglicky psané literatury, protože na problematiku cizojazyční autoři pohlízejí odlišnými pohledy a s česky psanými publikacemi se vhodně doplňují. Mimo tento fakt je sociální práce profesí, která například jako právo, není ukotvena jen na území České republiky; navíc jiné národy a kulturní odlišnosti mohou přinášet jiný, častokrát inspirativní náhled na výkon sociální práce a aplikaci etiky v ní. Významnými autory, kteří ovlivnili mou diplomovou práci jsou zejména I. Kant a J. S. Mill, dále také S. Banks se zaměřením na etiku v sociální práci, M. Thompson a v neposlední řadě také Matoušek, který se dopodrobna zabývá rizikovou mládeží a je spoluzakladatelem neziskové organizace LATA³, která se zabývá touto cílovou skupinou.

---

³ LATA – programy pro mládež a rodinu, dostupné na WWW: <http://www.lata.cz/>.

1 VZTAH ETIKY, PSYCHOLOGIE A SOCIÁLNÍ PRÁCE

S ohledem na obsah diplomové práce a studovaného oboru je důležitým momentem si osvětlit co má etika a sociální práce společného. Obor sociální práce se skládá ze zákonů, předpisů, teorií, vnitřních řádů organizací, ale to nečiní tento obor kompletní, jak se mnoho lidí může domnívat a vydařeně tuto korelaci vysvětluje oborová charakteristika fakulty, na které studuji. Studium etiky v sociální práci na Teologické fakultě Jihočeské univerzity míří na prohloubení studia sociální práce, zejména v její etické a psychologické dimenzi. Člověk, který tento obor studuje, je veden ke kritickému myšlení v oblasti etiky, je schopen argumentovat a definovat etické systémy. Student se snaží o samostatné myšlení a o orientaci v situacích, kde dochází v praxi sociální práce ke střetům hodnotových systémů.⁴ Fakt, že podstatným východiskem sociální práce je etika, potvrzuje Holasová, která ve své publikaci zmiňuje, že sociální práce vychází z nejen z legislativních norem, ale také etických hodnot, do nichž spadají lidská práva, sociální spravedlnost a humanismus.⁵ Druhou významnou dimenzi představuje psychologie, jejíž provázanost se sociální prací charakterizují v další kapitole.

1.1 Psychologická dimenze sociální práce

Psychologie vylepšuje schopnosti komunikace a práce s lidmi i v rámci organizace.⁶ Musím podotknout, že v mnoha publikacích o sociální práci je mnohokrát tento aspekt opomíjen, ale tvoří podstatnou část náplně práce, protože sociální pracovník je dle mého názoru i jakýmsi psychologem, který se nesnaží jen klienta odkazovat na další instituce, vyplácet mu dávky, poskytovat mu nabízené služby, pomoc, ale znamená to také pochopit jeho psychický stav, jeho obtížnou situaci a pomocí verbálních a neverbálních projevů ukázat podporu. Existuje řada psychologických terapií a každá z nich má potenciál zlepšit a zlepšit odbornou praxi sociálního pracovníka. Pokud jsou terapie kombinovány, nabízejí navíc možnost holistické terapie s cílem pomoci uživatelům služeb s více potřebami.⁷ Ingleby ve své knize zmiňuje terapie vhodné přímo pro sociální práci. Uvádí

---

⁴ Srov. Etika v sociální práci, <https://www.tf.jcu.cz/zajemci-o-studium/navazujici-magisterske-obory/etika-v-socialni-praci>.

⁵ Srov. MALÍK HOLASOVÁ, V., *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*, str. 10.

⁶ Srov. Etika v sociální práci, <https://www.tf.jcu.cz/zajemci-o-studium/navazujici-magisterske-obory/etika-v-socialni-praci>.

⁷ Srov. INGLEBY, E. *Applied Psychology for Social Work*, str. 32.

například behaviorální terapii, humanistickou psychoterapii, psychodynamickou terapii a biologickou psychologii. Abychom si dokázali důležitost psychologie ve zmíněném oboru, popíšu podstatu jedné z Inglebových teorií – „biofeedback“ z behaviorální terapie. Tato terapie se obvykle používá u lidí, kteří požádali o odbornou pomoc, protože trpí úzkostmi. Hudba, světla, aroma a odpočinek jsou kombinovány a vytvářejí tak prostředí, kde se může jednotlivec fyzicky uvolnit. Terapie se v podstatě pokouší vyvolat relaxační myšlenky v mysli klienta, především díky manipulaci s vnějšími vlivy.⁸ V souvislosti s behaviorální terapií je nutné si však uvědomit, že každá lidská bytost nereaguje stejným způsobem na vnější reakci.⁹

1.2 Etika v sociální práci

Na úvod této kapitoly je žádoucí zmínit definice, které interpretují podstatu sociální práce. Takových definic je nespočet, protože sociální práce nám ukazuje v praktické rovině svoji pestrost. Sociální práce je definována jako umění, věda a profese. Pomáhá lidem řešit osobní, skupinové a komunitní problémy a dosáhnout uspokojování osobních, skupinových a komunitních vztahů prostřednictvím praktik sociální práce.¹⁰ Doel se s touto definicí shoduje, o náročnosti této profese čtenáře přesvědčuje skutečností, z kolika oborů sociální práce vychází: ze sociologie, psychologie, sociální politiky, sociální správy, filosofie, politiky, ekonomie, ekologie, antropologie, biologie apod.¹¹ Biestek, americký kněz, který v 50. letech formuloval principy pro individuální sociální práci s klientem, považuje všechna vymezení sociální práce za strohé a nudné charakteristiky. Ukazuje, že se dá vymezit i metaforami, jako například že sociální pracovníci jsou, jak pevní realisté, tak idealisté s jasnými očima, kteří se podle určitých situací chovají jako chameleoni.¹²

Jedním z výkladu, co etika v sociální práci znamená a obnáší, interpretuje Congress na iniciálách slova ETHIC (přeloženo):

E (exploration) – zkoumání řady hodnotových pozic od všech zúčastněných stran (sociální pracovník, klient, rodina klienta, společnost, stát apod.),

---

⁸ Srov. INGLEBY, E. *Applied Psychology for Social Work*, str. 35.

⁹ Viz tamtéž, str. 41.

¹⁰ Srov. International Federation for Social Work, from <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/>.

¹¹ Srov. DOEL, M. *Social Work: The Basics*, str. 7.

¹² Srov. BIESTEK, F. *The Casework Relationship*, str. 45.

T (thinking about ethical codex) – přemýšlení o etických kodexech a právních otázkách,

H (hypothesis) – hypotéza možných důsledků,

I (indentification) – identifikace výhod a škod určitého jednání,

C (consultation) – konzultace s ostatními sociálními pracovníky.¹³

Každý člověk je unikátní bytostí, a ačkoliv jeho problémy se mohou zdát srovnatelné s problémy druhých, jeho osobnost je odlišná, a to by mělo přinést také odlišné jednání. V tomto kontextu považuji za nejvýznamnější zdroj pro etické rozhodování naše svědomí a vnitřní nastavení; druhým významným pak etický kodex sociálního pracovníka, který tvoří základní kámen pro etické jednání v oboru. „*Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit, a tak podporuje jejich zmocnění.*“ (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006: 1) Kutnohorská upozorňuje na obtížnost kvalitní vymezení etiky pracovníka v pomáhajících profesích hlavně z toho důvodu, že do vztahu pracovník – klient se reflektuje komplikovanost jejich osobnostních rysů a taktéž složitost jedinečných rysů každého případu.¹⁴

Sociální práce je výjimečná disciplína, jejíž konání může znatelně ovlivňovat život jedince i celé společnosti, z toho důvodu musí být sociální pracovník svázan etickým kodexem, který mu zabraňuje jednat nesprávně například přemírou péče v radikálním vstupu do klientovy situace. Sociální péče vyžaduje etiku, aby byla reálnou pomocí bližnímu v nouzi. Aby pomoc nebyla urážlivá, degradující, ale naopak přátelská, aby pomáhala udržovat lidskou důstojnost i v momentu, kde ubývají vlastní síly.¹⁵

Sociální práce se skládá z kontroly a pomoci, je důležité, aby pracovník rozpoznal, jaký způsob využije. Z tohoto důvodu také mohou vzniknout různá dilemata, která musí sociální pracovník vyřešit. Kontrola, jakožto jeden ze způsobů sociální práce, představuje nároky, sankce a udává klientovi určité cíle. Nutno říct, že profesionální způsoby práce začleňované pod pojem kontroly, při kterých rozhoduje pracovník o tom, co je prospěšné

---

¹³ Srov. CONGRESS, E. P. *Social Work Values and Ethics: Identifying and Resolving Professional Dilemmas*, str. 82.

¹⁴ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, str. 82.

¹⁵ Srov. GULOVÁ, L. *Sociální práce*, str. 39.

pro klienta (například přesvědčování, vyjasňování, dohled), spadají do běžné praxe sociální práce.¹⁶ Je ale významně důležité, aby sociální pracovník dokázal tento způsob užívat s mírou a nedostal se do rozepře s klientem, anebo s posláním organizace, ve které pracuje. Někdy se může stát, že pracovník ustrne v pozici, kdy bude chtít klienta dostat do situace, o které je přesvědčený, že zlepší klientův život a zapomene, že požadavky klienta jsou odlišné a cesta, kterou se ho sociální pracovník vede, je nesprávná. Druhým způsobem sociální práce je pomoc, kde dochází mezi klientem a sociálním pracovníkem k výraznějšímu procesu vzájemné spoluúčasti a spolurozhodování. Tento profesionální vztah klade požadavek na větší flexibilitu a proměnlivost v rolích a postaveních, které zaujímá sociální pracovník ke klientovi, zakládá si na respektu, vzájemné dohodě a možnosti volby.¹⁷ Jeho každodenní praxí je rozlišovat mezi konceptem pomoci a konceptem kontroly jako dvěma základními způsoby práce.

Během svých každoročních praxí jsem byla svědkem mnohých dilemat, která musela pracovnice řešit a rozhodnout se například, zda budou jednat ve prospěch dlouholetého klienta, který je o to prosí, nebo udělají správnou věc a zůstanou na straně společnosti, avšak klienta tím striktně potrestají. Sociální práce představuje velmi praktickou etickou teorii; má zaručit její lidský rozměr, její humánnost.¹⁸ Teorie se dále prolíná do praktické roviny sociální práce, kde sociální pracovník jedná právě také na základě teoretických poznatků. Člověka nelze pojmout jinak než jako holistickou bytost, to znamená, že nesmíme opomenout ani jednu složku jeho bio-psycho-sociálního a spirituálního rozměru.¹⁹ Pokud člověk chce vykonávat práci sociálního pracovníka, nestačí si pouze přečíst etický kodex této profese a snažit se takto chovat. Je velmi podstatným činem si všechny morální zásady ukotvit také v osobním životě a poznat sám sebe.

Bowles ve své knize pojednává o třech základních tématech, stejně systematicky jako předchozí autoři, kteří se snaží poukázat na propojenost a úlohy etiky v sociální práci. Jedná se o ctnost, etické dovednosti a etické znalosti. Společně poskytují rámec pro posílení praxe v sociální práci. Ukazují, jak je etika provázána s koncepty každodenní

---

¹⁶ Srov. JEDLIČKA, R. et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, str. 362.

¹⁷ Viz tamtéž, str. 363.

¹⁸ Srov. ELIČHOVÁ, M. *Sociální práce: Aktuální otázky*, str. 58.

¹⁹ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, str. 9.

sociální práce. Ctnosti jsou osobní vlastnosti a charakterové vlastnosti, které vedou k vytvoření dobrého sociálního pracovníka. Příklady ctností zahrnují reflexi a morální odvahu. Etické dovednosti jsou představeny jako techniky, které spojují etiku s úspěšnou praxí v sociální práci. Etické dovednosti se týkají „dělání“ a „myšlení“; když diskutujeme o etických dovednostech, soustředíme se na to, aby se druhý zaměřil na to, jak něco udělat. Příklady etických dovedností zahrnují etické rozhodování a kritické zdůvodnění. A třetím principem dle Bowlese jsou etické znalosti jakožto klíčové pojmy, principy a teorie potřebné pro etickou sociální práci. Etické vědomí je o „poznání“ a „porozumění“; když zkoumáme etické znalosti, žádáme, abychom se něco naučili nebo jim porozuměli, a rozvíjíme základní etickou slovní zásobu. Příklady zahrnují myšlenky z filosofie, jako je teleologie, nebo experimenty s myšlenkami, a činnosti ze sociální práce, jako jsou lidská práva a sociální spravedlnost.²⁰

Jedním z dalších podstatných osobnostních rysů, který s etikou v sociální práci úzce souvisí, je citlivost.²¹ Některé studie interpretují, že zvuk plačícího dítěte stačí k tomu, aby rozplakal jiné děti, nebo vidí-li někoho v nouzi, neváhá ho potěšit.²² Tato myšlenka poukazuje na naši schopnost vrozené empatie. Pochopení morálky, jakožto emoční reakce vede k závěru, že morálka významně spočívá na pocitech. To může vést k dedukci, že etika není ničím jiným než pocitovým vnímáním.²³ Být empatický v sociální práci je velmi podstatný aspekt, ale není to dostačující podmínka k tomu, aby byla práce odvedena správně. Další důležité principy sociální práce spojené s etikou zmiňuje ve své knize Banks. Jedná se o sebedeterminaci, rovnost, distributivní spravedlnost a welfare (dobrý život), které budou popsány v následujících kapitolách.²⁴

1.2.1 Sebedeterminace

Pojem sebedeterminace, neboli sebeurčení, jež předpokládá i Kantova etika, vychází z klasického učení etiky v sociální práci.²⁵ Sebedeterminace v etickém kontextu se spojuje s autonomií, lidskou důstojností, respektem ke klientovi, ale také spravedlností, kde se sociální pracovník může dostat do morálního konfliktu, pokud hájí pouze práva

---

²⁰ Srov. BOWLES, W. et al. *Ethical Practice In Social Work*, str. 17.

²¹ Srov. DOBRIN, A., *Ethics for Everyone: How to Increase Your Moral Intelligence*, str.23.

²² Viz tamtéž, str. 23.

²³ Viz tamtéž, str. 24.

²⁴ Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, str. 81.

²⁵ Srov. SEDLÁČEK, J. *Etika v sociální práci a veřejné správě*, str. 41.

klienta, například na úkor jeho rodiny.²⁶ Na základě tohoto principu se ukazuje to, že sociální pracovníci soustředí svoji péči na osoby, kde vzniká riziko závislosti klientů na pracovníkovi. V tomto případě by ale pracovníci měli usilovat o autonomii klienta a Nečasová ve své knize podotýká, že lidská důstojnost je na rozdíl od autonomie bezpodmínečně absolutní, poněvadž je všem poskytnuta stejně. Ztráta nebo absence způsobilosti skutečné autonomie nenasvědčuje ztrátě nebo absenci lidské důstojnosti.²⁷

1.2.2 Rovnost

Další aspekt etiky v sociální práci představuje rovnost, z čehož si jednoduše vydedukujeme, že se jedná o potlačení diskriminace z jakýchkoli příčin. Banks uvádí základní tři způsoby rovnosti: nestrannost, rovnost příležitostí a rovnost výsledku, přičemž o všechny tři způsoby by měli sociální pracovníci usilovat. Na distributivní spravedlnosti se podílí zejména sociální pracovníci, kteří jsou odpovědní za rozdělování veřejných pramenů (například dávky hmotné nouze) a také se úzce pojí s rovností.²⁸

1.2.3 Welfare

U konceptu welfare (kvalita života) je podstatné si objasnit, že představa dobra klienta ovlivňuje to, jak si dobro uvědomuje sociální pracovník a také jak je schopný dobro klient definovat. Sociální pracovník by měl pochopit, co klient očekává od svého života a snažit se vymanit ze svého odlišného vnímání kvality života a také mu nevnucovat svá řešení.²⁹ V tomto kontextu může dojít ke konfrontaci s etickým kodexem, protože zdůrazňuje jednání pracovníka ve prospěch klienta, ale v jiných případech může být za jediné správné jednat proti klientovi, ve prospěch společnosti.

---

²⁶ Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, str. 81.

²⁷ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filosofie a etiky v sociální práci*, str. 57.

²⁸ Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, str. 80.

²⁹ Viz tamtéž, str. 81.

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ MLÁDEŽE

Tato kapitola pojednává o problematice rizikového chování u mládeže, kde je významným momentem si uvědomit, kdo do této cílové skupiny patří, faktory rizikového chování a taktéž pojem resilience, díky němuž se může mládež vyhnout rizikovému chování.

2.1 Rizikové chování

Rizikové chování, především u adolescentů, definuje mnoho autorů, různě rozdělují a zkoumají původ, příčiny, řešení. Tato kapitola se snaží o základní vhled do této problematiky. Význam pojmu rizikové chování z terminologického stanoviska ve své knize analyzují a podrobují užšímu vyjádření autoři Dolejš a Orel, kteří nacházejí synonymní výrazy vysvětlující, co vlastně rizikové chování představuje.³⁰ Jako nahrazení může tedy sloužit například problémové chování, maladaptivní chování, protispolečenské chování, abnormální chování, disociální, asociální chování, delikventní nebo deviantní chování. Příkladem může být záškoláctví nebo toulavost, které bychom mohli klasifikovat do asociálního chování, do antisociálního chování například krádeže, vandalismus, šikana, do deviantního chování naopak sexuálně směřované patologické chování apod.³¹ Pojem rizikové chování lze tedy chápat jako postavený výše nad pojmy „problémový, antisociální, asociální“ apod.

Rizikové chování lze definovat jako souhrnný termín pro aktivity realizované jednotlivcem či skupinou, které vedou k zjevným a prokazatelným problémům různé povahy (psychologického, sociálního, zdravotního apod.) u jednotlivce či skupiny nebo celé společnosti. Teoretická východiska nejsou přesně definována, i když existuje mnoho pojetí, které se problémovým chování zabývají. Jedná se o interpretace založené na fyziologických proměnných, jiné se zaměřují na sociální kontrolu či na strukturu společnosti nebo na sociální rozpory.³²

Matoušek doplňuje, že u rizikové mládeže vzniká vyšší riziko sociálního selhání, tato mládež představuje jednu z cílových skupin sekundární prevence.³³ „*Dispozičními*

---

³⁰ Srov. DOLEJŠ, M., OREL, M. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*, str. 29-30.

³¹ Viz tamtéž, str. 29.30.

³² Srov. SKOPAL, O. et al. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň*, str. 10.

³³ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, str. 175.

faktory jsou dědičnost, konstituce, nižší úroveň zdraví a rozumových schopností, poruchy morálního vývoje, dysfunkční rodina, neúčast na vzdělávání a na trhu práce, bydlení ve velkém městě, příslušnost k asociálním subkulturám aj.“³⁴

Fenomén rizikového chování představuje rozsáhlou problematiku a k tomu je třeba interdisciplinární pohled; zabývají se tímto nejen společenskovědní, ale i lékařské obory.³⁵ Rizikové chování se vyskytuje nejčastěji ve vývojovém období adolescenta (krize, zvraty, konflikty, sebedůvěra). To je v zásadě dvojího druhu. Jednak se týká poškozování tělesného nebo duševního zdraví a druhý význam se dotýká ohrožení společnosti.³⁶

2.2 Rizikové formy chování u mládeže

Rizikové chování představuje širokou škálu aktivit, které do tohoto pojmu spadají:

- záškoláctví,
- lhaní,
- agresivita,
- vandalismus,
- závislosti,
- šikana, kyberšikana, násilné chování,
- rizikové chování na internetu,
- rizikové sexuální chování,
- xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus,
- extremismus,
- užívání anabolik a steroidů,
- rizikové sporty, hazardní hry,
- rizikové chování v dopravě.³⁷

2.3 Faktory ovlivňující rizikovost

Rizikové faktory jsou enviromentální stresory, které stupňují u dítěte pravděpodobnost špatného přizpůsobení nebo záporných následků v oblasti tělesného zdraví, duševního

---

³⁴ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, str. 175.

³⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, V. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, str. 40.

³⁶ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, str. 96.

³⁷ Srov. NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, str. 40-41.

zdraví, školního výkonu a sociální adaptace.³⁸ Může se to týkat například traumatických životních událostí, chudoby, rodinných konfliktů, vystavení násilí, rizikových faktorů rodičů, jako je například alkoholismus, kriminálních jednání, závislosti na drogách apod.³⁹

Jeden z faktorů, který přispívá k rizikovosti mládeže je podle mnoha autorů podcenění volného času. Hofbauer ve své knize uvádí, že rodiče neprojeví o děti zájem, protože na ně nemají čas a tím pádem také podceňují jejich volný čas. Ve výzkumu v první polovině devadesátých let vyšlo najevo, že 21 % rodičů se neptalo na volnočasové aktivity svých dětí. Hofbauer také zmiňuje, že nejrizikovější skupinou jsou děti nezaměstnaných rodičů a do kontrastu jdou děti podnikatelů.⁴⁰

Americká psycholožka J. Jenkinsová rozděluje rizikové chování do několika faktorů:

- proximální rizikové faktory působí na člověka přímo a bezprostředně (konflikty v rodině, psychické problémy apod.);
- existence distálních faktorů jsou nepřímo vázány na člověka, tzn. zprostředkovaně – například ekonomická situace státu, vysoká kriminalita ve městě, kde jedinec bydlí;
- oslabující faktory člověka dělají zranitelnějším a náchylnějším k rizikovému jednání;
- vliv protektivních faktorů napomáhají jedince udržovat v pozitivním životním stylu, odstraňují špatné rizikové faktory a napomáhají resilienci, které se věnuje další kapitola.⁴¹

2.3.1 Resilience

Podstatným pojmem pro rizikové chování u mládeže je resilience, díky které se mládež může vyhnout patologickému chování a překonat své náročné období. Pojem resilience vychází z latinských pojmů *resilio*, *resiliere*, které v překladu označují odrážet se, odskakovat, skákat zpět, elasticnost. Resilienci mnoho autorů interpretuje jako odolnost vůči stresu, avšak Garmezy (1991) tvrdí, že je to spíše vyrovnání se s nepříznivými

---

³⁸ Srov. ŠOLCOVÁ, I. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*, str. 13.

³⁹ Viz tamtéž, str. 13.

⁴⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, str. 42.

⁴¹ Srov. JENKINS, J., in ŠOLCOVÁ, I. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*, str. 14.

životními situacemi.⁴² Vývoj resilience je nejčastěji zkoumán v rámci vývojové psychologie, která studuje psychické obtíže v kontextu vývojových stádií u člověka.⁴³ Druhý obor zkoumající tento jev je pozitivní psychologie, u níž jedno z významných jmen je E. Wernerová - americká vývojová psycholožka, která se zabývala vývinem dětí z hlediska správného vývoje a hodnot navzdory náročné nepřízni osudu.⁴⁴ Závěr výzkumu Wernerové zkoumající resilienci ukazuje, že dítě z vysoce rizikové rodiny nutně nečeká ponurá budoucnost. Z výsledků vyplývá, že pokud dítě umí překonávat překážky a vyrovnávat se s těžkými životními situacemi, může vést kvalitní život a nepadnout do skupiny rizikových dětí. Wernerová dokazuje, že neexistuje determinovanost osudu rodiny a dítěte.⁴⁵

V současné době je věnována notná pozornost příznivému vývoji mládeže, který usiluje o převádění výzkumných studií do praxe ve formě intervencí⁴⁶. S kladným vývojem adolescentů se pojí koncept sedmi C:

- Kompetence (competence) označuje způsobilost účelně zvládat situace;
- Důvěra (confidence) prezentuje víru jedince ve své vlastní schopnosti;
- Vztahy (connection) označují úzké vztahy v rodině, ve škole a přátelství;
- Charakter (character) označuje schopnost rozlišit dobré a zlé;
- Přínos (contribution) představuje konkrétní přispění jedince společnosti;
- Zvládání (coping) znamená schopnost efektivně zvládat stres;
- Kontrola (control) označuje schopnost zohledňovat důsledky svých činů.⁴⁷

---

⁴² Srov. GARMEZZY, N. *Resilience in children's adaptation to negative life events and stresses environments*, str. 459.

⁴³ Srov. ŠOLCOVÁ, I. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*, str. 8.

⁴⁴ Viz tamtéž, str. 8.

⁴⁵ Srov. WERNEROVÁ, E., in ŠOLCOVÁ, I. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*, str. 8.

⁴⁶ Viz. 4.1 Hlavní znaky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

⁴⁷ Srov. GINSBURGH, K. et JABLOW, M. in ŠTEFKOVÁ, I. et DOLEJŠ, M. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*, str. 9.

3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S RIZIKOVOU MLÁDEŽÍ

Sociální práce s mladistvými vyžaduje znalost vědomostí i z jiných oborů jako je například psychologie a pedagogika.⁴⁸ Svět dětí a mladistvých se se svými sociálně, kognitivně, motivačně emocionálními specifiky značně odlišují od světa dospělých lidí a tím se ovlivňuje celý proces sociální práce.⁴⁹

Rodinné, komunitní a společenské dysfunkce poskytují nejčastější teoretická vysvětlení znepokojujících životních okolností a událostí; například neplánovaná těhotenství mladistvých jsou spojována s chudobou, všudypřítomným nedostatkem možností s následnou beznadějí a zoufalstvím.⁵⁰ Na základě zkušeností a znalostí o negativních pólech života lidí, sociální pracovníci s větší pravděpodobností formulují vyvážená hodnocení a citlivé intervence; například děti, které se vyrovnávají s alkoholismem rodičů nebo rozvodem, musí najít způsoby, jak se uvolnit a rozvinout psychologickou vzdálenost od každodenních konfliktů a potíží.⁵¹ Vznik sociální práce s rizikovou mládeží Matoušek přisuzuje nefunkčním rodinám, které jsou zřizovány výlučně kvůli citovému uspokojování dospělých, jsou velmi nestabilní, zaměřeny na zaměstnání a často dítě vyrůstá pouze s jedním z rodičů. Při rozvodu rodičů je prokázáno, že dítě si nese následky v psychologickém a sociálním fungování velmi dlouho dobu.⁵²

Smyth se ve své publikaci uvádí kritické zhodnocení sociálních služeb a jejich přístup k dětem a mládeži. Musíme se zaměřit na to, jak se mohou změnit byrokratické a pověřené služby, abychom mohli začít s vytvářením programů, které vyhovují potřebám dětí a mládeže a v neposlední řadě také celým rodinám, před uspokojováním potřeb systému. Klade důraz na budování vztahů sociálního pracovníka a dítěte, místo zaměřování se na cíle a výsledky. Děti a mládež díky tomu mohou vždy profitovat z bezpečného, zdravého a pozitivního vztahu s pracovníky na ochranu dětí, probačními úředníky, učiteli, poradci, sociálními pracovníky. V mnoha případech jde o vztah, tudíž o cestu, nikoli o cíl. Tato zkušenost může dát dětem a mládeži, kterým se rodiče nevěnovali, svolení k tomu, aby v budoucnu podstoupily riziko vytváření vztahů

---

⁴⁸ Srov. MÁTEL, A. et al. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiach*, str. 380-381.

⁴⁹ Viz tamtéž, str. 381.

⁵⁰ Srov. GITTERMAN, A. *Handbook of social work practice with vulnerable and resilient populations*, str. 4.

⁵¹ Viz tamtéž., str. 4.

⁵² Srov. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin*, str. 267.

a vytvořily si plán pro pozdější vztahy založený na pozitivní zkušenosti. Tomuto úzkému teoretickému diskursu o práci s dětmi a mládeží hrozí selhání, protože sociální práce založená na vztazích byla nahrazena proceduralismem, který postrádá smysluplné a uctivé zapojení mládeže. Důsledkem je, že děti se stávají identifikované jako problém než jako lidská bytost.⁵³

3.1 Sociální prevence vzniku delikventního chování

Sociální práce s rizikovou mládeží by se dala shrnout do tří základních etap, dle toho, v jaké fázi delikventního chování se mládež vyskytuje: Primární (před vznikem delikventního chování), sekundární (k delikventnímu chování již dochází) a terciální (práce s odsouzenými) prevence.⁵⁴

3.1.1 Primární prevence

Primárně preventivní program, který působí na mládež, u které hrozí vznik delikventního chování, by měl působit na tuto skupinu co nejdříve. Některá rizika mohou být přítomna hned u narození dítěte, ale některá, jak už bylo řečeno, vznikají při dysfunkční rodině. Jako výstražné znamení, že dítě bude ohroženo sociálním selháváním, se předvídají problémy s učením ve škole, jejichž příčinou jsou obvykle nedostatky ve schopnostech a dovednostech dítěte. V České republice je pro tuto problematiku klíčový pojem sanace rodiny. Tento program by měl ovlivňovat angažovanost rodiny, její výchovu, stanovovat dítěti hranice, to znamená celkově edukovat ve správné výchově. Nejde o jednorázovou činnost o formálně prováděném dohledu sociálního pracovníka nad rodinou, ale jde o dlouhodobý proces sociální práce s rodinou.⁵⁵

V posledních dvou desetiletích je praxe sociální práce stále více zaujatá určovaním a měřením úrovní rizika, kterým jsou mladí lidé v populaci vystaveni. V souvislosti se sociálními, ekonomickými a politickými změnami v životě mladých lidí vědci v sociální práci navrhli, že výzkum rizik a odolnosti může poskytnout vodítko pro tvorbu a realizaci sociálních programů. Rámce rizika a odolnosti jsou nyní tak všeobecně přijímány, že standardem akreditace vzdělávacího programu Rady pro sociální práci je

---

⁵³ Srov. SMYTH, P. *Working with High-Risk Youth: A Relationship-based Practice Framework*, str. 59.

⁵⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin*, str. 274.

⁵⁵ Viz tamtéž, str. 275.

mandát, aby všichni studenti sociální práce získali znalosti o dopadu vystavení rizikovým faktorům na lidské chování.⁵⁶

3.1.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence pojednává o prevenci zrodu, rozvoj a přetrvávání delikventního chování u dětí a mládeže, které jsou tímto chováním vystaveny. Např. předcházení vzniku a rozvoji závislosti u mládeže, která již drogu užívá.⁵⁷ U dětí mladšího školního věku je možné stanovit tzv. predelikventní chování (záškoláctví, napadání spolužáků, negativní postoj k učitelům), což s vysokou pravděpodobností může korelovat s pozdějším trestným chováním. Některé typy zločinnosti jsou v současnosti prohlašovány za bagatelní přestupky, čímž je míněno, že jde o činy s nízkou mírou závažnosti. Bagatelních trestných činů se podle anonymních průzkumů dopouští v období dospívání většina mužské populace a také určitá část dívek. Pachatel dostává negativní "nálepkou", která může změnit jeho sebepojetí i vztahy, jež k němu mají blízké osoby. Proto je žádoucí v těchto případech zasahovat tak, aby byl pachatel účinně odstrašen od pokračování v protizákonné činnosti, v případě ambicióznějších projektů, aby byly podpořeny jeho prosociální postoje, dovednosti a aktivity.⁵⁸

Tato forma prevence podle Nešpora vyžaduje více času a má vyšší požadavky na schopnosti i prostředky. Aby byla efektivní, navrhuje uplatnit více taktik, zvýšit intenzitu působení a uznávat individuální potřeby jedince. Program by měl spolupracovat s dalšími institucemi i s rodiči dospívajícího.⁵⁹

3.1.3 Terciární prevence

Terciární prevence v obecném měřítku představuje zmírňování dopadů již vzniklých problémů. V tomto případě bychom mohli zařadit v kontextu sociální práce například streetwork, K-centra, psychiatrické léčebny, věznice pro mladistvé apod.

Tato fáze se soustředí na předcházení recidivy u mladistvých, kteří se stali závislími na určité návykové látce, nebo již mají nějakou trestnou zkušenost. Zabraňuje se tomu, aby se trestný čin nebo závislost v budoucnu neopakovaly. V souvislosti s terciární

---

⁵⁶ Srov. NYBELL, L. et al. *Childhood, Youth, and Social Work in Transformation*, str. 285.

⁵⁷ Srov. PAVLAS MARTANOVÁ, V. *O primární prevenci rizikového chování*, dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>.

⁵⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin*, str. 275.

⁵⁹ Srov. NEŠPOR, K. et al. *Programy prevence závislosti a možnosti jejich hodnocení*, str. 10-12.

prevencí hovoříme též o resocializaci, tzn. ukázat problémovému či závislému dítěti cestu k novým životním hodnotám a životu bez delikventního chování a závislosti.⁶⁰ O něco takového se pokouší program v USA, o kterém pojednává Matoušek ve své knize. Zmiňuje jedno z možností, jak odstrašit usvědčené pachatele od pokračování v delikventních aktivitách, je uspořádat pro ně formou debaty setkání s lidmi, kteří si v současnosti odpykávají dlouholeté nebo doživotní tresty ve věznicích. Takový program běží v některých místech USA od sedmdesátých let 20. století pod názvem „Scared Straight“.⁶¹ Tato metoda odstrašování je, jak upozornilo několik výzkumů, účinná velmi málo nebo neúčinná.⁶²

3.2 Vztah sociálního pracovníka a klienta

Sociální pracovníci by měli udržovat a jednoznačně vymezit své vztahy s klienty. Účinná praxe závisí na jasném vymezení profesních rolí. Vztahy mezi klientem a pracovníkem, které jsou založeny na zmatených hranicích, na dvojích nebo více vztazích, mohou být destruktivní.⁶³ Dvojí nebo vícenásobné vztahy mezi sociálními pracovníky a klienty mohou mít mnoho podob.⁶⁴ Problémy mohou nastat ve vztahu k sociálnímu kontaktu, výměně darů, sdílení jídel, udržování přátelství, sdílení osobních údajů s klienty a sexuálnímu zapojení.⁶⁵

3.3 Osobnost sociálního pracovníka

Osobnost sociálního pracovníka tvoří v sociální práci významný vliv. Kvalita odvedené práce nezáleží jen na zkušenostech, informacích, diplomech, ale právě také na osobnosti sociálního pracovníka. Otázkou zůstává, zda se dá osobnost upravovat podle toho, abychom mohli práci odvádět kvalitně, a proto se na tento aspekt podíváme v této kapitole.

Osobnost představuje soubor, spjitost či propojení charakteru, temperamentu, schopností a také dalších vlastností jedince. Na pojem osobnost bylo vytvořeno padesát různých definicí, ale nejvíce dominuje biosociální a biofyzické vysvětlení pojmů.

---

⁶⁰ Srov. SCHAVEL, M. *Sociální prevencia I.*, str. 36.

⁶¹ Nejnovější analýza z roku 2014 nenašla žádný důkaz, že by projekty typu Scared straight redukovaly trestnou činnost mladistvých. Naopak všechny provedené analýzy ukázaly, že účast v programu zločinnost zvyšuje.

⁶² Srov. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin*, str. 276.

⁶³ Srov. REAMER, G. F. *Social work values and ethics*, str. 109.

⁶⁴ Srov. JAYARATNE, S. et al. *Social work professional standards: An exploratory study*, str.189.

⁶⁵ Viz tamtéž, str. 189.

Biosociální definice koresponduje obvyklému použití pojmu: osobnost vyjadřuje míru společenské atraktivity, to znamená, že osobnost je významnější, pokud dokáže zaujmout pozornost ostatních lidí. Tudíž bychom mohli vydedukovat, že introverti a sociálně stažení lidé pozbývají osobnost, toto pojetí na nás může působit dost příkře. Biofyzická definice formuluje její intrapsychickou povahu a konstituční základ, který lze měřit, popsat a shrnout do formy určitého osobnostního profilu (temperament, morálka, etičnosti, charakter, sociální bytí).⁶⁶ Další odstavce se věnují konkrétním aspektům osobnostního profilu sociálního pracovníka.

Uplatnění tvořivosti a flexibilní důraznosti lze představit na příkladu, kdy problémové situace klientů nabízejí několik možných řešení. V praxi to znamená, že sociální pracovník musí řešení hledat, některá nemusejí být uplatnitelná hned, někdy je řešení třeba změnit, nebo mezi nimi improvizovat.⁶⁷ Dalším významným osobnostním rysem jsou motivační schopnosti – ctížádostivost, iniciativa a v neposlední řadě reálný optimismus, který může být pro pracovníka velkým přínosem.⁶⁸

Matoušek ve své knize uvádí čtyři základní modely chování sociálního pracovníka, ve kterých se odráží jeho osobnost:

- angažovaný sociální pracovník,
- radikální sociální pracovník,
- byrokratický sociální pracovník,
- profesionální pracovník.⁶⁹

Angažovaný sociální pracovník se odprošťuje od názvu své profese, prosazuje morální hodnoty při kontaktu s klienty, zachází s nimi s úctou, má pro ně pochopení, respektuje je a má tendenci se o ně starat jako o přátele. S touto typologií přicházejí i negativa jako je riziko vzniku syndromu vyhoření, vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem apod. Radikální sociální pracovník taktéž prosazuje morální hodnoty při kontaktu s klienty, především ale proto, že se snaží o změnu zákonů z oblasti sociální politiky, které považuje za nespravedlivé. Podstatou třetí typologie, byrokratického sociálního pracovníka, je oddělení profesního a osobního života sociálního pracovníka za účelem, aby se necítili proviněni, že s klienty manipulují a využívají je. Posledním

---

⁶⁶ Srov. ÇAKIRPALOGLU, P. *Úvod do psychologie osobnosti*, str. 16-17.

⁶⁷ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, str. 25.

⁶⁸ Srov. GOLEMAN, D. *Práce s emoční inteligencí*, str. 78.

⁶⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Teorie a metody sociální práce*, str. 46-47.

typem je sociální pracovník jako profesionál, který má potřebné vzdělání k vykonávání praxi v oboru, jedná podle etického kodexu, jeho prioritu tvoří práva a zájem klientů. Tento model je založený na vyrovnávání moci mezi sociálním pracovníkem a klientem (vnímán jako spolupracovník), v jehož důsledku se budou moci klienti účastnit na rozhodování, na změnách organizačních kultur apod. Klient nabyt tedy větší moc, ale ta je stále regulovatelná sociálním pracovníkem. Zde vidíme, jak se tyto čtyři typy prolínají, ať už z morálních hodnot, sociálního práva a vztahu sociálního pracovníka a klienta.⁷⁰

Další typologii sociálního pracovníka popisuje Krakešová ve své publikaci, a to sociálního pracovníka jakožto vychovatele. Snaha pracovníka je zaměřena na to, aby s ním klient navázal vztah, na jehož základě by byl schopen přijímat jeho výchovné působení. Je to však komplikovaný úkol právě proto, že se týká práce, kde každý klient je výjimečný (má rozdílné zkušenosti, vztahy, reakce na podnět apod.) Sociální pracovník by měl být klientem považován za autoritu, ale prostředí musí vzniknout na základě důvěry a respektu, to napomáhá klientovi uvolnit se. Lze prohlásit, že jde Krakešové o to, aby pracovník pracoval na důvěrném vztahu s klientem a dobře klienta a jeho problém znal, protože díky tomuto vztahu může sociální pracovník předat klientovi mechanismy, které vyřeší jeho problém. Tyto mechanismy klient může užívat do budoucna a díky tomu předejít vzniku dalších problémů. Proto Krakešová zdůrazňuje potřebu výchovné složky pomoci, neboť bez ní jde jen o odstranění následků chování, které by klient v budoucnu opět provedl.⁷¹ Klimentová dokonce zmiňuje, že sociální pracovník působí spíše jako vychovatel a učitel než terapeut.⁷² Ráda bych myšlenku Krakešové převedla do praxe, vezmeme-li v úvahu sociálního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. V případě, že se sociální pracovník dozví, že z klienta se stal záškolák, měl by se k němu postavit přátelsky, ale zároveň autoritativně, empaticky a vytvořit si s ním důvěrný vztah, ve kterém si bude připadat klient bezpečně. Pak na něj může působit výchovně, tzn. říct mu o problémech, které mohou nastat, o možnosti vyloučení ze školy apod. Díky výchově se může chování klienta změnit spíše, než jen výhružkami a napomináním.

---

⁷⁰ Srov. MATOUŠEK, *Teorie a metody sociální práce*, str. 46-47.

⁷¹ Srov. KRAKEŠOVÁ, M. et al. *Sociální kliniky: Z dějin sociální práce a sociálního školství*, str. 44.

⁷² Srov. KLIMENTOVÁ, E. *Teorie a metody sociální práce I.*, str. 56.

3.3 Etická dilemata sociálních pracovníků v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež

S výkonem praxe sociální práce se mohou vyskytovat u sociálních pracovníků různá etická dilemata, jejichž charakter může být rozličný v návaznosti na práci s různou cílovou skupinou. Na úvod je nutno objasnit co takové etické dilema v sociální práci znamená.

Etické dilema vzniká v momentu, když sociální pracovník cítí, že stojí před dvěma nebo více stejně nevhodnými možnostmi. Ty mohou představovat morální rozpor (např. povinnost sociálního pracovníka chránit zdraví klienta a právo klienta na sebeurčení).⁷³ Podobně etické dilema interpretují i Hartl a Harltová jako: „volbu mezi dvěma stejně přijatelnými možnostmi.“⁷⁴ Podstatným faktem této problematiky je taktéž jeho subjektivní vnímání etického dilematu. To co, pro jednoho sociálního pracovníka může představovat technickou záležitost, pro dalšího etický problém (je zřejmé, jak by se měl rozhodnout, ale učinit tak je pro něj obtížné), a pro jiného to může znamenat právě etické dilema. Tyto přístupy, jak sociální pracovníci vnímají profesní situace napovídají, že záleží také na osobnosti. Je podstatné, aby byl sociální pracovník schopen správně vyhodnotit situaci, byl ukotvený v morálním rozhodování a měl správně nastavený osobní žebříček hodnot.⁷⁵ Reamer nejen osobním hodnotám, ale taktéž hodnotám sociální práce přisuzuje velký význam, protože ovlivňují vztahy sociálních pracovníků s klienty, kolegy a společnostmi a přispívají k úspěšnému řešení etických dilemat.⁷⁶

Další roli také hraje, v jakém sektoru se sociální práce provádí – zda na úrovni zaměstnavatelské organizace, nebo ve státním zřízení.⁷⁷ Sociální pracovníci běžně zvažují právní, etické a někdy i morální důsledky konkrétních situací a přijímají etická rozhodnutí týkající se jejich odpovědnosti. Každý den se dostáváme do konfrontace s etickými dilematy, když se snažíme sloužit druhým. K řešení těchto náročných otázek potřebujeme důkladné pochopení hodnot a etiky v sociální práci, jakož i těch zákonných povinností, které ovlivňují a informují naši práci. Takové porozumění zahrnuje mnohem více než jen obecnou znalost právních předpisů, judikatury a etických kodexů. Sociální pracovník by měl znát svůj etický kodex sociální práce a měl by být schopni identifikovat

---

⁷³ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, str. 24.

⁷⁴ HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, str. 114.

⁷⁵ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, str. 24.

⁷⁶ Srov. REAMER, F. G. *Social Work Values and Ethics*, str. 14.

⁷⁷ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*, str. 24.

právní a etické zásady, které platí v konkrétních situacích. Pokud jsou principy v rozporu, odborník se nachází v dilematu a měl by ho umět řešit. Cournoyer se shoduje s ostatními autory a dodává, že sociální pracovník musí umět kriticky přemýšlet, aby určil, které etické zásady nebo právní závazky by měly mít přednost před ostatními v situacích, kdy platí několik konkurenčních povinností.⁷⁸

Mátel uvádí, že klíč při řešení dilematických situacích se nachází v osobě sociálního pracovníka, v jeho zkušenostech, vědomostech, osobním nastavení a navrhuje, aby začínající sociální pracovníci využili „know-how“ od zkušenějších, protože pravděpodobně již mnoho dilematických situací prožili a s velkou pravděpodobností se s nimi dokážou popasovat profesionálně, s klidem a rozvahou a zkušenější by měli umět své poznatky a zkušenosti předat začínajícím pracovníkům a ochotně vše sdělit.⁷⁹ Tuto myšlenku Mátela potvrzují i Pemová a Ptáček, kteří ve své publikaci uvádějí obrázek, na kterém je evidentní, že zkušenost tvoří až jednu třetinu odbornosti sociálního pracovníka, ke které se pojí i schopnost řešit morální dilemata.⁸⁰

Obrázek č. 1: Odbornost sociálního pracovníka⁸¹

Podle Nečasové & Musila vznikají etická dilemata ve čtyřech základních etapách, kdy v první fázi se sociální pracovníci střetávají s různorodými pracovními podmínkami, tím může být například velké množství klientů, časové možnosti a výkonnost jednotlivých pracovníků. V druhé fázi dochází ke střetu dvou rozdílných očekávání.

⁷⁸ Srov. COURNOYER, B. R. *The Social Work Skills Workbook*, str. 126-127.

⁷⁹ Srov. MÁTEL, A. *Teorie sociální práce I*, str. 113.

⁸⁰ Srov. PTÁČEK, R. et PEMOVÁ, T. *Zanedbávání dětí*, str. 121-122.

⁸¹ Viz tamtéž, 121-122.

Sociální pracovníci ví, že mají dělat pro své klienty vše, co vyžadují, ale současně se zaměřují jen na to nejpodstatnější. Třetí fáze ukazuje sociálním pracovníkům situace a konflikty, ve kterých si uvědomují etický charakter dané dilematické situace. Poslední, čtvrtá, fáze ukazuje, že se sociální pracovníci zabývají dilematy, které vnímají jako jejich osobní odpovědnost. Tyto etapy jsou na sebe navázány.⁸²

Další kapitola je věnována příkladům konkrétních dilematických situací, které mohou vzniknout při práci s rizikovou mládeží v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.

3.3.1 Pomoc versus kontrola

Dilema mezi pomocí a kontrolou vzniká především v situacích, kdy klient nespolupracuje, vyznačuje se značnou pasivitou, agresí, neplní podmínky dohody o spolupráci a pracovník se obává toho, že pokud s klientem ukončí spolupráci a klient přestane do nízkoprahového zařízení pro děti a mládež docházet, negativně tento čin ovlivní kvalitu života klienta. Pracovník může taktéž klientův zákaz docházení do zařízení považovat jako své selhání a snaží si skrz klienta sám sobě něco dokázat, považuje ho tedy za prostředek, nikoli za účel.⁸³ Může mít také sklon poddat se své představě o vhodném řešení, to znamená, že „ví, co je pro klienta správné“. Tímto jednáním ale klientovi přisuzuje nižší pravomoci na rozhodování o svém životě. Stěžejním momentem pro sociálního pracovníka je správně odhadnout situaci, mít dostatek ověřených zdrojů, aby se následně mohl rozhodnout pro kontrolu nebo pomoc. Špatné rozhodnutí může nést s sebou fatální důsledky, protože když se nerozhodne pro kontrolu, může dojít k poškození práv, potřeb nebo dokonce zdraví klienta. Když se rozhodne pro kontrolu, která není v tu chvíli není žádoucí, zasáhne do přirozeného prostředí klienta a může dojít ke ztrátě důvěry.⁸⁴

3.3.2 Zájem uživatele versus veřejný zájem

Dilema vystupuje z eventuálního kontrastu zájmů klienta a společnosti, především při takové činnosti klienta, u které vzniká ohlašovací povinnost nebo ji lze posoudit jako

---

⁸² Srov. NEČASOVÁ, M. et MUSIL, L. *Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků. In Etické kontexty sociální práce s rodinou*, str. 88-89.

⁸³ Viz. kapitola Deontologická etika a její provázanost se sociální prací.

⁸⁴ Srov. NEDELNÍKOVÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*, str. 43.

protispolečenskou.⁸⁵ Například se sociální pracovník může setkat s klientem romské etnicity, který dochází do nízkoprahového zařízení jako vzorný a přátelský člověk. Ale v moment, kdy pracovnice zjistí, že klient pracuje na černo, to znamená že jeho práce nebyla nahlášená, se nachází v dilematické situaci. Veřejným zájmem je, aby všichni jednali v souladu se zákonem, vzhledem k tomu, že klient nízkoprahového zařízení pro děti a mládež argumentoval námitku sociální pracovnice tím, že se setkává u mnoho zaměstnavatelů s odmítnutím, proto je tato možnost výdělku lepší nežli žádná.⁸⁶

3.3.3 Střet osobní a pracovní sféry

V průběhu mé praxe jsem se s tímto dilematem setkala vícekrát. Šlo především o mladou generaci sociálních pracovníc, které používaly sociální sítě a klienty zajímalo, jak je mohou najít a přidat si je do přátel. V mém případě se jednalo především o praxi v dětském domově, ale i v nízkoprahových zařízeních. Výrazy klientů při otázce, pro jakým jménem mě na Facebooku najdou, nenavštěvovaly žádné obavy, proč bych jim kontakt neměla dát. Diplomatickým odmítnutím z nich bylo cítit na určitou dobu zklamání, ale pak na to přestali klást důraz a první dilema, zda dát kontakt, který by potenciálně neovlivnil můj osobní život, bylo vyřešeno.

Kopřiva ve své knize uvádí, že jakýkoli fungující vztah musí mít jasně definované hranice. Hranice v sociální práci chápeme ve vztahu mezi dvěma lidmi jako určitý předěl, které říká, co je věcí mou a co je věcí druhého. Hranice lze také uchopit jako ochrannou mez, která chrání vnitřní prostor.⁸⁷

3.3.4 Dilema mezi monologem a dialogem

Pokud sociální pracovník s klientem diskutuje z pozice nadřazenosti, vede s ním monolog, naopak pokud pracovník jedná s klientem rovnocenně, vede s klientem dialog. Tedy, je schopný klienta pokládat za odborníka na jeho stav, zahrnuje ho do jednání a považuje ho za objekt zájmu. Monolog vždy nemusí být nesouměrný, protože i díky němu může dojít mezi klientem a pracovníkem k pochopení, naopak dialog nemusí být vždy symetrický, protože může být prostředkem skrytého ovládnutí, v případě, pokud klient nemá plně volný prostor pro vlastní projev.⁸⁸ Při práci s klienty v nízkoprahovém

---

⁸⁵ Srov. NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*, str. 44.

⁸⁶ Srov. ŠVEŘEPA, M. *Prosazování a obhajoba práv klientek sociální práce. Příběh, který není*, str. 9.

⁸⁷ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*, s. 74.

⁸⁸ Srov. LAAN, G. V. *Otázky legitimity sociální práce*, str. 45.

zařízení je třeba dbát na to, aby na individuálních terapiích probíhal dialog, neboť o monologu většinou může dojít k zablokování ze strany klientů a v krajním případě i přerušeni spolupráce. Pokud se klient nachází ve vývojové fázi adolescenta, je prospěšnější se vyhnout monologům a direktivním přístupům ze strany pracovníka, a naopak je zahrnovat do spolupráce a usilovat o empowerment⁸⁹. Monolog láká jednat tak, jak považuje za příhodné pracovník, a ne tak, jak si přeje sám klient, to znamená, že dochází k jednostrannosti. Problém není interpretován jako problém ze strany klienta a tím dochází také ke kontrole ze strany pracovníka, protože klientovi nedovolil možnost „mít zakázku“.⁹⁰

3.3.5 Neutralita versus favoritismus

Toto etické dilema je založeno zejména na předsudcích sociálního pracovníka a na základě toho jednoho ze dvou klientů více upřednostňuje – zde mluvíme o favoritismu. Jedná se o tři základní předsudky: za prvé ze sympatií nebo antipatií pracovníků k určitým vlastnostem klientu, za druhé z obvyklých představ o tom, kdo je a kdo není „sociálně hodnotný klient“, nebo za třetí z představ pracovníku o tom, že někteří klienti budou na poskytovanou pomoc reagovat lépe než jiní.⁹¹ Sociálně hodnotný klient může v nízkoprahovém zařízení představovat pro pracovníky například dítě s dobrým prospěchem, uměleckým nadáním apod.

Příkladem předsudku může být výrok, že „dítě mladšího školního věku potřebuje v nízkoprahovém zařízení více péče než adolescent“. Toto tvrzení, leckdy opodstatněné, se stane předsudkem, pokud kupříkladu pracovníce nízkoprahového zařízení považuje nízký věk za dostatečný indikátor potřeby a rozlišuje klienty na základě věku a nikoli jejich individuálního plánu.

3.3.6 Dilema mezi komplexními a zjednodušenými cíli

Sociální pracovník by si měl s klienty, kteří se nacházejí ve vývojové etapě mladšího školního věku, nebo i ve fázi adolescenta, stanovovat menší, dílčí cíle, které klienty motivují k dosažení komplexního cíle. Děti nemyslí do budoucna jako dospělí, jsou orientovány na konkrétní okamžik a lépe si představí, co bude za týden, než co se s nimi

---

⁸⁹ Empowerment – snaha o maximální „zapojení“ uživatele a jeho „posílení“.

⁹⁰ Zakázka – vyjádření svých požadavků na způsob, obsah a rozsah poskytované pomoci a tím spoluformovat cíl a činnost sociálních pracovníků.

⁹¹ Srov. LIPSKÝ in MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale...*, str. 69.

bude dít za rok, zejména když jim je například teprve šest let. Navíc se může stát, že ztratí motivaci, protože se jim plnění cíle bude zdát v nedohlednu. Dalo by se říct, že tato problematika se nezdá býti dilematem, protože, jak už bylo řečeno v úvodu, etické dilema sociální pracovník prožívá, pokud cítí, že stojí před dvěma nebo více stejně nevhodnými možnostmi.

Totíž dilema mezi komplexními a zjednodušenými cíli vyplývá z nejasnosti cílů služeb sociální práce. V důsledku rozvinutých a obecných cílů se často projevují nepřesnosti ohledně metodik a aplikačních pravidel k individuálním cílům. Problém nastává, pokud jsou různá očekávání zaujatých subjektů – tedy cíl klienta je odlišný než cíl, jaký by si pro něj představovala společnost, nebo je cíl klienta jiný, než je cíl zařízení. Pracovníkům v této situaci nezbyvá jiné východisko, než si cíle zkonkretizovat a zvolit ty, které lze vzájemně spojit. Vytvářejí si však vlastní koncepci cílů, které pokud jsou hromadné, můžeme je nazvat ideologií organizace.⁹²

---

⁹² Srov. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale...*, str. 69.

4 MLÁDEŽ A NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ

V této kapitole se zaměřuji na druh sociální služby, jenž se rizikové mládeži věnuje, a proto je nezbytné toto zařízení blíže specifikovat. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou relativně novou etablovanou institucí. V roce 2004 vznikla první regionální skupina NZDM NUTS II Jihovýchod, která zajišťovala a stále zajišťuje nízkoprahová zařízení v Jihomoravském kraji a také na Vysočině a je to jediná sociální služba, která se věnuje přímo dospívajícím jedincům. Zemanová a Dolejš provedli celorepublikový výzkum klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a výsledkem je, že tuto sociální službu využívá vysoce riziková mládež, která ve všech sledovaných aktivitách rizikového chování běžnou populaci dospívajících ve věku 11-15 let často přesahuje o více než 30 %. Tento výzkum ukazuje významnou korelaci mezi rizikovou mládeží a nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež. V dalších kapitolách se o této sociální službě více pojednává.⁹³

4.1 Hlavní znaky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) poskytují ambulantní, eventuálně terénní služby dětem ve věku od 6 od 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy a může být prováděna anonymně.⁹⁴ NZDM vykonává čtyři základní činnosti, které jsou uvedeny v zákoně O sociálních službách podle odstavce 1:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- c) sociálně terapeutické činnosti,*
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Zákon č. 108/2006 Sb.: § 62)*

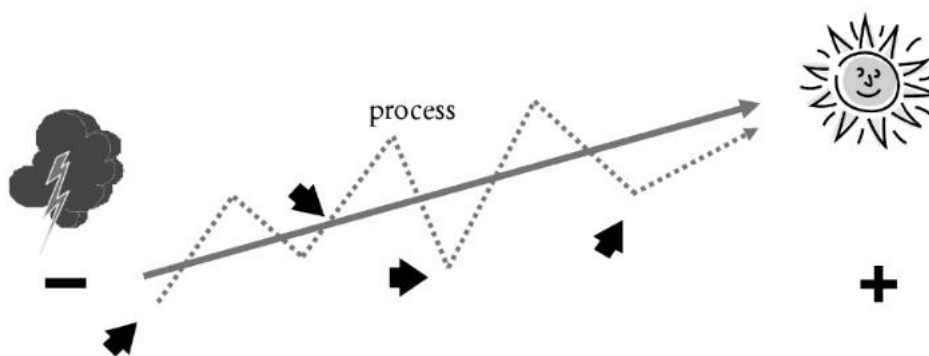
Tyto základní činnosti mohou působit pro člověka, který se nepohybuje v oboru, značně abstraktně. Na základě svých praktických znalostí si pojdme blíže definovat tyto činnosti na příkladech. Ad a) může být příkladem doučování ve věcech, ve kterých dítě nestihá, besedy o tématech, které by neměly být vzhledem k věkové kategorii dětí podceňovány (např. sexuální výchova, hygiena, rizika kouření apod.) a za aktivizační činnosti můžou být považovány venkovní sportovní aktivity, jako například míčové hry.

⁹³ Srov. ZEMANOVÁ, V. et DOLEJŠ, M. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, str. 8.

⁹⁴ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Sociální péče 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*, str. 45.

Aktivizační činnosti v rámci mé praxe představovaly velkou popularitu, protože funkcí NZDM, o které se nepíše, je „zaměstnávání“ dětí aktivitami. Možná se tento aspekt nese v negativním nádechu, avšak i to považuji za úkol NZDM; rozptýlit děti, aby neměly čas na společensky neuznávané aktivity. Ad b) Tuto činnost jsem pokládala za významnou, protože klienti NZDM vytvářeli různé výrobky, které pak mohli na náměstí prodávat pod záštitou zařízení, kde docházelo ke styku ke společností a lidé měli možnost si některé stereotypy vzhledem ke klientům NZDM pozměnit. Dále to může být například den otevřených dveří, akce pro veřejnost apod. Ad c) Sociálně terapeutické činnosti představuje socioterapie, jejíž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob. Do socioterapie se zařazuje poradenství, krizová intervence, případová práce, práce se skupinou. Ad d) Může sem patřit např. doprovázení na úřad práce, poradenství ohledně vyřizování žádostí, podávání informací ohledně vyřizování občanského průkazu apod.

V rámci sociálně terapeutické činnosti se v zařízení provádí jedna z podstatných činností – intervence. Znamená to řešení aktuální problémové situace v prostorách či při akci klubu. Jedná se především o intervence související s porušením pravidel, vysvětlování norem, vytváření bezpečné atmosféry v klubu. Intervence je definována jako vědomá, na cíl zaměřená akce, která ovlivňuje chování osob, skupin, organizací a komunit, jakož i průběh událostí a jejich řízení konkrétním požadovaným směrem. Obrázek poskytuje obraz vrcholů a propadu úspěchu a selhání zásahů během procesu změny v rámci intervence s klientem nízkoprahového zařízení.⁹⁵

Obrázek č. 2: Proces intervence⁹⁶

⁹⁵ Srov. BLOK, W. *Core Social Work: International Theory, Values and Practice*, str. 107.

⁹⁶ Viz tamtéž, str. 107.

4.2 Aspekty nízkoprahovosti

Termín nízkoprahovost znamená, že se co nejvíce pokoušíme odstraňovat bariéry, které jedinci mohou zabraňovat navštěvovat zařízení. Označuje nejvyšší možnou dostupnost ve smyslu eliminace časových, psychologických a finančních překážek, které potenciálně ohrožují návštěvnost cílové skupiny do toho zařízení a využití poskytovaných služeb.⁹⁷

Jedná se tedy o dodržování principů nízkoprahovosti, mezi něž patří:

- anonymita (možnost představit se pod přezdívkou),
- vzájemný respekt,
- možnost kdykoliv přijít a zase odejít,
- bezplatnost,
- přizpůsobení služby potřebám klientů,
- zaručená práva klientů (právo na soukromí, na ochranu osobních údajů, na výběr pracovníka, právo podat stížnost na kvalitu),
- povinnost dodržování pravidel (tresty většinou v podobě vykazání ze zařízení, nebo v krajních případech i zákazu).⁹⁸

Nízkoprahovost dle Zemanové a Dolejše taktéž označuje citlivost k tomu, kdy se z návštěvníka stává klient, ctí se způsob vstupu klienta do procesu užívání služby tohoto zařízení.⁹⁹ To například znamená, že pokud dítě poprvé navštíví nízkoprahové zařízení, pracovníci s ním nejednají formálně a snaží se navodit takovou atmosféru, aby si nepřipadal jako klient obklopen formálně jednajícími pracovníky, avšak jako kamarád. Tento aspekt považují za významný v rámci principu nízkoprahovosti.

4.3 Význam nízkoprahových zařízení

Cílem této služby je zlepšovat úroveň života dětí tím, že se budou předcházet nebo snižovat sociální a zdravotní rizika, které souvisí se způsobem jejich života, taktéž jim umožnit lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a v neposlední řadě také vytváření podmínek k řešení jejich nepříznivé sociální situace.¹⁰⁰ Pracovníci NZDM se nacházejí v roli profesionála a „staršího přítele“ v jedné osobě; v praxi je obvyklé, že

---

⁹⁷ Srov. ZEMANOVÁ, V. et DOLEJŠ, M. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, str. 11.

⁹⁸ Srov. KNOTOVÁ, D. et al. *Školní poradenství*, str. 178.

⁹⁹ Srov. ZEMANOVÁ, V. et DOLEJŠ, M. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, str. 11.

¹⁰⁰ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Sociální péče 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*, str. 45.

tito pracovníci zachovávají interdisciplinární styky s příslušnými pracovišti, také jsou ve spojení s rodinou dítěte, školou i okolím. Touto cestou je možné zachytit a mezioborově řešit rodinné násilí, šikanu, dopady rozvodových sporů a jiné závažné obtíže dětí a dospívajících, kteří by nejspíše nenavštívili specializovanou instituci. V praxi tak může pracovník nízkoprahového zařízení znamenat důležitou podporu v těžkých situacích v rodině.¹⁰¹ Z tohoto tedy vyplývá, že bychom si mohli NZDM představit jakousi významnou hlavní křižovatku, kde se mohou setkávat různé problémy u klienta a pracovník by měl být schopný tyto problémy identifikovat a správně se rozhodnout, zda je bude řešit¹⁰² a také s kým.

Velký význam NZDM ve své knize prezentuje Jedlička, který tvrdí, že hlavní úskalí výchovné a sociální práce s rizikovou mládeží je otázka prvotního lidského setkání a interakce s těmi, u kterých by pomoc a podpora byla prospěšná. Tudíž navázání osobního kontaktu je nejen nezbytnou podmínkou, ale samo o sobě i významnou cílovou hodnotou specializované odborné činnosti, kterou proto pojmenováváme kontaktní prací nebo také nízkoprahově organizovaným působením.¹⁰³ Jinak řečeno, dítě, které se nachází v problému raději kontaktuje svého „staršího přítele“ (sociální pracovník), než formálně oblečenou a vystupující pracovníci OSPODu, což bezesporu musíme považovat za kladnou stránku této sociální služby.

4.4 Cílová skupina klientů a jejich charakteristika

4.4.2 Etnická příslušnost

Za velmi podstatné se považuje participace sociálních pracovníků na překlenování bariér mezi minoritou a majoritou. Pro naši zemi představuje typický příklad romská etnicita. Česká společnost nahlíží na romskou menšinu různými způsoby – Romové jako kočovníci a migranti (častá migrace, nepřizpůsobení se podmínkám), Romové jako nedůvěryhodní lidé (nedodržování pravidel), jako nepřizpůsobiví (život ve vyloučené lokalitě), jako nelojální (vypočítavost, pobírání dávek) apod. Tyto stereotypy otevírají prostor pro aplikaci etických princip a norem sociálního pracovníka. Postavení romské

---

¹⁰¹ Srov. CIMRMANNOVÁ, T. et al. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu*, str. 97.

¹⁰² Sociální pracovník není kompetentní v rámci NZDM řešit problémy, které nezasahují přímo do klientovi osobní jednoty, nebo do společenského ohrožení. Např. negativní emoce z neopětované lásky nekonzultovat s rodiči

¹⁰³ Srov. JEDLIČKA, R. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*, str. 370.

menšiny je v naší zemi problematické; ve výzkumech až 80 % lidí u nás ukazuje vůči Romům negativní postoj. Začne-li se mluvit o Romech, odezvy bývají odlišné, většinou však málokdo zůstane lhostejný. Kromě osobních zkušeností ovlivňují většinovou společnost nejrůznější mýty a předsudky, přitom ale lidem častokrát chybí informace z dlouhodobé osobní zkušenosti nebo výzkumem.¹⁰⁴

V NZDM se můžeme setkat s romskou etnickou menšinou, která častokrát tvoří i většinu pravidelně docházejících klientů. Rozdíl mezi romskou menšinou a českou společností je jejich kočovnost, na rozdíl od usedlých národů, nesetrvávali na jednom místě. U Romů převládá silný návyk a potřeba tělesné blízkosti, úcta k hostovi a ochota dělit se, živý temperament, veselost a citová spontánnost. Fízik píše, že jejich kulturní rozptýlenost a přístup okolí jim neumožnili vytvářet stálé hodnoty, a proto nebudovali stavby, památky, města jako jiná společenstva.¹⁰⁵ „Vytvořili si vlastní svět, který je obrazem jejich duše.“¹⁰⁶ Největší hodnotou pro romskou kulturu je vnímat život takový jaký je. Vše, co brání svobodnému životu vnímají negativně. Nepokládají se za kariéristy ani materialisty a nejpodstatnější je velká rodina.¹⁰⁷ Výzkumy z roku 2010 ukazují, že romské děti tvoří většinu docházejících nízkopražského centra pro děti a mládež. Klíčovým aspektem, proč romské děti zařízení navštěvují je bezplatnost, nízká míra informovanosti dětí rodiči, neorganizované venkovní činnosti, pocit bezpečí, který děti hlavně mají díky kamarádům.¹⁰⁸

Další etnickou skupinu v naší zemi tvoří vietnamská menšina. U této menšiny výzkum dopadl protikladně. Vietnamští rodiče neradi pouštějí děti na organizované volnočasové aktivity, děti mají méně času, učí se více než české děti, protože rodiče tomu kladou velký důraz a děti se také zúčastňují dražších kroužků.¹⁰⁹

Ve vztahu k romské menšině se stále objevují z různých oblastí tendence segregovat tuto skupinu obyvatelstva. I přesto, že takový přístup k menšině je nelegální, hovoříme v tomto slova smyslu, jako by segregace mohla existovat. Tato praxe je nesmyslná, nemá

---

¹⁰⁴ Srov. ŠIMKOVÁ, S. et ZAJÍC, J. *Na křižovatce kultur: aneb Romové, Vietnamci a Číňané mezi námi*, str. 9.

¹⁰⁵ Srov. FÍZIK, L. *Etika v sociální práci s romskou rodinou*, in *Aplikovaná etika v sociální práci a dalších pomáhajících profesích*, str. 89.

¹⁰⁶ Viz tamtéž, str. 89.

¹⁰⁷ Srov. FÍZIK, L. *Etika v sociální práci s romskou rodinou*, in *Aplikovaná etika v sociální práci a dalších pomáhajících profesích*, str. 89.

¹⁰⁸ Srov. ŠIMKOVÁ, S. et ZAJÍC, J. *Na křižovatce kultur: aneb Romové, Vietnamci a Číňané mezi námi*, str. 14-15.

¹⁰⁹ Viz tamtéž, str. 16.

v žádné studii základ a měla by být na všech stupních společnosti, tedy i v rámci vzdělávání, přerušena. Když shrneme všechny dosavadní zkušenosti s postupem integrace, tak to, co společnost potřebuje, je kvalitní politický systém, který by garantoval přístup ke vzdělávání bez bariér všem osobám, který by ručil za přístup ke vzdělávání bez překážek všem jedincům, tedy i Romům. Další důvod souvisí s předsudky a rasismem, prožíval v našich zemích svoji obnovu; v běžné populaci dominuje názor, že majoritní obyvatelstvo nechce být s Romem ve třídě, v práci, v městské dopravě, nechce jej za souseda atd.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Srov. GULOVÁ, L. *Sociální práce*, str. 23.

5 VYBRANÉ ETICKÉ TEORIE A JEJICH APLIKACE DO SOCIÁLNÍ PRÁCE

Abych dokázala teoreticky propojit etiku se sociální prací, vybrala jsem si vedle etiky ctností, etiky péče, etiky odpovědnosti, etiky kontraktualismu, dvě základní etické teorie – deontologii a utilitarismus – založené na normativní bázi, na jejichž příkladech se dá efektivně reflektovat i praktickou provázanost se sociální prací a velmi dobře se dají porovnávat na základě svojí odlišnosti. Mnohem lépe se analyzují než deskriptivní teorie, která nám neposkytuje žádnou kritickou zpětnou vazbu.

Každá z těchto teorií má své vlastní filozofické předpoklady a klade otázky velmi důležité pro sociální práci a lidské služby. Utilitarismus vyžaduje, abychom se blíže podívali na sociální kontext a pojem společného dobra. Etika ctností (z aristotelské tradice) zvažuje, jaké charakterové vlastnosti a ctnosti jsou vhodné pro ty, kteří usilují o dobré morální občany. Pokud se sami sebe zeptáme, jaké charakteristické rysy jsou pro sociální pracovníky žádoucí, přemýšleli bychom například nad soucitem, poctivostí, bezúhonností a tolerancí. Etika péče zase bádá po tom, jaké mají ženy a muži způsoby, jak se zapojit do etického uvažování.¹¹¹

Etické teorie představují způsob, jak reflektovat lidské jednání z etické perspektivy, snaží se analyzovat naše důvody pro jednání a nalézat argumenty pro to, jak máme správně jednat. Existuje široká škála pohledů na lidskou povahu a vztah mezi svobodami jednotlivce a rolí státu, právem a veřejným statkem. Jako pracovníci sociálních a lidských služeb musíme přemýšlet o tom, co víme o lidskosti a způsobech, jak se lidé chovají, a vysvětlit vztahy mezi lidmi a jejich sociálními prostředím. Teorie nám nabízejí mnoho způsobů pohledu na svět; etická teorie nám dává způsoby formulování rozhodnutí, která mají pro ně morální hodnotový základ.¹¹² S touto myšlenkou o užitečnosti propojení etických teorií do sociální práce souhlasí Matoušek, který ji doplňuje tím, že pozornost věnovaná studiu etických teorií navíc napomáhá sociálním pracovníkům k orientaci v případě výskytu etického dilematu.¹¹³

---

¹¹¹ Srov. CHENOWETH, L. et MCAULIFFE, D. *The Road to Social Work & Human Service Practice*, str. 67.

¹¹² Viz tamtéž, str. 65.

¹¹³ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, str. 23.

5.1 Teoretické pojetí deontologické etiky

Pojem deontologie vychází z řeckého slova deon – povinnost, ve filozofii určuje učení o povinnostech ve všeobecné úrovni. V lékařství pak definuje závazky lékaře vůči pacientům, spolupracovníkům, veřejnosti a úředníkům.¹¹⁴ První deontologický kodex byl vydán 400 let před naším letopočtem a tím je Hippokratova přísaha.¹¹⁵ Výrazným představitelem tohoto směru je Immanuel Kant. Podle Kanta s člověkem jednáme morálně, když mu podáme takové argumenty, které může pokládat za objektivní, když s ním jednáme jako s rozumnou rovnocennou a úcty hodnou bytostí, která náleží všem.¹¹⁶

Deontologická etika, jakožto etika povinnosti označuje etický postoj, který hodnotí činy a chování podle toho, co je správné na bázi absolutního nároku vyšších mravních zásad.¹¹⁷ Řadíme ji do normativní etiky, která se zabývá normami, jimiž se ve svém etickém rozhodování lidé řídí – zaměřuje se na výrok o nějakém chování a ptá se: „Je správné tuto věc konat?“. ¹¹⁸ Deskriptivní etika by tak například pouze uvedla počet potratů, které byly v dané společnosti vykonány a normativní etika se navíc dotazuje – „Je skutečně správné jít na potrat?“. ¹¹⁹ Čevela to doplňuje tím, že při rozhodování by člověk měl především rozum a morální pravidla odvodit z racionality, nikoli ze zkušenosti.¹²⁰ Podle Kanta se morálka nezajímá o vyjádření našich pocitů, nejde ani o maximalizaci důsledků, jako je potěšení a štěstí.¹²¹

Ačkoliv slovo povinnost je v dílech Kanta velmi často používáno a zároveň je také to první, co se člověku v souvislosti s deontologií vybaví, je chápáno negativně, to jest jinak, než by si Kant pravděpodobně přál. Povinnost podle Kanta má ušlechtilý původ a Kant se táže, kde jsou kořeny. Povinnost neboli morální nutnost vždy znamená morální, vždy vyplývá z mravního zákona a nepředstavuje to legalismus, povinnosti, které nám ukládá stát, společnost a další instituce. Rozum si mravní zákon ukládá sám, je to mohutnost v nás, co ve všech lidech působí stejně, rozum pro Kanta není subjektivní.

Vědomí mravního zákona (mravní vědomí) můžeme ukázat na příkladu. Kdyby byl Kant vladařem pod výhrůžkou trestu smrti nucen poskytnout křivé svědectví proti

---

¹¹⁴ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. *Etika v ošetrovatelství*, str. 23.

¹¹⁵ Srov. MAHROVÁ, G. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*, str. 48.

¹¹⁶ Srov. KUTNOHORSKÁ et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, str. 10.

¹¹⁷ Srov. VOLF, J. et al. *Elementární základy filozofie*, str. 142.

¹¹⁸ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*, str. 12.

¹¹⁹ Srov. Viz tamtéž, str. 12.

¹²⁰ Srov. ČVELA, R. et al. *Sociální a posudkové lékařství*, str. 63.

¹²¹ Srov. WALUCHOW, W. J. *The Dimensions of Ethics: An Introduction to Ethical Theory*, str. 173.

nevinnému muži, kterého chce dotyčný vladař pod vymyšlenými záminkami zničit. Kant ví, že vladař chce nevinnému člověku ublížit a neměl by toto svědectví vydávat, ale když tak neučiní, zničí jeho. Ví, že se má mravně zachovat, jak se zachová je otázka jiná, ale Kant říká, že je nejdůležitější, že člověk má možnost se zachovat tak, jak mu napovídá mravní vědomí. Je to zákon, který je každému člověku vepsán do srdce, platí bezpodmínečně, kategoricky, fakt rozumu, nelze popřít a zároveň ho nedokážeme teoreticky popsat, ale ze zkušenosti víme, že existuje.¹²²

5.1.1 Deontologická etika a její provázanost na sociální práci s rizikovou mládeží

Základní praktické teze, které deontologická etika (a také ostatní teorie normativního druhu) vykládá, a mohli bychom je promítnout také do sociální práce jsou například: Dělej správné věci. Nečiň špatné věci. Vyhybej se jim, protože jsou špatné a neměly by se dělat. Tímto směrem může vést sociální pracovník děti v nízkoprahových zařízení a snažit se je moralizovat tímto způsobem. Otázkou zůstává, zda jsou tato doporučení účinná. Další kapitoly budou věnovány konkrétním tezím Kanta a budou formulovány do praxe sociální práce.

Kategorický imperativ

Deontologie do praxe sociální práce může nabízet princip morálního imperativu. Existují dva způsoby, kterými může rozum vůli nařizovat, a to kategorický a hypotetický imperativ.¹²³ Hypotetické imperativy využívají instrumentální rozum a jsou vždy podmíněné. Například pokud budu jednat s klienty nízkoprahového zařízení přátelsky, budou mi více důvěřovat. Nebo klient nízkoprahového zařízení slíbí pracovníci, že přestane kouřit jen proto, aby ho stále nepoučovala. Do protikladu hypotetického imperativu je stavěn kategorický, který je nepodmíněný. Například když klient nízkoprahového zařízení pro děti a mládež kategoricky zapře krádež v obchodním centru, popírá ho nepodmíněně, to znamená, že si nenechává žádná zadní vrátka ani nepřiznává výjimku. A podobně se i kategorická povinnost uplatňuje bez ohledu na okolnosti. Kant trvá na tom, že pouze kategorický imperativ lze považovat za imperativ morálky.¹²⁴ To,

---

¹²² Srov. SIROVÁTKA, J. *Bezpodmínečně platný mravní zákon. Etika Immanuela Kanta, (Přístup k etice II.)* from KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 88.

¹²³ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 51.

¹²⁴ Srov. SANDEL, M. *Spravedlnost: Co je správné dělat*, str. 130.

že pojem povinnost, jak už bylo řečeno v předešlé kapitole, ukazuje Kantův výrok, „*Platí-li kategorický imperativ (tzn. zákon pro každou vůli rozumné bytosti), pak může přikazovat jen to, abychom vše vykonávali z maximy¹²⁵ své vůle, která by se zároveň jako obecně zákonodárná mohla stát předmětem sebe samé; neboť jen tehdy je praktický princip a imperativ, který vůli poslouchá, nepodmíněný, poněvadž se nemůže zakládat na vůbec žádném zájmu.*“¹²⁶

Kategorický imperativ můžeme formulovat dvěma tezemi. 1) Zevšeobecni svou maximu. 2) Zacházej s lidmi jako s účely. První teze označuje fakt, že „*nemám nikdy postupovat nikdy jinak než tak, abych mohl současně chtít, aby se má maxima stala obecným zákonem*“¹²⁷ Jednoduše řečeno, Kant říká, že bychom se měli chovat k druhým lidem tak, aby naše chování mohlo být uplatnitelné na všechny situace a mohli se podle toho chovat všichni.¹²⁸ Kantův příklad, který uvádí ve své knize, můžeme aplikovat i na sociální práci. Klient nízkoprahového zařízení si bude chtít půjčit peníze od pracovníka s tím, že mu je další měsíc, kdy dostane od rodičů kapesné vrátí. Ale ví, že už dostal kapesné na dva měsíce dopředu, utratil je a žádné nedostane. Je tedy morální si půjčit peníze se slibem, že je vrátí, když je sám přesvědčený, že žádné neobdrží? Není, protože tento čin je v rozporu s kategorickým imperativem. Co by se stalo, kdyby podle těchto maxim jednala celá společnost?

Zacházet s lidmi jako s účely a nikoli jako pouze s prostředky je druhá formulace kategorického imperativu. Kant říká, že člověk existuje jako účel sám o sobě, nikoli jako prostředek. Použijeme-li předchozí příklad klienta, který si půjčí peníze, i když ví že je nebude moci vrátit, minimálně v termínu, který slíbil, využívá sociálního pracovníka jako prostředek, manipuluje s ním a porušuje princip kategorického imperativu. Kontradikce platí také u vraždy a také i u sebevraždy, protože člověk užívá sám sebe jako prostředek, aby ukončil bolest.¹²⁹ Dalším příkladem, kde naopak pracovník využívá klienta jako prostředek, může být výtvarná činnost, kde každý z klientů má za úkol vyrobit ozdobu do oken. Sociální pracovník se ale do této aktivity natolik nadchnul, chtěl mít povedeně vyzdobená okna a nekoukal na proces vytváření výrobku, avšak na cíl a klienty považoval za prostředek k vytvoření vydařené dekorace. Účelem by se dítě stalo ve chvíli, kdyby

---

¹²⁵ Maxima znamená pravidlo, které si vytváříme pro naše subjektivní chování.

¹²⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 80.

¹²⁷ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 32-33.

¹²⁸ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 29.

¹²⁹ Viz tamtéž, str. 75.

pracovník nelpěl na dekoraci, ale společně stráveném čase, možností být součástí dění apod.

Právo na sebeurčení jako dilema

Immanuel Kant trval na tom, že právo jednotlivce na sebeurčení je bezpodmínečné. „*O vůli uvažujeme jako o mohutnosti určovat sebe sama k jednání podle představy jistých zákonů. A s takovou mohutností se lze setkat pouze u rozumných bytostí. To nyní, co slouží vůli za objektivní základ jejího sebeurčení, je účel a ten, je-li dán pouhým rozumem, musí platit stejně pro všechny rozumné bytosti.*“¹³⁰

Učil, že lidé jsou vždy sami sebou a nikdy by s nimi nemělo být zacházeno výhradně jako s prostředky. Právo jednotlivce činit svá vlastní rozhodnutí je zdrojem sociální hodnoty sebeurčení. Mnozí si myslí, že sebeurčení je naprosto správné.¹³¹ Přesto většina sociálních pracovníků souhlasí s Rothmanem, že pokud se používá jako praktický princip, jeho použití je omezené. Pro praktikující sociální pracovníky může princip sebeurčení vyvolat mnoho otázek. Není divu, že Rothman uvádí, že sebeurčení je v této profesi přiznáno nejvyšší úctě, ale jeho význam a aplikace jsou v praxi sociální práce značně komplikované.¹³² Právo na sebeurčení se může stát pramenem společných a matoucích dilemat. Jak může odborník respektovat a napomáhat k sebeurčení klienta, když pracuje s klientem, jehož koncept toho, co je pro něj dobré, se liší, je v rozporu s potřebami nebo touhami těch, kteří budou ovlivněni rozhodnutím klienta? Co když klient, který má mnoho pozitivních atributů, chce sebepoškozující nebo trestní rozhodnutí? Mělo by být duševně nemocné osobě (nebo osobě) povoleno odmítnout léčbu nebo by mělo být povoleno žít na ulici? Jaká míra duševní nestability vyžaduje omezení sebeurčení?¹³³

Supererogace

Zajímavým nad rámecovým konceptem této teorie je, že deontolog může provádět akt supererogace. To znamená, že by překročil své povinnosti, které si sám uložil. Pro ilustraci, sociální pracovník jde s klienty na hřiště hrát pohybové hry a pokaždé před každou vycházkou klienty poučuje o bezpečnosti. Na cestě na hřiště však klientovi spadne míč a jede auto, u kterého sociální pracovník vidí, že nezpomaluje. Skočí pro klienta,

---

¹³⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 72.

¹³¹ Srov. DOLGOFF, R. et al. *Ethical Decisions for Social Work Practice*, str. 96.

¹³² Srov. ROTHMAN, J. C. *The Self-Awareness Workbook for Social Workers*, str. 598.

¹³³ Srov. DOLGOFF, R. et al. *Ethical Decisions for Social Work Practice*, str. 96.

zachrání ho, avšak na úkor sebe samého. Akt supererogace by znamenal, že by se sociální pracovník tím, že by překročil svou vlastní povinnost, postavil do takové polohy, aby zachránil klienta, ačkoliv už sem jeho povinnost nezasahovala.¹³⁴ Takový příklad je sice ojedinělý a extrémní, protože taková jsou náročná supererogatorní dilemata, sociální pracovník se tedy však neseťkává s akutním nebezpečím, ale princip je obdobný.¹³⁵

Po výčtu myšlenek deontologie a jejich hledání souvislostí v sociální práci, Nečasová je shrnuje do čtyř základní bodů:

- nárok respektování jedince jako racionální bytosti způsobilé sebeurčení (svobody jednání a myšlení),
- jednání bez osobní zaujatosti a diskriminace, každý je hoděn úcty – bez ohledu na našich náklonnostech, na své užitečnosti, dokonce nezávisle na tom, zda s námi jedná poctivě, či ne,
- oddělování povinnosti od soukromého užitku,
- úcty ke klientovi, který se odvíjí (dle Kanta) od rozumových schopností člověka (všichni jsme rozumní jedinci).¹³⁶

5.2 Teoretické pojetí utilitaristické etiky

Zakladatelem utilitaristické etiky a jejím hlavním představitelem je anglický filozof Jeremy Bentham a na něj navazující John Stuart Mill. Základním odlišením utilitaristické etiky od deontologické je rozhodující zdroj našeho poznání.¹³⁷

Jeremy Bentham se soustředí na hodnocení lidských skutků podle důsledků, které mohou mít a nikoli podle vnitřního zaujetí, z něhož vycházejí. Pro lepší uchopení si uvedeme dva příklady. Obchodník, který nešidí lidi z toho důvodu, aby neztratil zájem zákazníků, a jiný obchodník, který také nešidí, ale z úcty k mravnímu zákonu, činí tedy podle Benthama oba stejně správně: jejich činy mají v jednom i druhém případě stejné důsledky. Důsledek se, jak známo, řekne latinsky „consequens“ - utilitaristické etice se z tohoto důvodu říká často konsekvencialismus.¹³⁸

---

¹³⁴ Srov. EVANS, M. et WHITTAKER, A. *Sensory Awareness and Social Work*, str. 130.

¹³⁵ Srov. BIBUS, A. *Supererogation in Social Work: Deciding Whether To Go Beyond the Call of Duty* in *Journal of Social Work Values and Ethics*, str. 10.

¹³⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, str. 12-20.

¹³⁷ Srov. VOLF, J. et al. *Elementární základy filozofie*, str. 142.

¹³⁸ Srov. MILL, J. S. *Utilitarianism*, str. 19-20.

Benthamovým nástupcem, jak jsem již zmínila byl John Stuart Mill, který obhajoval a následně také opravil Benthamovou teorii. Jeho korekce se dá zmínit ve třech bodech:

- Nahrazení kvantitativního hedonismu kvalitativním – rozlišování kvality prožívání slastí (duševní slast považoval Mill za kvalitnější než tělesnou);
- Mill opouští Benthamův kalkul sloužící k výpočtu mravní správnosti jednotlivého činu a nahrazuje jej obecně závaznými pravidly, které je třeba dodržovat;
- Mill popírá Benthamovu námitku o tom, že etika může vést ke skutkům, které jsou v konfliktu se spravedlností. Mill je zastáncem toho, že to, co je spravedlivé je současně vždy i prospěšné.¹³⁹

Utilitaristická etika staví na čtyřech základních principech, podle nichž se hodnotí, zda jednání bylo etické či nikoliv:

- Princip následků představuje mravní hodnocení, které je možné zhodnotit teprve na posouzení důsledků, které z jednání vznikají – vše závisí na výsledku (důsledcích jednání), příkladem může být milosrdná lež;
- Princip užitečnosti, jak už z názvu vypovídá, klade důraz na užitečnost a prospěšnost, z čehož se pak posuzuje důsledek našeho jednání;
- Hedonistický princip ukazuje, že správné je vše, co uspokojuje potřeby člověka, z tohoto vyplývá, že je stejně dobré u někoho, jak četba poezie, tak sledování televize, tedy za podmínky že to vede k pocitu naplnění;
- Sociální princip interpretuje mravně dobré jednání tehdy, jsou-li jeho důsledky pozitivní pro všechny, jichž se jednání dotýká. Neboli jednání je dobré v tom případě, když zabezpečí dobro co největšímu počtu jedinců.¹⁴⁰

Hill uvádí tři interpretace utilitarismu podobajícím se těm, které uvádí Kutnohorská, avšak s důkladnější charakteristikou, která se snaží racionálně odbourat předsudky a negativní konotaci spojené s tímto etickým systémem. Jedná se o konsekvencialismus, hédonismus a nestrannost.¹⁴¹

---

¹³⁹ Srov. MILL, J. S. *Utilitarismus*, str. 20-21:

¹⁴⁰ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. et al. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, str. 34.

¹⁴¹ Srov. HILL, J. *Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla* (in *Přístup k etice II.*), str. 180.

Konsekvenencialismus

Předmětem morálního souzení nejsou skutky samy, nýbrž následky, k jejichž uskutečnění směřují. Termín „utilitarismus“ je odvozen z latinského *utilitas*, tedy užitečnost, a činy jsou posuzovány podle své relativní užitečnosti – podle toho, nakolik vedou k dobrým důsledkům. Tento princip preferuje koncept „dobra“. Skutky mají být posuzovány podle toho, nakolik přispívají k dobrému stavu věcí nebo ho zachovávají, případně nakolik zmírňují či eliminují stavy špatné. Dobro je pro utilitariány hlavním morálním pojmem a etický význam jiných konceptů, jako je například povinnost, je sekundární, protože určitý čin může být povinností jen natolik, nakolik přispívá k dobru a člověk může ctnostný jen do takové míry, dokud to přispívá dobru. Hill ve své knize zmiňuje problematiku špatného pojetí utilitarismu. Někteří kritici konceptu dobra opomínají a považují za nejvyšší hodnotu utilitarismu užitečnost.¹⁴²

Hédonismus

Dobro pro utilaristy znamená štěstí (blaho, rozkvět) a nepřítomnost utrpení. Štěstí je pochopitelně abstraktní a velmi obecný pojem, nicméně to v této etice považují za něco, co má vnitřní vztah k požitku a zároveň absenci bolesti. Z tohoto tedy vyplývá, že bychom mohli toto smýšlení připodobnit k hédonismu, a to už se může někomu jevit v negativní konotaci, protože se mu vybaví život prožitý jen na základě smyslových požitků. Osvícený hédonismus (dříve epikureismus) se nečerpá však pouze ze smyslových požitků (v rozumné míře), ale z takzvané ataraxie, což je trvalý stav vnitřního klidu.¹⁴³

Nestrannost

Tento princip omezuje upřednostňování dobra jedné osoby před kteroukoli jinou. Hill uvádí, že je nezáleží na tom, zda jde o šlechtice, chudého člověka bez domova, protože štěstí nebo utrpení každého člověka má z etického stanoviska vždy stejný význam. V předešlém principu (hédonismus) se utilitariáni shodovali s epikureismem. V tomto případě je tomu naopak. Epikureismus razí myšlenku, že dobro mělo být distribuováno jen pro toho člověka, který dodržuje jejich zásady.¹⁴⁴

---

¹⁴² Srov. HILL, J. *Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla* (in *Přístup k etice II.*), str.180.

¹⁴³ Viz tamtéž, str. 181.

¹⁴⁴ Viz tamtéž, str. 181.

5.2.1 Kritika utilitaristické etiky

Heřmanová se ve své publikaci ohlíží na kritiku utilitarismu třemi základními problémovými body:

1) Problém „etické aritmetiky“;

2) Problém maximalizace štěstí pro jednu skupinu přinášející bolest druhé skupině tvorů odlišného živočišného druhu;

3) Je utilitarismus skutečně cílem lidského života?¹⁴⁵

Ad 1) Je na místě se zeptat, zda lze štěstí nějakým způsobem měřit či porovnávat. Problém tkví v podstatě věci: na základě toho, že účel světí prostředky a že je koncentrovaná soustředěnost utilitarismu namířena na následky jednání, podstatným momentem je predikce, jaké konsekvence dané jednání přinese. Je tedy třeba předem nějak odhadnout různé úrovně "štěstí", získané různými možnými volbami. Ale dá se štěstí vůbec nějak měřit? Občas je značně komplikované či nemožné posoudit předem různé konsekvence daného jednání. Velké problémy taktéž vzniknou, když je nutno volit mezi dvěma zly ve smyslu "Sofiiny volby"¹⁴⁶ – co když matka může zachránit pouze jedno své dítě?¹⁴⁷

Ad 2) Problém maximalizace štěstí pro jednu skupinu přinášející bolest druhé skupině tvorů jiného zoologického druhu. Touto premisou se zaobírá mnoho kritiků, například současný australský filosof Peter Singer, který tvrdí, že bychom neměli činy hodnotit na základě výsledné míry požitku a bolesti, jak interpretoval Bentham, avšak podle toho, jak ovlivňují preference všech zúčastněných (bere v úvahu menšiny i jednotlivce).

Ad 3) Jestliže by cílem lidské praxe bylo výhradně hédonisticky chápané štěstí pro co největší počet lidí, pak bychom se s touto námitkou vypořádávali jen ztěžka. Námitku do určité míry řeší tzv. preferenční utilitarismus, který shledává, že skutek je dobrý do té míry, pokud v průběhu dlouhého času uspokojí více potřeb, než jich zkazí. Vrcholoví sportovci tak dlouho a usilovně trénují z důvodu velké satisfakce v momentu vítězství.¹⁴⁸ V souvislosti s preferenčním utilitarismem se dostáváme k druhému bodu a můžeme tvrdit, že rozdíl mezi člověkem a zvířetem je takový, že zvíře na rozdíl od člověka jedná

---

¹⁴⁵ Srov. HEŘMANOVÁ, J. et al. *Etika v ošetrovatelské praxi*, str. 32.

¹⁴⁶ Sofiina volba je psychologický román spisovatele Williama Styrona, jedná se o volbu matky, týkající se například možné záchrany pouze jednoho ze dvou potomků v době nacistické tyranie

¹⁴⁷ Srov. HEŘMANOVÁ, J. et al. *Etika v ošetrovatelské praxi*, str. 33.

¹⁴⁸ Viz tamtéž, str. 33.

pouze podle hédonistických principů uspokojování potřeb. Mill prohlašuje a hodnotí duševní slasti za hodnotnější než tělesné; je prý lepší „*být nespokojeným člověkem než spokojeným vepřem, nespokojeným Sókratem než spokojeným hlupákem.*“ (MILL 2011: 20).¹⁴⁹

5.2.2 Utilitaristická etika a její provázanost na sociální práci s rizikovou mládeží

Thompson ve své knize uvádí jednoduchý příklad, který se dá jednoduše převést i na sociální práci s klientem v nízkoprahovém zařízení. Píše o lékaři, který se dostaví na místo nehody a má ošetřit frakturu kosti a přivolat první pomoc. Jeho konání pravděpodobně způsobí zraněnému člověku další bolest, avšak je tato bolest dobrá, nebo špatná?¹⁵⁰ Tady je zřetelně odpověď jednoduchá, protože za krátkodobou dominuje dlouhodobý prospěch z toho, že se končetina dobře vyléčí, tudíž je to utilitaristicky správné rozhodnutí. Paralelou k tomuto příkladu může být i moje zkušenost, kdy považuji za mou povinnost citlivě nahlásit výskyt parazitujících vší v hlavě klienta. Z krátkodobého hlediska způsobují dítěti fyzickou bolest v podobě eliminace vší a také pocity studu, avšak z dlouhodobého zdraví nejen jednoho klienta, ale všech lidí v okolí včetně mě a dalších dětí v zařízení.

Sedláček uvádí, že vedle kantovské teorie je pro etiku sociální práce podstatná teorie utilitaristická. Kantovská pozice není dostačující, protože sociální pracovníci nejsou nezávislími profesionály, jejichž hlavní etické principy se týkají pouze respektu ke klientům a podpoře jejich sebeurčení. Sociální práce obnáší další principy, jejichž podstata, je zahrnuta v utilitaristické etice. Pracovník by měl dle této etické teorie:

- dodržovat různé právní a procedurální ustanovení,
- zvažovat důsledky jednání (Kantovský přístup tvrdí, že máme vždy plnit svou povinnost a nebrat v potaz při hodnocení našeho jednání na důsledky) a výhodnost jednání pro klienta,
- zároveň usilovat o rozvoj obecného blaha (jeho maximalizovat užitečnost),
- zvažovat výhodnost jednání pro jednotlivého klienta na jedné straně a výhodnost jednání pro společnost jako celek,
- brát do úvahy střety zájmů mezi jednotlivci,

---

¹⁴⁹ Srov. MILL, J. S., *Utilitarismus*, str. 20.

¹⁵⁰ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*, str. 97.

- respekt ke klientovi, který se podle utilitarismu odvíjí od schopnosti všech lidí vnímat libost a bolest.¹⁵¹

Nečasová tvrdí a zároveň potvrzuje myšlenky Heřmanové¹⁵², že uplatnění utilitaristické teorie do praxe sociální práce není bez problémů. V krajním případě se může stát, že utilitaristicky smýšlející člověk začne popírat práva slabší menšiny, aby tak dosáhli profitu majority (nebo obráceně). S tímto výrokem Nečasové (a Heřmanové) však nesouhlasí Hill, který tuto myšlenku popírá již zmíněným principem nestrannosti.¹⁵³

Další problém plyne ze dvou východisek, které utilitarismus zahrnuje: co největší dobro pro co největší počet lidí – někdy mohou být tyto zásady ve vzájemné neshodě. Utilitarismus také selhává v momentu, kdy bývá určitý čin obecně chápán jako špatný sám o sobě, ačkoliv z něj pro většinu z klientů vzejde prospěch. Např. tehdy, když je v zájmu většiny obětován nevinný klient.¹⁵⁴ Tuto myšlenku můžeme demonstrovat na příkladu. Klient v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež si stěžuje, že ho jeden člen ze skupiny šikanuje. Pracovník se snaží vypátrat, kdo je agresorem a obrátí se na všechny klienty zařízení, kteří ale nekomunikují a pravdu nepřiznají. Atmosféra v zařízení se kvůli tomuto incidentu zhoršuje a pracovník se rozhodne pro blaho všech klientů, tento případ přestat řešit. V tomto případě můžeme hovořit, že pracovník se rozhodl jednat pro blaho skupiny a popřel práva „slabší menšiny“ (jednotlivce), to také může znamenat, že s tímto klientem nebylo zacházeno s respektem. O respektu v rámci utilitarismu pojednávají Deacon a Macdonald.

Koncept zacházení s lidmi s respektem se může stát problematickým při používání utilitárního přístupu. Potřeba uživatele služby nebo by tedy mohla být ve skutečnosti obětována za „větší dobro“. Zdá se, že by to odporovalo hodnotě zacházení s osobou s respektem. Dalo by se tvrdit, že při zajišťování spravedlivého zacházení u většího počtu lidí se projevuje úcta; ale jak se má cítit klient, který v této situaci dopadl nejhůře? Je pro studenty a odborníky v sociální práci výzvou, aby sami sebe nebo svou rodinu postavili do pozice toho, kdo je považován za prostředek ke konci. To je skvělý bod k zamyšlení – s ohledem na to, jak byste se vy nebo vaši členové rodiny cítili.¹⁵⁵ „*Musíte učinit*

¹⁵¹ Srov. SEDLÁČEK, J. *Etika v sociální práci a veřejné správě*, str. 41-42.

¹⁵² Viz kapitola 5.2.1 Kritika utilitaristické etiky

¹⁵³ Srov. HILL, J. *Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla* (in *Přístup k etice II.*), str. 180.

¹⁵⁴ Srov. NEČASOVÁ, M. *Etika sociální práce*, str. 98.

¹⁵⁵ Srov. DEACON, L. et MACDONALD, S. J. *Social Work Theory and Practice*, str. 128.

všechna přiměřená opatření ke snížení rizika poškození uživatelů služeb, pečovateli a kolegů, pokud je to možné.“ (DEACON, MACDONALD 2017:129)

Mill si je vědom, že je náročné hodnotit jednotlivé případy zvlášť, každá situace, která může nastat, vyžaduje dlouhé uvažování a člověk nemůže předvídat vše, co se stane. Proto zavádí dvě úrovně smýšlení. A to je utilitarismu činu a utilitarismus pravidel. Utilitarián činu přemýšlí na vyšší úrovni, kde stojí primární cíl etiky, princip největšího blaha. Druhotným cílem, utilitariána pravidel, jsou morální pravidla, jak se chovat za běžných situacích, který slouží k tomu, aby utilitarián nemusel každé situace vyhodnocovat zvlášť, ale choval se dle pravidel. Přirozeně jsou situace, kdy se utilitarián pravidel bude muset zachovat jinak, to znamená vyhodnotit situaci tak, aby následoval princip obecného štěstí.¹⁵⁶

Utilitarian činu by tedy mohl ospravedlnit sexuální vztah s bývalým klientem, pokud existuje důkaz, že by to vedlo k největšímu prospěchu pro strany zapojené do této konkrétní situace. Utilitarián pravidel by však mohl tvrdit, že precedens zavedený tímto narušením hranice by způsobil více škody než užítku, kdyby všichni odborníci v oblasti lidských zdrojů použili toto zdůvodnění nákladů a přínosů, bez ohledu na výhody vytvořené v tomto jednom případě. To znamená, že utilitarián pravidel může tvrdit, že precedens by podkopával důvěru klientů a veřejnosti v profesionály v oblasti lidských služeb, zejména pokud jde o odhodlání odborníků chránit klienty před poškozením a vykořisťováním, čímž by se omezila obecná účinnost lidských služeb jako profese.¹⁵⁷

Rozlišení mezi utilitariánem pravidel a utilitariánem činu je podobné, pokud jde o další okrajové otázky, například zda je morálně přijatelné sdělovat osobní údaje klientovi, přijímat dar klienta, provádět laskavosti pro klienta, účastnit se schůzky s klientem. To, co se může zdát eticky ospravedlnitelné v jednom případě (utilitarismus činů), se může zdát neospravedlnitelné, pokud se s tímto jedním případem zachází jako s precedensem, který pak zobecňuje všechny profesionály v oblasti lidských služeb, kteří jsou ve srovnatelných podmínkách. Tyto dvě úrovně při rozhodování činí utilitarismus citlivou teorií, která bere v potaz výjimečné situace a tím i kritizuje Kantovu teorii, jenž tvrdí, že lhát se nemá ani za cenu, že pravdomluvností přijde člověk o život.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ Srov. HILL, J. *Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla* (in *Přístup k etice II.*), str.186.

¹⁵⁷ Srov. REAMER, F. G. *Boundary Issues and Dual Relationships in the Human Services*, str. 29

¹⁵⁸ Srov. HILL, J. *Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla* (in *Přístup k etice II.*), str.186.

5.3 Aplikace utilitarismu a deontologie na příkladu kazuistiky

Lukáš je 15letý mladík, který pochází z početné romské rodiny. Má 5 sourozenců. Přistěhovali se z většího města, kde také navštěvoval nízkoprahový klub. Dochází do Speciální střední školy s průměrnými známkami. Má zkušenosti s alkoholem a cigaretami. Petr od chvíle, co začal chodit do klubu, působil na všechny přívětivě a mile. Následně se však začala projevovat jeho silná výbušná povaha, útočnost a drzost. Lukáš nedokázal dodržovat základní pravidla klubu, jako např. žádné lhaní, žádná sprostá slova, žádné agresivní chování. Ve chvílích intervence po konfliktních situacích, se projevoval velmi emotivními záchvaty jako křik, nadávky a urážky dospělých. Ve vyhrocených případech několikrát dokonce poničil majetek zařízení. Vždy bral řešení konfliktu jako křivdu a bezpráví. Nebyl schopen si přiznat a uvědomit, že jeho chování je nepřípustné a neslučitelné s dalšími návštěvami klubu. Jako jedinou možnou sankcí se ukázalo vykazání z klubu na určité období. Po jeho návratu do klubu byly s Lukášem vždy tyto situace rozebírány a zrcadleny. Opakoval se však stejný scénář. Vulgární slova, útočné chování, návaly hněvu a další vykazování ze zařízení na delší dobu. Lukáše mrzelo, že klub nemohl navštěvovat, neboť zde má spoustu přátel. Situace se vyhrotila ve chvíli, kdy zmanipuloval všechny klienty nízkoprahového zařízení, kteří považovali Lukáše za vzor, a náhle začali protestovat proti zákazu vstupu Lukáše do klubu a začali vyhrožovat tím, že už tam taktéž docházejí přestanou.

5.3.1 Deontologický náhled na kazuistiku

Pracovníci se octli ve dvou rozporuplných situacích. Měli by se zachovat podle řádu organizace a neupustit od pravidel i za cenu, že klienti přestanou zařízení navštěvovat. Z pohledu deontologické etiky by sociální pracovník měl jednat na základě rozumově zdůvodněného objektivního zákona a nikoli například dle strachu a subjektivní náklonnosti. Podle pravidla „zevšeobecní svou maximu“¹⁵⁹ sociální pracovník si uvědomí, zda by tato situace by se mohla stát univerzálně akceptovatelnou. „Mohla by tato situace, kdy nám klienti vyhrožují a vyžadují porušení pravidel organizace, se stát univerzálně akceptovatelnou?“ Deontologie tvrdí, že nikoli, klienti by pro sebe neměli požadovat žádné výjimky.

---

¹⁵⁹ Viz 5.1.1 Deontologická etika a její provázanost na sociální práci s rizikovou mládeží – Kategorický imperativ.

Druhé pravidlo kategorického imperativu poukazuje na člověka nejen jako na prostředek, ale jako na účel sám o sobě. Na této kazuistice je zřetelné, že je zde hned dopuštěno dvojnásobného porušení kategorického imperativu. Poprvé u Lukáše, který považuje své kamarády za prostředek (a nikoli účel sám o sobě) vstupu zpět do zařízení a následně klienti se té samé chyby dopustili na pracovnících, kteří by měli přijmout Lukáše zpět. Třetího porušení by se dopustili pracovníci zařízení, kdyby Lukáš přijali zpět, neboť by klienty považovali za prostředek. Důvodem by byl pravděpodobně strachu, vlastní zájem, aby organizaci vedení neuzavřelo (z nedostatku zájmu), a tím pádem zaměstnanci nepřišli o práci.

5.3.2 Utilitaristický náhled na kazuistiku

Ve druhém případě, kdy by přemýšleli jako utilitaristi, rozhodovali by se jinak. Pravidla organizace nejsou hlavním aspektem pro rozhodování, právě blaho všech klientů, kteří chtějí opustit organizaci, považujeme v tomto smyslu za hlavní směr. Pokud má sociální pracovník smýšlet tak, aby jednání bylo dobré, to znamená, že zabezpečí dobro co největšímu počtu jedinců a Lukáše zpět do zařízení přijmou. Takto by ale smýšlel utilitarián činu. Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, situace dle utilitarismu se mohou vyhodnocovat na základě dvou principů. Druhým, sekundárním principem, je utilitarismus pravidel. Takto smýšlející utilitarián může namítat, a považovat toto rozhodnutí za neospravedlnitelné, pokud se s tímto případem zachází jako s precedensem, který zobecňuje všechny profesionály v oblasti lidských služeb, kteří jsou ve srovnatelných podmínkách.

5.4 Další etické teorie užitečné v práci s rizikovou mládeží

Cílem této práce je zabývat se deontologií a utilitarismem, avšak nesmíme opomíjet na další etické teorie, které se můžou také promítnout do sociální práce s rizikovou mládeží, proto zde uvedu zásadní principy těchto teorií, které nám mohou doplnit následující výzkumnou sondu a lépe zajistit celistvost této diplomové práce.

5.4.1 Situační etika

Situační etika hlásá to, jak má člověk jednat, závisí na konkrétní situaci, ve které se nachází. Situace, avšak není nic jiného než souhrn faktů a z něho není možné odvodit

nějakou povinnost nebo etické doporučení, jak konat. Takové pojetí etiky vede k její relativizaci. Právě proto navrhuje k jednání "princip lásky".¹⁶⁰

Fletcher rozvinul svou teorii situační etiky na konci šedesátých let v důsledku své kritiky legality a antinomismu. Legalismus tvrdí, že existují pevné morální zákony, které je třeba vždy dodržovat. Antinomismus tvrdí opak, to znamená, že neexistují žádné pevné morální principy a etika člověka je spontánní. Fletcher obhajoval střední cestu mezi těmito dvěma přístupy k etice. Tvrdil, že náš závazek je ve vztahu k situaci, ale závazek v situaci je absolutní. Fletcher navrhl klíčovou zásadu, která by vedla k morálnímu rozhodování: Namísto dodržování pravidel by měl člověk jednat co nejmilostnějším způsobem. Ve Fletcherově situační etice je kladen důraz na myšlenku, že lidé jsou na prvním místě, nikoli na principech. Jeho teorie neignoruje minulost, tradici křesťanského dědictví, ale není jím zcela svázána. Situační etika obsahuje základní principy založené na konceptu lásky.¹⁶¹ Zásady jsou následující:

Pouze jedna „věc“ je dobrá o sobě, totiž láska, nic jiného.

Vůdčí normou křesťanského rozhodování je láska, nic jiného.

Láska a spravedlnost je totéž, neboť spravedlnost je rozdělovaná láska, nic jiného.

Láska usiluje o dobro bližního, ať ho máme či nemáme v oblibě.

Láska účel (láska) světi prostředky, nic jiného

Rozhodnutí lásky jsou situační, nikoli preskriptivní.¹⁶²

„Situační etik odpovídá na všechna prohlášení, že láska přikazuje zachovávat zákon: "Ano, dobře. Jsme ochotní držet se zásad a předpisů, pokud a jestliže slouží lásce. Nicméně často může dojít a dochází mezi láskou a zákonem ke konfliktu." Nemohou být partnery; v nejlepším případě láska zákon využívá, ale jen tehdy, když jí to připadá smysluplné.“¹⁶³

Erickson uvádí, že situační etika je ve světě praxe sociální práce realistická. Existují univerzální odpovědi, které překonávají situace. Rámec, který nám umožňuje zvážit etiku situace, nám však pomáhá posunout se vpřed způsobem, který je prospěšný pro více

---

¹⁶⁰ Srov. KUTNOHORSKÁ J. et CICHÁ, M. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, str. 40.

¹⁶¹ Srov. GUTTMANN, D. *Ethics in Social Work: A Context of Caring*, str. 49-50.

¹⁶² Srov. FLETCHER, J. F. *Situační etika: Nová morálka*, str. 64.

¹⁶³ FLETCHER, J. F. *Situační etika: Nová morálka*, str. 93.

zúčastněných stran, a dát nám smysl pro nejlepší možnou odpověď, často v situaci, kdy neexistují dokonalé odpovědi.¹⁶⁴

5.4.2 Etika péče

Etika péče je poměrně nová etická teorie, stará jen několik desetiletí. Některým teoretikům se nelíbí, že tak prostý termín „péče“ vede k přemýšlení nad morálními otázkami, a pokusili se ho nahradit „etikou lásky“ nebo „etikou účasti“, výklad se stále vrací k péči jako dosud jeden z nejspokojivějších, nutno ale podotknout, že nespokojenost s tímto pojmem přetrvává. Pojem péče má tu výhodu, že netratí na významu práce, která se věnuje péči o lidi, a neslouží k interpretaci morálky jako ideální, ale nepraktické, proti níž zastánci etiky péče často namítají. Pojem péče se vyjadřují hodnoty, ale i praxe.¹⁶⁵

Etika péče byla navržena převážně feministickými myslitelkami. Zpochybňuje myšlenku, že by se etika měla zaměřovat výhradně na spravedlnost a autonomii; tvrdí, že by se mělo zvážet i více ženských rysů, jako je péče a ošetřování. Podstatou etiky péče je přirozená tendence člověka pomoci druhému, pochopit ho a neutvářet si žádné domněnky o něm. Sociální pracovník bude v přístupu ke klientovi spíše empatický, bude projevovat účast, zaměřovat se na potřeby klienta.¹⁶⁶

5.4.3 Etika ctností

Kořeny etiky ctností sahají až do antiky a středověku; hlavními představiteli zabývající se naukou o ctnostech jsou Platón, Aristoteles, a Tomáš Akvinský. Nejvýznamnějším současným představitelem etiky ctností je Alasdair MacIntyre.

Většina ctnostných etických teorií vychází z myšlenek Aristotela, který prohlásil, že ctnostný člověk je někdo, kdo má ideální charakterové rysy. Tyto vlastnosti vyplývají z přirozených vnitřních tendencí, ale je třeba o ně pečovat; jakmile se s nimi člověk ztotožní, stanou se stabilními. Na rozdíl od deontologické teorie, etika ctností nesměřuje primárně k identifikaci univerzálních principů, které lze aplikovat v jakékoli morální situaci. Etické teorie ctnosti se zabývají širšími otázkami - „Jak mám žít?“ a „Jaký je dobrý život?“ a „Jaké jsou správné rodinné a sociální hodnoty?“¹⁶⁷ Jako u každé etické

---

¹⁶⁴ Srov. ERICKSON, CH. L. *Environmental Justice as Social Work Practice*, str. 62.

¹⁶⁵ Srov. HELD, V. *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*, str. 9.

¹⁶⁶ Srov. ATHANASSOULIS, N. *Virtue Ethics*, Dostupné z WWW: <https://www.iep.utm.edu/virtue/>.

¹⁶⁷ Viz tamtéž.

teorie, i etika ctností je kritizována a zpochybnována. Její teorie poskytují sebestředné pojetí etiky, protože vzkvétání lidí je samo o sobě považováno za cíl a dostatečně nezohledňuje, do jaké míry naše jednání ovlivňuje ostatní lidi. Etika ctnosti také neposkytuje vodítko, jak bychom měli jednat, protože neexistují žádné jasné principy pro jednání v určitých situacích. A konečně, schopnost kultivovat správné ctnosti bude ovlivněna řadou různých faktorů, které člověk nemůže ovlivnit kvůli vzdělání, společnosti, přátelům a rodině. Pokud je morální povaha tak závislá na okolnostech, jakou roli to ponechává na odpovídající chválu a vinu osoby?¹⁶⁸

Neopomenutelným dalším představitelem současnosti je Alasdair MacIntyre, podle něhož je moderní teorie společnosti nesprávná a nabádá společnost k návratu k ideální společnosti, která je založená především na ctnostech.¹⁶⁹ Podle etiky ctnosti by se profesionální etické úsudky měly řídit určitými základními ctnostmi, jako je laskavost, štědrost, odvaha, integrita, úcta, spravedlnost, obezřetnost a soucit.¹⁷⁰

Sociální pracovník, který aplikuje etiku ctností do sociální práce, nebude pohlížet na důsledky svého rozhodnutí, nebude jednání přizpůsobovat situaci, ani jednat striktně dle principů a norem. Eticky správně jedná pouze dle svého charakteru, jedná lidsky, nezištně, čestně, moudře, uměřeně, spravedlivě atd. Do této profese bude zapojen celou svou bytostí, to znamená jeho osobní postoje zde budou zohledněny. Nebude ve svém profesním životě přistupovat ke klientům jinak, než by v osobním životě jednal se svými blízkými.

---

¹⁶⁸ Srov. DICK, S. *Virtue Ethics*, str. 219.

¹⁶⁹ Srov. ROBERTS, A. R. *Social Workers' Desk Reference*, str. 118.

¹⁷⁰ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti: k morální krizi současnosti*, str. 56.

6 PRŮZKUM ETICKÝCH TEORIÍ V RÁMCI PRAXE

6.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Na základě teoretických poznatků, které jsem se snažila objasnit v předešlých kapitolách, interpretuji získané poznatky z výzkumné sondy, kterou jsem uskutečnila v nízkoprahovém zařízení v Českých Budějovicích a v Prachaticích a následně budu sledovat provázanost zvolených etických systémů s výsledky z praxe.

Hlavním cílem této diplomové práce je definovat a objasnit etické aspekty sociální práce s rizikovou mládeží zaměřené na nízkoprahové zařízení s praktickou provázaností.

Cíl této diplomové práce je strukturován do dvou výzkumných otázek:

VO1: Vyplývá z polostrukturovaných rozhovorů utilitaristické nebo deontologické smýšlení?

VO2: Může být nějaká z etických teorií užitečná pro praktické využití v sociální práci s rizikovou mládeží v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež?

Při stanovení cíle jsem vycházela z mé osobní zkušenosti s klienty nízkoprahového zařízení v rámci mé praxe a vzhledem k souvislosti, že každý sociální pracovník s klienty jedná jiným způsobem a také díky tomu, že studuji etiku v sociální práci, jsem ve své diplomové práci zanalyzovala, zda etické teorie nepřináší užitek či nějakou informaci, která by mohla být praxi nápomocná. Podnětem pro realizaci bylo zjištění, že existuje mnoho odborné literatury, která se tímto problémem podrobně zabývá, nicméně se z literatury dozvídáme o pohledu na etická dilemata v sociální práci, provázanosti teorií, ale nikoli o žádné sondě do tohoto druhu zařízení a způsobu jednání s dětmi a mládeží. Je pravděpodobné, že využitelnost etických teorií je přínosné, na což je odkázáno v dalších kapitolách.

6.2 Zvolený metodologický rámec

Tato výzkumná sonda je uskutečněna na základě kvalitativní výzkumné metody formou polostrukturovaných rozhovorů s několika sociálními pracovníky, kteří pracují s výše uvedenou cílovou skupinou. Zvolila jsem kvalitativní výzkumnou sondu, neboť prostřednictvím kvalitativní výzkumné strategie lze lépe a hlouběji porozumět lidské zkušenosti a díky více informacím dokázat uchopit propojenost teorie s praxí.

Polostrukturovaný rozhovor vyjadřuje typ hloubkového rozhovoru, který vychází z předem připraveného okruhu otázek nebo témat.¹⁷¹ Badatel může jednotlivé doplňující otázky v rámci okruhů témat obměnit, ale klade se důraz na získání všech odpovědí od respondentů. Jistá volnost v průběhu polostrukturovaného rozhovoru je žádaná vzhledem k přirozenějšímu kontaktu tazatele a dotazovaného.¹⁷²

Níže uvádím témata okruhů otázek, které byly v rozhovorech diskutovány. V přílohách je dostupné podrobné znění otázek a výsledky rozhovorů.

- **Základní informace o sociálním pracovníkovi** (tabulka)¹⁷³ – na základní informace je tázáno především z toho důvodu, že se mohou ukázat korelace v přístupu sociálního pracovníka ke klientu na základě věku, práce oboru a také vystudované školy, kde se může brát potaz na to, že každá škola sociálnímu pracovníkovi může ukázat jinou cestu k přístupu
- **Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci** – spokojenost sociálních pracovníků je určující aspekt pro zohlednění teze deontologie a taktéž tento okruh napomůže k přirozeném průběhu rozhovoru
- **Přístup ke klientům** – na tomto okruhu otázek bude z odpovědí patrné, jak přistupuje sociální pracovník ke klientům a případně jaká teorie tomuto pojetí koresponduje
- **Aktivity s klienty** – okruh, který je vymezen zvlášť, neboť v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež nejen individuální plánování a prevence, ale i volnočasové aktivity tvoří značnou pracovní náplň sociálního pracovníka, ze kterých lze vypožorovat návaznost na etické teorie
- **Etická dilemata** – na základě konkrétních dilemat pracovníka se dá z jeho vyřešených dilemat určit dle jaké etické teorie jednal

V rámci uskutečňování scénáře rozhovoru jsem se držela principů řízení efektivního rozhovoru tak, jak je uvádí ve své publikaci Hendl. Patří mezi ně např. rozlišení výzkumných otázek a otázek přímo v rozhovoru, doplnění o sondážní otázky, navození vzájemné důvěry, vstřícnosti, citlivosti a zájmu, kladení pouze jedné otázky, dodržování

---

¹⁷¹ Srov. ŠVAŘÍČEK, R. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, str. 160.

¹⁷² Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, str. 34.

¹⁷³ 6.3 Charakteristika výzkumného vzorku

časových možností druhého, neposuzování respondenta atp.¹⁷⁴ Podle Strausse a Corbinové se metody kvalitativního výzkumu snaží objevit podstatu zkušeností nějakého subjektu s určitým jevem. Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je základem jevů, o nichž toho ještě příliš nevíme. Mohou být také použity k získání nových poznatků na jevy, o nich už je něco známo. V neposlední řadě mohou kvalitativní metody pomoci získat o jevu podrobné informace, které se kvantitativními metodami náročně podchycují.¹⁷⁵

Rozhovory jsem uskutečnila v časovém období od listopadu 2019 až do ledna roku 2020. Rozhovorů je 6 a jeden trval přibližně 35-45 minut. Rozhovory s respondenty byly poznamenávány na digitální záznamník. Každý z respondentů byl seznámen s anonymitou, která bude striktně dodržena a také s využitím získaných dat. Doba pro uskutečnění rozhovorů byla rozvržena tak, aby nenarušila chod organizace. V konečném vzorku se jedná o respondentky, kterým je od 25-45 let, u nichž praxe v oboru činí od 2-14 let. Dotazované sociální pracovníce pocházejí z nízkoprahových center z Prachatic (2) a z Českých Budějovic (4). Muži, vzhledem ke značné feminizaci profese¹⁷⁶, v tomto vzorku netvoří žádný podíl.

---

¹⁷⁴ Srov. HENDL, J. Kvalitativní výzkum, str. 172.

¹⁷⁵ Srov. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie, s. 10.

¹⁷⁶ Srov. Český statistický úřad. Gender: Práce a mzdy, from: https://www.czso.cz/csu/gender/4-gender_pracemzdy

6.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro zachování anonymity jsou účastníci výzkumu označeni jako respondenti a mají přiřazenou zkratku R a čísla od 1 do 6.

Označení respondentů	Pohlaví	Věk respondenta	Praxe v oboru	Dosažené vzdělání	Místo výkonu profese
R1	žena	38 let	12 let	VOŠ sociální Ostrava	České Budějovice
R2	žena	35 let	10 let	VŠ (Bc.) - sociální práce ve veřejné správě	České Budějovice
R3	žena	27 let	2 roky	VŠ (Mgr.) - etika v sociální práci	České Budějovice
R4	žena	26 let	2 roky	VŠ (Mgr.) - etika v sociální práci	České Budějovice
R5	žena	24 let	1,5 roku	VŠ (Bc.) - etika v sociální práci	Prachatice
R6	žena	46 let	14 let	Vyšší odborná škola sociální a střední pedagogická škola Prachatice	Prachatice

Zdroj: Vlastní výzkum

6.4 Výsledky výzkumné sondy

Tato kapitola se bude věnovat výsledkům polostrukturovaných rozhovorů členěných na jednotlivé okruhy témat s výběrem konkrétních otázek, které se budou snažit vysvětlit smýšlení deontologické a utilitaristické etiky, případně praktické zkušenosti sociálních pracovníků zasadit do dalších etických přístupů.

6.3.1 Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Na začátku rozhovoru byla položena konkrétní otázka: „**Jste spokojená s Vaší prací? Je něco, co byste na Vaší práci změnila?**“

R1 „... mně se tu líbí, ale občas je to tu pro mě hrozný stereotyp vzhledem k tomu, že už tu působím 12 let. Občas nám tu nefunguje topení, tak tu chodíme v bundách a není to příjemné. Ale každý den sem chodí děti, na které se těším. Teď mě takhle nic nenapadá, ale vždycky se něco najde. Například třeba to topení, aby tu byly lepší podmínky pro práci a taky vyšší mzdu, to by nás motivovalo asi všechny.“

R5 „.... jsem tu spokojená, ale naše organizace se neskládá pouze z nízkoprahového zařízení, ale skládá se více z oddělení, které naše vedení upřednostňuje více než nás, ale vždycky se sem těším, hlavně odpoledne, když sem přijdou klienti a mohu pro ně vymýšlet aktivity, moc mě to papírování nenaplňuje“

R6 „Určitě bych změnila otevírací dobu klubu, protože tu jsme brzy ráno, ale děti, hlavně dospívající, uvítají otevírací dobu hlavně večer. Jinak spokojená jsem, v oboru pracuji 17 let, člověk si zvykne na všechno.“

Spokojenost sociálních pracovníků vede nejen k lepším výsledkům v zařízení, ale taktéž napomáhají osobnímu blahu pracovníka, který ve své knize zmiňuje Immanuel Kant. Požadavek našeho rozumu je, abychom vlastní blaženost (motivy a zájmy, které jsou omezeny pouze na nás samotné a jsou omezeny pouze na nás samotné), při rozhodování o jednání jako princip, odsunuli stranou. Ale i přesto Kant tvrdí, že v určité situaci je naší povinností o svoji blaženost pečovat.¹⁷⁷

Utilitarismus přímo slovo spokojenost nezmiňuje, ale je obsaženo ve slově štěstí. „Štěstím se myslí potěšení a nepřítomnost bolesti, neštěstím bolest a nedostatek potěšení.“¹⁷⁸ Je třeba zvažovat důsledky jednání, výhodnost jednání pro klienta a zároveň usilovat o rozvoj obecného blaha. Z tohoto tvrzení, vyplývá, že klient je na prvním místě, ale sociální pracovník by neměl zapomínat na sebe, protože blaženost přispívá kupříkladu i tomu, že jsme zdraví. Práce všem respondentkám vyhovuje, ale jsou tam prostory pro změnu, která by jim byla nápomocná k větší spokojenosti. Je však náročné najít hranici, která vede ke spokojenosti klientů, sociálních pracovníků, státu, společnosti a organizace.

6.3.2 Aktivity nízkoprahového zařízení s klienty

Příkladem volnočasové aktivity z nízkoprahového zařízení pro děti a mládež může být, že každý z klientů má za úkol vyrobit ozdobu do oken. Sociální pracovník se ale do této aktivity natolik nadchnul, chtěl mít povedeně vyzdobená okna a nekoukal na proces vytváření výrobku, avšak na cíl a klienty považoval za prostředek k vytvoření vydařené dekorace. Účelem by se klient stal ve chvíli, kdyby pracovník nelpěl na dekoraci, ale společně stráveném čase, možností být součástí dění apod.; běžná věta - “musí to nějak vypadat.“ Úkolem tohoto okruhu je zjistit, jak přistupují aktivitám, které mají klienty rozvíjet.

---

¹⁷⁷ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 28.

¹⁷⁸ MILL, J. S. *Utilitarismus*, str. 42.

Po otázce, zda jaké aktivity pracovníci s klienty volí a co pracovníci učiní, co nedělají, odpovídali různorodě. Respondentka R4 odpověděla takto: „*No nejraději se s nimi učím, protože bych z nich chtěla mít šikovné děti, které se v životě uplatní a nízkoprah ukáže, že plní důležitou funkci v životech dětí.*“ A podobně o účelovosti aktivit rozprávěla například i respondentka R1: „*No nejraději volím nějaké tvoření s nimi, malování, lepení, vyrábění nějakých dekorací, protože to pak můžeme vystavit třeba do oken, nebo na zdi a máme to tu o něco hezčí. A teď se zúčastňujeme jednoho projektu, kde se pak prodávají výrobky dětí, takže to je o důvod víc, proč tuto činnost volím nejraději.*“

S tímto přístupem by pravděpodobně Kant nesouhlasil, protože se pracovnice zaměřují na výsledek, po klientech chce, aby vytvářeli produkty, které se budou dobře prodávat a tím již porušuje dvě pravidla deontologie: „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek*“ a „*...jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem*“.¹⁷⁹ Aplikace prvního pravidla na tuto situaci může být taková, jak bylo zmíněno na úvodu této kapitoly, že sociální pracovnice používá klienta, jako prostředek za účelem získání finančních prostředků pro zařízení, ale nikoli klienta jako účel sám o sobě. Aby sociální pracovnice zjistila, zda jedná správně podle druhého pravidla, může si položit otázku: Mohla by všechna nízkoprahová zařízení pro děti a mládež chtít po dětech zdařilou výrobu produktů za účelem zisku? Zobecnění tohoto činu vede k změně poslání a cílů nízkoprahových zařízení, tudíž nepovažují tento čin za deontologicky laděný.

Z pohledu utilitarismu se toto pojetí volnočasové aktivity sociální pracovnice může dočkat odlišné argumentace. Nízkoprahové zařízení prodejem výrobků a získáním peněz z prodeje si zajistí více financí na nákup lepšího vybavení pro zařízení a tím přitáhne větší skupinu klientů, nebo minimálně si udrží tu současnou. Utilitarismus tím pádem smýšlí o důsledcích a překonání případného nezájmu se strany klientů o kreativní činnosti, však v dohledné době tento počín přemění na štěstí pro co největší počet klientů.

---

¹⁷⁹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 75 et 62.

6.3.3 Přístup ke klientům

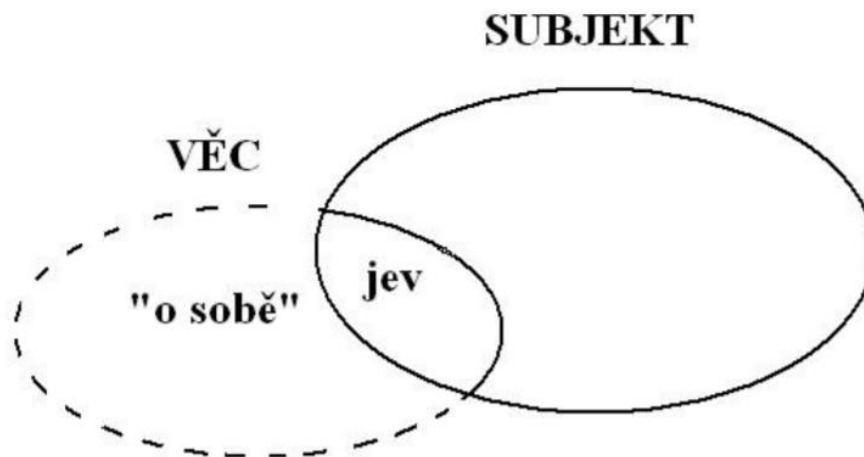
„Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?“

R1 ... „když k nám někdo nový přijde, tak obvykle si udělám obraz hlavně o Romech, protože už s nimi mám nějakou zkušenost a takové zkušenosti jsou dost podobné těm předcházejícím. Bohužel se dost často setkáváme s tím, že jsou dost zaostalí ve výuce, takže hned se takovým věnujeme více hlavně v té oblasti edukační. To mi na tom třeba vadí, protože vím, že hlavní důvod, proč je sem rodiče posílají, abychom je tu doučily my.“

R2 .... „V prvním dojmu si spíše zapamatuji, kdo s ním přijde. Protože to považuji za směrodatné. Ale snažím se nepodrobovat svému prvnímu dojmu, ale až na základě zkušeností, které s klientem nasbírám. V individuálním plánu vždycky nechám mluvit klienta.“

Nejčastější odpovědi respondentek byly formulované tak, že se snaží žádné předsudky nemít, avšak občas se tomu nevyvarují a stejně to ovlivňuje jejich jednání.

Sociální pracovník se však musí vyvarovat předsudkům a stereotypům vůči klientům. I těm nově přicházejícím. Kant tvrdí, že člověk sám je jedinečným jsoucnem, protože je „zcela zvláštním ‚setkáním‘ jevu a „věci o sobě“, která je pro něho nepoznatelná, ale již sám, skrze rozum, je. To také znamená, že druhý člověk se mi vždy nějakým způsobem jedinečně jeví, to, kdo však opravdu je, je mému poznání nepřístupné. Hodnotit druhého člověka jako osobu mi tedy, protože k tomu nikdy nemůžu mít odpovídající informace, mohu totiž vycházet jen z toho, jak se mi druhý jeví a ten druhý se opět třetímu bude jevit jinak než mě, nepřísluší“ Hodnotit druhého člověka jako osobu mi tedy, protože k tomu nikdy nemůžu mít odpovídající informace, mohu totiž vycházet jen z toho, jak se mi druhý jeví a ten druhý se opět třetímu bude jevit jinak než mě, nepřísluší. To, co činí člověka osobou, resp. právě ona osoba jako taková, je mému poznání nepřístupná. A to jak osoba toho druhého, tak je mému poznání nepřístupné i mé vlastní bytí osobou, touto osobou já jsem, a to je vše, čeho si mohu být vědoma.

Obrázek č. 2: Jev a „věc o sobě“ vzhledem k subjektu a možnostem poznání¹⁸⁰

„Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena?“

R1 *„Bez striktních požadavků na dodržování pravidel by si dělaly děti, co chtěly. Mám zkušenosti s tím, že děti hledají skulinku, jak by je mohly obejít. Nechci jim tu příležitost dávat, takže ano, striktně dbám.“*

R2 *„Na pravidlech si zakládám hodně. Máme je pověšeny na stěně a děti si je mohou kdykoliv přechít. Když nějaké dítě třeba nějaké poruší, okamžitě ho napomenu bez ohledu na to, jaké k tomu měl důvody. A už se stalo i to, že jsem musela dítě vyloučit, protože je opakovaně porušovalo. Bez pravidel bychom tu nemohli existovat.“*

R3 *„Kolegyně si na nich zakládají, já se teda učím nikdy oči nepřivřít a být zásadová. Ze začátku jsem si říkala, že by člověk se neměl řídit jen pravidly, ale dávat dětem i volnost a jednat podle situace. Ale moc mi to nevyšlo, pak si děti dovolovaly víc a víc.“*

R4 *„Řekla bych, že na pravidla tu z nás všech apeluji snad nejvíce. Snažím se, aby tu byl řád, aby klienti nezjistili, že se dají pravidla taky obejít a celkově to tu bylo nějak nastaveno. Tím, jak sem chodí převážně Romové a doma žádné pravidla nejsou nastaveny, tak aspoň se jim učí tady.“*

¹⁸⁰ Srov. NOVOTNÁ, H. *Kantova etika a možná podoba jejího přínosu pro praxi sociálního pracovníka*, str.98.

R5 „Pravidla se u nás dodržují jako v každém jiném zařízení. Je fakt, že tam nějaká tolerance může vzniknout. Že občas nějakému klientovi odpustíme nějaké to sprosté slovo, nebo po něm třeba i uklidíme nepořádek po výtvarce.“

R6 „Na pravidla dbám, ale je samozřejmě občas nutné řešit, zda je v tu chvíli nutné udělit nějaký trest, když to dítě je naučeno od rodičů mluvit sprostě a vlastně v tom celý život vyrůstá, ale samozřejmě upomínky se mu dostane.“

Z těchto odpovědí je patrné, že většina pracovníků jedná striktně dle pravidel zařízení a nedokáže si představit, kdyby tomu tak nebylo. Sociální pracovníce by se měla rozhodovat na základě dobré vůle, na základě rozumově zdůvodněného objektivního zákona, a nikoliv na základě náklonnosti a jiných okolností. Pokud všechny pracovníce jednájí v souladu s pravidly organizace a zároveň jejich mravní zákon (kategorický imperativ) je v souladu s pravidly organizace, můžeme tvrdit, že jednájí dle Kantovské etiky.

Podíváme-li se však na odpovědi respondentek R5 a R6, které vykonávají profesi sociální pracovníce na jiném pracovišti, vidíme zde na jejich straně jistou benevolenci. Jedním z aspektů utilitarismu je nestrannost¹⁸¹. Tyto respondenty odpovídaly stylem - „občas nějakému klientovi“, „ale je samozřejmě občas nutné řešit, zda je v tu chvíli nutné udělit nějaký trest, když to dítě je naučeno“, z čehož vyplývá, že jejich přesvědčení nekorrespondují s myšlenkami utilitarismu, ale spíše inklinují k situační etice, jak už z jejího názvu vypovídá, doporučuje jednat dle situace.

Dalším podstatným pozorovaným aspektem představuje cílová skupina zařízení. Důvodem, proč u respondentek R1-R4 jsou odpovědi formulovány více Kantovsky, může být právě cílová skupina, neboť na rozdíl od respondentek R5 a R6 pracují převážně s romskou etnicitou, jejíž charakteristika je podána v předešlých kapitolách.

„Překročila jste v nějaké záležitosti s klienty svoje povinnosti?“

R1 „Někteří rodiče si malé děti u nás v nízkoprahu vyzvedávají. Jednou ale přišla matka, evidentně špatně naladěná a začala na dítě, když odcházeli, křičet a pak ho uhodila, asi za špatné známky ve škole. Samozřejmě, že jsem nemohla jen tak nečinně stát a koukat na ně, tak jsem za nimi běžela a začala dítě bránit. Skoro matka udeřila i mě. Tuto celou aféru jsem nahlásila na OSPOD, pochopitelně.“

---

¹⁸¹ Viz. kapitola 5.2 Teoretické pojetí utilitaristické etiky.

Na tuto otázku odpověděla kladně pouze sociální pracovnice R1, o které by deontologická etika mohla tvrdit, že do jisté míry učinila akt supererogace.

O supererogaci (sebeobětování) pojednává i utilitaristická etika. Mill tvrdí, že je ušlechtilé být schopen se vzdát vlastního podílu štěstí, ale pro to musí být nějaký cíl, sebeobětování nepředstavuje samo o sobě cíl. V tomto ohledu jde do rozporu s etikou ctností, neboť utilitarismus se ptá, zda by hrdina nebo mučedník tuto oběť přinesli, kdyby nevěřili v určitý význam svého činu obětování.¹⁸²

Nejen osobnost sociálního pracovníka (autonomie, dobročinnost), deontologie a utilitarismus hraje v aktu supererogace významnou roli, ale taktéž další dvě etické teorie – etika ctnosti a etika péče. Na odpovědi respondentky R1 je patrné, že si při výběru mezi respektem k seburčení klienta (deontologická myšlenka) na jedné straně a na straně druhé zajištění zdraví a bezpečnosti klienta, vybrala jeho zdraví a bezpečnost a zásáhla. Z pohledu etiky ctnosti by respondentka mohla být považována za odvážnou, soucitnou, ale jak argumentuje Mill, sociální pracovnice jedná do určité míry také utilitaristicky.¹⁸³

Další sociální pracovnice měly jisté tendence své povinnosti překročit, ale nakonec tak neučinily. Všechny ostatní odpovědi jsou k nahlédnutí v seznamu příloh.

6.3.4 Etická dilemata

„Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?“

Všechny pracovnice za svoje působení v organizaci etické dilema řešili. Ty, u nichž doba praxe přesahovala 10 let zmínily, že takových etických dilemat prožily nespočet.

R1 „...máme tu holčičku, asi ve věku šesti let a prožila si toho celkem hodně. Zemřela jí maminka, tatínek se z toho zhroutil a stará se o ní teta. Teta ale o ní moc nedbá a posílá jí po škole sem na doučování. Hodně si na mě navykla, stále vyžaduje pozornost a já mám tendence ji tu pozornost dát, protože vím, že to nemá lehký. Ale zároveň potřebuji čas i na ostatní děti. Takže jsem to vyřešila tak, že čas věnuju první hodinu holčičce a pak se jí snažím do toho kolektivu zapojit.“

R4 „Mám sklon se věnovat více těm mladším dětem než těm větším, protože mi i přijde, že mě víc potřebují a co se týče jejich vývoje, tak tam mám tendence jim nahrazovat maminku a dávat nějakou náhradní lásku. Víam, že je to nepatřičný a měla

---

¹⁸² Srov. MILL, J. S. *Utilitarismus*, str. 60.

¹⁸³ Viz tamtéž, str. 61.

bych upřednostňovat i ty větší. A ještě navíc s těmi většími si neumím navodit takovou důvěru, protože je to daný asi tím slabším věkovým rozestupem.“

Respondentka R1 zmínila etické dilema, které odborné publikace pojmenovávají jako neutralitu a favoritismus. Na toto dilema pohlíží utilitarismus svým principem nestrannosti, to znamená, že sociální pracovník by měl být nestranný, protože štěstí nebo utrpení každého člověka má z etického stanoviska vždy stejný význam.¹⁸⁴ Situační etika tomuto principu oponuje. Situační etika hlásá to, jak má člověk jednat, závisí na konkrétní situaci, ve které se nachází. Situace, avšak není nic jiného než souhrn faktů a z něho není možné odvodit nějakou povinnost nebo etické doporučení, jak konat.¹⁸⁵ Podobné dilema prožila i respondentka R4, která však favorizovala určitou věkovou skupinu dětí. I u tohoto dilematu se aplikuje obdobná argumentace jako u respondentky R1.

R2 „Klientka byla zamilovaná do chlapce, který byl ale uživatelem drog a měl žloutenku. Já řešila dilema, zda ji to říct, nebo to nechat. To že měl ten chlapec žloutenku typu C se naše organizace dozvěděla neoficiálně a já neměla nárok sdělovat žádné informace o dalších klientech. Dělal jsem všechno pro to, abych ji od toho chlapce odradila a povedlo se mi to nakonec.“

Při použití tradičních etických teorií by respondentka R2 zvážila, zda má základní povinnost chránit soukromí své klientky a klientčino právo na sebeurčení (klasický deontologický pohled), nebo zda by se měla rozhodnout na základě toho, zda věří tomu, pokud řekne rodičům o záměru klientky, by přineslo nejlepší výsledek pro všechny zúčastněné (klasický utilitární pohled), i když by to znamenalo porušení přání a důvěry klienta.

Zatímco etika péče se zaměřuje prvořadě na lidské blaho a vztahy. Tento koncepční rámec nabízí důležitý doplněk k tradičním etickým teoriím, které se občas mohou zdát formulační, lineární, sterilní a necitlivé k hlubokým emočním důsledkům etických soudů.¹⁸⁶ V tomto případě respondentka R2 zvolila řešení, které se nejvíce podobá etice péče. Utilitaristicky nejednala, neboť informace o zdravotním stavu o chlapci, který jedná bezohledně a ohrožuje zdravotní stav ostatních dívek, nikomu nesdělila, tudíž ochránila

---

¹⁸⁴ Viz kapitola 5.2 Teoretické pojetí utilitaristické etiky

¹⁸⁵ Srov. KUTNOHORSKÁ J. et CICHÁ, M. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, str. 40.

¹⁸⁶ Srov. REAMER, F. G. Eye on Ethics, dostupné na WWW: https://www.socialworktoday.com/news/eoe_0916.shtml.

pouze klientku a žádnou jinou dívku. Sociální pracovnice ukázala v přístupu ke klientce empatii, projevovala účast na jejím problému a snažila se ji ochránit.

R3 *„No tak nevím, jestli je to úplně dilema, ale musela jsem řešit to, že když jsem šla s partnerem do kina, tak mě potkali tři klienti, mladšího školního věku, které jsem pozdravila, ale chtěla jsem mít osobní volno a neřešit s klienty nějaké jejich problémy mezi sebou. Že jeden vzal tomu druhému desetikorunu a nechce mu ji vrátit. Důvěřují mi, čehož si fakt vážím a ráda jim pomůžu, ale chci mít taky své volno. Ale zároveň jsem věděla, že pokud se u nich nezastavím a nepokusím se vyřešit ten jejich spor, nebo aspoň si s nimi něco říct, budou zklamaní a zase to může ovlivnit moji práci. Takže jsem si k tomu sedla se svými kolegyněmi, ale tam zase každá na to měla svůj názor. Já jsem se rozhodla pro to vždycky je pozdravit a nesnažit se je odbít. Protože to ani nedokážu.“*

Jak píše Kant ve své knize „Zajistit vlastní blaženost je povinností (alespoň nepřímou), neboť nedostatek spokojenosti se svým stavem mohl by se snadno v návalu mnoha starostí a neuspokojených potřeb stát zdrojem velkého pokušení překročit povinnost.“¹⁸⁷ Je tedy zjevné, že podle této myšlenky Kanta by pracovnice, navíc ve svém osobním volnu, měla dělat to, co přispívá k její blaženosti, ostatně jak už bylo zmíněno u první otázky v této kapitole.

---

¹⁸⁷ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, str. 28.

7 DISKUZE

Odpovědi získané z rozhovorů se sociálními pracovníci jsou porovnávány s odbornou literaturou a současně v diskusi prezentují i své vlastní názory.

Před podrobným studiem etických teorií jsem měla v sobě zakotveny jisté předsudky vůči utilitarismu, který jsem považovala zejména za hedonistický princip a deontologii pouze za striktní dodržování pravidel bez použití emocí a ukládání výjimky. Náhle jsem zjistila, že tomu tak není a obě teorie nabízí shovívavější řešení. Hill zmiňuje, že utilitarismus je hedonistickým principem, avšak osvíceným a nevyhledává pouze smyslové požitky (záliba v nich je řízena rozumem) a zaměřuje se na stav vnitřního klidu.¹⁸⁸ A deontologie sice založená na povinnosti je, nikoli však na té zvenku (společnost, stát), ale na rozumu, který si ukládá mravní zákon sám. Ačkoliv se tyto teorie liší svým smýšlením, mají i společné znaky. Kupříkladu přesvědčení, že morální rozhodnutí jsou spíše rozumová, než aby vznikala na základě pocitů, nebo intuice.¹⁸⁹ Dalším společným znakem by mohlo být srovnání utilitarismu pravidel a deontologie – jsou do jisté míry také podobného smýšlení.

V předchozích kapitolách jsem se zabývala průzkumem etických teorií na návaznost praxe sociální práce s rizikovou mládeží a následně tyto teorie identifikovala ve výzkumné sondě. Na základě polostrukturovaného rozhovoru, v němž jsem si stanovila okruhy, jsem se pokusila ukázat, jaké etické teorie nabízejí v oblasti sociální práce doporučení, nejen v rámci dilemat a dalších problematických situací, ale i v přístupu sociálního pracovníka ke klientovi a jeho smýšlení. Mojí snahou bylo strukturovat rozhovor tak, abych nedostávala odpovědi, které se snadno implikují do teoretické roviny utilitarismu a deontologie, ale vést otevřený a upřímný rozhovor tak, aby vyšlo najevo, jak pracovník celkově smýšlí a zda považuje svůj přístup k mládeži za efektivní a úspěšný. Chtěla jsem ukázat se zdravým odstupem a přiměřenou mírou reflexe jednu z možností propojení teorie a praxe sociální práce s rizikovou mládeží v nízkoprahových zařízeních. V dalších odstavcích budou ověřeny výzkumné otázky a podány argumentace, kterými bude odpovězeno.

---

¹⁸⁸ Srov. HILL, J. *Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla* (in *Přístup k etice II.*), str.181.

¹⁸⁹ Srov. KOUKOLÍK, F. *Mocenská posedlost*, str. 16.

Cíl této diplomové práce byl strukturován do dvou výzkumných otázek:

VO1: Vyplyvá z polostrukturovaných rozhovorů utilitaristické nebo deontologické smýšlení?

V rozboru výsledků v páté kapitole je zřejmé, že smýšlení sociálních pracovníků se dá aplikovat jak na deontologii, tak na utilitarismus, ale taktéž je patrné, že i další etické teorie jako situační etika, etika péče a etika ctností mají při práci s rizikovou mládeží v nízkoprahových zařízeních své uplatnění. Z rozhovoru nevyšly jednoznačné odpovědi v eticko-teoretickém smýšlení, tudíž není možné tvrdit, že jedna sociální pracovníce je utilitariánka pravidel a druhá se řídí pouze deontologií. Důvodem, že sociální pracovníce se neřídí (vědomě i nevědomě) jednou etickou teorií, může být myšlenková jednotvárnost těchto etických systémů a v sociální práci se bere ohled jak na určitou situaci, ctnosti pracovníka, tak na povinnosti, důsledky, péči ke klientovi i na uspokojení co největšího počtu klientů. Tento názor sdílí například i Banksová a zmiňuje, že etické teorie jsou v praxi sociální práce prospěšné, ale sociální pracovník se většinou nevyhraňuje pouze v jedné z nich.¹⁹⁰

Sociální pracovníce pracující s rizikovou mládeží v nízkoprahovém zařízení, kam docházeli především různé etnické menšiny, při rozhovoru působily utrápeně především při tématu o volnočasových aktivitách, protože se potýkají s nezájmem klientů o danou aktivitu a také s bezbranností, neboť jim poskytují možnost si aktivity vybírat sami. V tomto případě se pracovníce řídily, až na výjimky, především jejich měsíčního časového plánu volnočasových aktivit, individuálních plánů a programů na sociální prevence. Bylo mi sděleno, že přizpůsobovat aktivity většinového zájmu klientů není smysluplné, protože „*vždycky se najdou tací, co je to nebaví a pak se k nim přidají další.*“ (respondentka R2, obdobné odpovědi respondentky R3, R4) Před úpravou režimu se jednalo o smýšlení utilitaristické, neboť se pracovníce snažily o blaho co největšího počtu klientů, po zjištění, že tato metoda není účinná, zvolily spíše Kantovský princip – ke klientům přistupovat dle rozumově zdůvodněného objektivního zákona.

---

¹⁹⁰ Srov. BANKS, S. *Ethics and Values in Social Work*, str. 81.

VO2: Je nějaká z etických teorií užitečná pro praktické využití v sociální práci s rizikovou mládeží v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež?

Odpoověď na tuto výzkumnou otázku na základě výsledků je kladná, neboť respondentky uvedly, že jednání je závislé na odlišném přístupu k cílové skupině, jejichž specifika budou uvedena v následujících odstavcích.

Na úvod, než dojde k analýze etické teorie na základě etnických odlišností klientů, je vhodné objasnit sociální práci s etnickou menšinou. Sociální pracovníci v nízkoprahovém zařízení by měli znát různé metody sociální práce, v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež to může být například antiopresivní přístup neboli antidiskriminující přístup, který je zaměřen proti znevýhodnění a utlačování. Úkolem sociálního pracovníka je odstranění diskriminace a útlaku. Za základní rysy tohoto přístupu se dá předpokládat spoluúčast (zapojení klientů do svého problému, empowerment), spravedlnost, rovnost.¹⁹¹ Na druhou stranu však profese sociální práce se vymezuje také dle cílové skupiny – například sociální práce s romským klientem. Dalo by se říci, že v tomto případě nejedná s touto etnickou menšinou rovně, stejně jako s většinou, ale to neznamená, že porušuje antiopresivní přístup, ale dbá na určité kulturní odlišnosti a zároveň se vyhýbá stereotypizaci. Na základě výzkumné sondy vyšlo najevo, že každé zařízení má jiný přístup ke klientům v závislosti na specifika cílové skupiny. V nízkoprahovém zařízení v Českých Budějovicích dochází do zařízení především romské etnikum a v prachatickém nízkoprahovém zařízení je Romů minimálně. Z toho taky vyplynulo, že existují odlišnosti v přístupu ke klientům, neboť v zařízení, kde se pracuje především s romským etnikem je zvolen direktivní přístup sociálních pracovníků a v tom, kde je pouze malá část vietnamské etnika sociální pracovníci nekladly na direktivní přístup takový důraz. S direktivním přístupem se váže také dodržování předpisů organizace, tudíž by se dalo předpokládat, že práce s romským etnikem vyžaduje více kantovskou etiku, to znamená dodržování předpisů a pravidel.

Další významným aspektem, který z rozhovorů vyšel, je věková skupina klientů. Sociální pracovníci totiž velmi často zmiňovali, že jejich přístup se odvíjí od věku klienta. Jako příklad bych mohla uvést odpovědi na otázku „Udělujete klientům rady, nebo rozhovor uskutečňujete pouze na principu aktivního naslouchání?“ V tomto případě

---

¹⁹¹ Srov. KUZNÍKOVÁ, E. et al. Sociální práce ve zdravotnictví, str. 79.

respondentky R1, R3, R4, R6 uvedly, že adolescentům ukládají pouze možnosti, důsledky, ale vyhýbají se radám, avšak dětem mladšího školního věku udělují i rady, popř. jak se bránit šikaně apod, což na druhou stranu reflektuje princip sebeurčení. Je tedy evidentní, že přístup ke klientovi je zřejmý nejen v rámci svého etnického původu, ale roli také hraje věk klienta.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku by se dala shrnout do několika bodů dle specifik cílové skupiny a přístupu sociálních pracovníků na obecné rovině:

- Deontologie vhodná při sociální práci s romskou etnicitou – z rozhovorů vyplývá, že sociální práce ve vybraných nízkoprahových zařízeních nejvíce koresponduje s deontologickým přístupem – k tomuto výsledku může přispět pojednání Šimkové o kulturních odlišnostech této etnické menšiny (temperament, spontánnost) a Fízik pojednává o historickém kontextu – o kočovnosti Romů.¹⁹²
- Utilitarismus ve volnočasových aktivitách – z rozhovorů vyplynulo, že většina respondentek má tendenci uplatňovat utilitarismus v oblasti volnočasových aktivit, to znamená, volit ty aktivity, které baví co nejvíce klientů, nebo ty aktivity, o kterých jsou respondentky přesvědčeny, že je budou bavit; někdy také bez ohledu na kvalitativní rozměr aktivity; respondentka R1 volí často sportovní aktivity, protože baví nejvíce klientů (duševní slast považoval Mill za kvalitnější než tělesnou)¹⁹³; respondentka R3 si zakládá na kvalitativním kalkulu utilitarismu, volí nejraději umění, nebo pracovní listy; odpovědi všech respondentek byly zaměřeny na různorodé aktivity, tudíž subjektivní, jako sám utilitarismus, ale všechny respondentky se soustředí na důsledky a na to, aby aktivity byly posuzovány podle toho, nakolik přispívají k dobru klientů.
- Etika péče při sociální práci s klienty mladšího školního věku – v rozhovorech vyšlo najevo, že respondentky R1, R2, R3, a R5 pokládají za podstatné dětem mladšího školního věku věnovat více péče: *„jednoho chlapečka, co dostal k Vánocům, on mi řekl, že nedostal nic, že Ježíška neslaví. ... tak jsem mu koupila ponožky. Dřív neexistovala potravinová*

---

¹⁹² Viz. kapitola 4.4.2 Etnická příslušnost

¹⁹³ Srov. MILL, J. S. *Utilitarismus*, str. 20.

banka, takže pro ty děti moc toho nebylo.“ (respondentka R2); Langmeier a Krejčířová z hlediska vývojové psychologie zmiňují, že dítěti mladšího školního věku je potřeba dávat dostatek pozornosti, protože se v něm formuje nejen sociální kontrola a hodnotová orientace, ale také se začíná vyvíjet morálka z heteronomní (co mu řeknou ostatní) na autonomní, která je podmíněna tím, co se naučil od dospělých.¹⁹⁴ V této psychologické souvislosti můžeme mluvit o důležitém období dítěte, kdy jeden z důvodů vzniku rizikového chování v budoucnosti, může zapříčinit i nedostatek zájmu o dítě a výchovy v tomto vývojovém období.

- Etika ctností – V tomto etickém směru se ztotožňuji s názorem Machulové, která ve svém příspěvku uvádí, že není snadné etiku ctností ukázat na určité případě, jako u dalších etických teorií. Je to dáno především tím, že se ctnosti formují dlouhodobým a zamýšleným úsilím.¹⁹⁵ Bylo by však chybným krokem tuto etickou teorii nezahrnout do odpovědi na druhou výzkumnou otázku, neboť jsem přesvědčená, že sociální pracovníce v sobě etickou ctnost pěstují. Uvedu-li některé příklady, které se týkají etiky ctností, bude výklad značně omezený, protože ctnost u člověka se nedá rozpoznat během jednoho setkání, aplikace bude tedy probíhat na základě poznatků z rozhovoru. Respondentka R2 prokázala štědrost – můžeme zde mluvit o ctnosti, protože zmínila, že by pokaždé poskytla klientovi pomoc, štědré jednání se netýkalo pouze jednoho případu. Respondentka R1 prokázala v situaci, kterou jsem analyzovala v přechozích kapitolách jako akt supererogace, statečnost. Ve chvíli, kdy zhodnotila situaci pro klienta jako nebezpečnou, zakročila a zachovala se statečně. Tyto příklady, jak jsem již uváděla, jsou modelové, protože ctnosti se netýkají jen profesní oblasti, ale celého života, týkají se zkušeností každodenního jednání. Člověk statečně jedná, ale i přemýšlí, hodnotí toto jednání a snaží se jednat co nejsprávněji.¹⁹⁶

Existují různé faktory, které by výsledky diplomové práce mohly změnit. Jde zejména o výběr sociálních pracovníků, kteří mi poskytli rozhovor. Jelikož výzkumný

---

¹⁹⁴ Srov. LANGMEIER, J. et KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, str. 132.

¹⁹⁵ Srov. MACHULOVÁ, H. *Reflexivní praxe a etika ctností: Možná cesta pro spojení teorie s praxí a odbornosti s lidskostí in Časopis Sociální práce*, str. 99.

¹⁹⁶ Viz tamtéž.

vzorek tvořilo šest sociálních pracovníků, jedná se o velmi omezený vzorek, který netvoří objektivní výsledky výzkumu, ale pouze o vzhled na problematiku z praxe, což bylo také účelem této diplomové práce. Dalším faktorem může být do určité míry subjektivní náhled na problematiku. Studovaná problematika v této diplomové práci je založena na myšlenkách etických teorií, jejichž aplikací vzniká riziko mnohoznačné interpretace. Výsledky výzkumné sondy jsou vypracovány na základě získaných znalostí o jednotlivých etických teoriích, avšak značnou roli by mohl zastávat ve výkladu právě můj subjektivní pohled na zkoumanou záležitost. Třetím potenciálním faktorem, který by mohl ovlivnit výsledky diplomové práce, je nedostatečná otevřenost respondentek, přestože jsem se řídila zásady vypracování této výzkumné metody (jasná formulace, dodržování časových možností, důkladná příprava na rozhovor, řazení otázek, navození atmosféry apod.)¹⁹⁷, toto riziko je třeba zohlednit.

Výsledky diplomové práce by mohly sloužit sociálním pracovníkům v nízkoprahových zařízeních, kteří by si díky analýze výsledků výzkumné sondy mohli učinit sebereflexi svého přístupu ke klientům a práce by mohla být pro některé sociální pracovníky přiblížením etiky v sociální práci. Mělo mě překvapilo, že některé respondentky téma diplomové práce zajímalo a zažádaly si o výsledky. Dále by tato práce mohla být užitečná studentům filozofických, etických oborů s propojeností na sociální práci jakožto materiál. Zajímavé pokračování této diplomové práce spatřuji v dlouhodobém výzkumu sociální práce s rizikovou mládeží zaměřený na úspěšnost mládeže v začlenění do společnosti, na základě čehož se dá zhodnotit uplatnění jednotlivých teorií v celistvém pojetí.

---

¹⁹⁷ Srov. ŠVAŘÍČEK, R. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, str. 160.

8 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo poukázat na významnou souvislost mezi dvěma hlavními etickými systémy a sociální prací. Dalo by se tvrdit, že sociální práce je tvořena převážnou částí z praktických znalostí a dovedností. Když se však zamyslíme nad její náplní, napadne nás mnoho dalších oborů, které ji doplňují. V hospicích sociální pracovník ovládá znalost náboženství, v dětských domovech zastává roli vychovatele, v nízkoprahových zařízení roli pedagoga, v zařízeních následné péče pro duševně choré roli psychologa, streetwork pracovníci v případě potřeby i roli ošetřovatele. Každá sociální oblast je pestrá a vyžaduje po sociálním pracovníkovi jiné kompetence. Ale co u každého druhu sociální služby představuje nejpodstatnější aspekt, je správný přístup ke klientům. Deontologie a utilitarismus v této diplomové práci ukázali podstatné etické myšlenky, možnost aplikace do sociální práce (především s rizikovou mládeží), ale také otevřeli prostor pro uvědomování si, jak etika hraje podstatnou roli v sociální práci a jak každé etické smýšlení může vést k jiným závěrům, ba dokonce i k jinému osudu klienta. Podávat klientům informace, rady, poskytovat materiální pomoc, přístřeší je významná součást praxe sociální práce, ale nečiní však dostačující aspekt, aby sociální práce byla nazývána pomáhající profesí.

Kapitola s názvem Rizikové chování mládeže objasnila především pojem rizikové chování mládeže a další záležitosti, kupříkladu jak rizikové chování vzniká a jak se může projevat. Je nutné se věnovat i příčinám, nikoli jen důsledkům tohoto chování. To, že jedním z faktorů vzniku rizikového chování u mládeže je psychologická stránka, je nezpochybnitelný fakt, avšak často v sociální práci opomíjený. Šolcová a další autoři zmiňují, že děti často mívají traumatické zážitky v rodině, které vedou ke vzniku rizikového chování. V tomto případě však zkoumané etické teorie nejsou k dispozici, neboť s etickými teoriemi nekorespondují a sociální práce s rizikovou mládeží si žádá nejen etické jednání, ale do jisté míry i psychologickou pomoc. Z rozhovorů vyšlo najevo, že pracovníci trápí, jak některé děti vyrůstají a jsou často zanedbané a některé i nemilované.

Další kapitola o nízkoprahových zařízení se snažila objasnit prostředí, ve kterém klienti tráví čas a jaké jsou hlavní principy těchto zařízení. Někomu se může zdát, že nízkoprahová zařízení působí pouze jako místa, kde děti tráví pouze volný čas a doučují se zde. Ztotožňuji se však s Jedličkou, jehož výrok je zmíněn v oné kapitole, a to, že,

sociální pracovníci skrz tyto volnočasové aktivity, které pro klienty mohou působit primárně, se dozví v individuálním plánování, co klient potřebuje, určí si s ním cíle a pak mohou pokračovat v aktivitách, kde se učí pravidlům, kázně, organizovanosti, ale také získávají znalosti. Všechny respondentky odpověděly, že se jim klienti svěřují se svými problémy a mají u klientů důvěru, což se potvrzuje s výrokem Jedličky.

Po objasnění všech aspektů, které souvisí s etikou, sociální prací, rizikovou mládeží a nízkoprahovými zařízeními se dostáváme k páté, neméně podstatné, kapitole s názvem vybrané etické teorie a jejich aplikace do sociální práce. Tato kapitola byla zaměřena na deontologii a utilitarismus, jejichž samotnému naplnění se dostává v kapitole šesté, do nichž se aplikují poznatky a docházíme k výsledkům. Na obě položené výzkumné otázky bylo odpovězeno kladně. První výzkumná otázka se táže, zda z rozhovorů vyplývá smýšlení respondentek dle uvedených teorií. V rámci analýzy jsem vyzorovala deontologii, utilitarismus, etiku ctností, etiku péče i situační etiku. Druhá výzkumná otázka se ptala na využitelnost etických teorií v sociální práci s rizikovou mládeží z nízkoprahových zařízení. Výsledky nepoukazovaly na obecnou využitelnost jednotlivých teorií na pracoviště, ani na smýšlení sociální pracovníků dle jedné etické teorie, ale na využitelnost etických teorií v závislosti na specifika cílové skupiny – dle etnické příslušnosti, dle věku – mladšího školního věku a adolescentů. Cíl práce byl naplněn, bylo zodpovězeno na obě výzkumné otázky a v odpovědích taktéž podána argumentace. Tuto diplomovou práci pokládám za přínos ve své studijní sféře, ale v budoucnu taktéž v té pracovní, kdy budu řešit etické otázky a dilemata jedním ze způsobů, které mi jsou již známy.

Studiem materiálů jsem si uvědomila, že všechny etické teorie, kterými jsem se zabývala jsou velmi podstatné pro výkon sociální práce. Nelze říct, která etická teorie v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež dominuje, a kterou by se měli všichni sociální pracovníci řídit. Výsledky diplomové práce ukazují, že využitelnost a provázanost etických teorií existují a respondentky v tomto smýšlení byly konzistentní. I tak však v dnešní době, i přes znalost všech etických systémů, není pro sociální pracovníky jasné, dle jakého etického systému by se měli řídit. MacIntyre navrhuje, aby se dnešní společnost řídila pouze etikou ctností; prosazuje holistické pojetí, člověka totiž nelze oddělit od jeho rolí a ctnostný jedinec projevuje svou ctnost v různých situacích.¹⁹⁸ Žádná etická teorie

---

¹⁹⁸ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti: k morální krizi současnosti*, str. 56.

nemůže zajistit správnost jednání při rozhodování, ale může výrazně pomoci pracovníka nasměrovat tím vhodným směrem v rámci eticky akceptovatelného jednání.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní literatura

1. ARNOLDOVÁ, A. Sociální péče 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost, Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5148-1.
2. BANKS, S. Ethics and values in social work. 4. vydání. New York: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 0230300170.
3. BIBUS, A. Supererogation in Social Work: Deciding Whether To Go Beyond the Call of Duty in Journal of Social Work Values and Ethics, Volume 12, Number 2 (2015).
4. BIESTEK, F. P. The casework relationship. Chicago: Loyola University Press, 1957. DOI 104438945403500202.
5. BLOK, W. Core Social Work: International Theory, Values and Practice, Jessica Kingsley Publishers. 2012, ISBN 978-1849051767.
6. BOWLES, W. et al. Ethical Practice In Social Work, A&U Academic, 2007, ISBN 9781741146820.
7. ČAKIRPALOGLU, P. Úvod do psychologie osobnosti. Praha: Grada, 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4033-1.
8. CIMRMANNOVÁ, T. Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.
9. CONGRESS, E. P. Social Work Values and Ethics: Identifying and Resolving Professional Dilemmas. San Francisco: Cengage Learning, 1999 ISBN 978-0830414925.
10. COURNOYER, B. The social work skills workbook. 8th edition. San Francisco: Cengage Learning, 2016. ISBN 9781305633780.
11. ČEVELA, R. Sociální a posudkové lékařství. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2938-4.

12. DEACON, L. et MACDONALD, S. J. *Social Work Theory and Practice*, SAGE Publications Ltd, 2017. ISBN 64295939.
13. DEVESON, A. *Resilience*, Gardners Books, 2003. ISBN 978-1864486346.
14. DICK, S. *Virtue Ethics*, Oxford University Press, 1997. ISBN 978-0198751885.
15. DOBRIN, Arthur. *Ethics for everyone: how to increase your moral intelligence*. New York: J. Wiley, 2002. ISBN 0471435953.
16. DOEL, M. *Social Work: The Basics*, Routledge, 2012. ISBN 978-0415603997.
17. DOLEJŠ, M. at OREL, M. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 9788024452524.
18. DOLGOFF, R. et al. *Ethical Decisions for Social Work Practice*, Thomson Brooks/Cole, 2004. ISBN 978-0495506331.
19. ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0080-4.
20. ERICKSON, CH. L. *Environmental Justice as Social Work Practice*, Oxford University Press, 2018. ISBN 978-0190871059.
21. EVANS, M. et WHITTAKER, A. *Sensory Awareness and Social Work*, Learning Matters, 2010. ISBN 978-1844452910.
22. FLETCHER, J. F. *Situační etika: nová morálka*. Praha: Kalich, 2009. Kairos (Kalich). ISBN 978-80-7017-126-4.
23. GARMEZZY, N. *Resilience in children's adaptation to negative life events and stresses environments*, 1991. DOI 10.3928/0090-4481-19910901-05.
24. GITTERMAN, A. *Handbook of social work practice with vulnerable and resilient populations*. New York: Columbia University Press, 3rd edition, 2014. ISBN 9780231537018.
25. GOLEMAN, D. *Práce s emoční inteligencí: jak odstartovat úspěšnou kariéru*. Praha: Columbus, 2000. ISBN 80-7249-017-6.

26. GULOVÁ, L. Sociální práce. Grada: Praha, 2011. ISBN 978-80-247-3379-1.
27. GUTTMANN, D. Ethics in Social Work: A Context of Caring, Routledge, 2006. ISBN 978-0789028532.
28. HARTL, P. et HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 3. vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
29. HELD, V. The Ethics of Care: Personal, Political, and Global, Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0195325904.
30. HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 4. vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
31. HEŘMANOVÁ, J. Etika v ošetrovatelské praxi. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3469-9.
32. HILL, J. Soudný utilitarismus Johna Stuarta Milla. In Přístupy k etice II. Praha: Filosofia, 2015, s. 177-200.
33. HOFBAUER, B. Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice. In Výchova a volný čas. Sborník příspěvků 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase. České Budějovice: JU, Teologická fakulta, 2006, s. 32–44.
34. HOFBAUER, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
35. CHENOWETH, L. et MCAULIFFE, D. The Road to Social Work & Human Service Practice, 9th edition, 2015. ISBN 978-0170259835.
36. INGLEBY, Ewan. Applied psychology for social work. 2nd edition. Exeter: Learning Matters, 2010. ISBN 9781844453566.
37. JAYARATNE, S. et al. Social work professional standards: An Exploratory Study. Social Work, 1997, roč. 42, č. 2, str. 187-199.
38. JEDLIČKA, R. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

39. KANT, I. Základy metafyziky mravů. Praha: Svoboda, 1976. ISBN 25-017-76.
40. KLIMENTOVÁ, E. Teorie a metody sociální práce I. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, ISBN 8024403188.
41. KNOTOVÁ, D. Školní poradenství. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.
42. KOPŘIVA, K. Lidský vztah jako součást profese. 8. vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1147-1.
43. KOUKOLÍK, F. Mocenská posedlost, Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1825-8.
44. KRAKEŠOVÁ, M. et al. Sociální kliniky: z dějin sociální práce a sociálního školství. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4300-7.
45. KUTNOHORSKÁ, J. et al. Etika pro zdravotně sociální pracovníky. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3843-7.
46. KUTNOHORSKÁ, J. Etika v ošetrovatelství, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2069-2.
47. KUZNÍKOVÁ, E. et al. Sociální práce ve zdravotnictví, Praha: Grada. 2011. ISBN 978-80-247-3676-1.
48. LANGMEIER, J. et KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2. vyd. Praha: Grada. 2006. ISBN 80-247-1284-9.
49. MACEK, P. Adolescence – Druhé, upravené vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071787477.
50. MACINTYRE, A. C. Ztráta ctnosti: k morální krizi současnosti. Praha: OIKOYMENH, 2004. Oikúmené. ISBN 80-7298-082-3.
51. MAHROVÁ, G. et VENGLÁŘOVÁ, M. Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním. Praha: Grada, 2008. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2138-5.

52. MACHULOVÁ, H. Reflektivní praxe a etika ctností: Možná cesta pro spojení teorie s praxí a odbornosti s lidskostí in Časopis Sociální práce, 2014 (14). 94-100.
53. MALÍK HOLASOVÁ, V. Kvalita v sociální práci a sociálních službách. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4315-8.
54. MÁTEL, A. et al. Aplikovaná etika v sociální práci a dalších pomáhajících profesích. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžběty. 2010 ISBN 978-80-89271-89-4.
55. MÁTEL, A. Teorie sociální práce I: Sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor. Praha: Grada, 2019. ISBN: 978-80-271-2220-2.
56. MATOUŠEK, O. et al. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
57. MATOUŠEK, O. et MATOUŠKOVÁ, A. Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. 3. vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.
58. MATOUŠEK, O. Metody a řízení sociální práce. 3.vydání. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
59. MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. 3.vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.
60. MILL, J. S. Utilitarismus. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1.
61. MUSIL, L. et NEČASOVÁ M. Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků. In Etické kontexty sociální práce s rodinou. Brno: Albert, 2008. s. 83–105, 23 s. ISBN 978-80-7326-145-0.
62. MUSIL, L. Ráda bych Vám pomohla, ale..., Brno: Marek Zeman. 2004. ISBN 80-903070-1-9.

63. ŠIMKOVÁ, S. et ZAJÍC, J. Na křižovatce kultur, aneb, Romové, Vietnamci a Číňané mezi námi. Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže, 2010. ISBN 978-80-86784-91-5.
64. NEČASOVÁ, M. Úvod do filozofie a etiky v sociální práci, Brno: Vydavatelství MU, 2001. ISBN 80-210-2673-1.
65. NEŠPOR, K. et al. Programy prevence závislostí a možnosti jejich hodnocení. Praha: Státní zdravotní ústav, 1998. ISBN 80-7071-110-8.
66. NOVOTNÁ, H. Kantova etika a možná podoba jejího přínosu pro praxi sociálního pracovníka, bakalářská práce, vedoucí práce: Mgr. Ondřej Fischer. Praha 2012.
67. NYBELL, L et al. Childhood, youth, and social work in transformation: implications for policy and practice. New York: Columbia University Press, 2009. ISBN 9780231518529.
68. PEMOVÁ, T. et PTÁČEK, R. Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0.
69. REAMER, F. G. Boundary Issues and Dual Relationships in the Human Services, Columbia University Press, 2th ed. 2012. ISBN 978-0231157018.
70. REAMER, F. G. Social work values and ethics. 4th ed. New York: Columbia University Press, 2013. ISBN 9780231535342.
71. REICHEL, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada, Sociologie (Grada), 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
72. ROBERTS, A. R. Social Workers' Desk Reference, Oxford University Press, 2. vydání, 2008. ISBN 978-0195369373.
73. ROTHMAN, J. C. The Self-Awareness Workbook for Social Workers, Pearson, 1998. ISBN 978-0205290291.
74. ŘEZNÍČEK, I. Metody sociální práce, SLON, 2000. ISBN 80-85850-00-1.
75. SANDEL, M. Spravedlnost: Co je správné dělat, Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3056-6.

76. SCHAVEL, M. et al. Sociálna prevencia, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2010. ISBN 9788089271221.
77. SIROVÁTKA, J. Bezpodmínečně platný mravní zákon. Etika Immanuela Kanta, in Přístupy k etice II. Praha: Filosofia, 2015, s. 77-110.
78. SKOPAL, O. et al. Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4223-5.
79. SMYTH, P. Working with High-Risk Youth: A Relationship-based Practice Framework, Routledge, 2017. ISBN 1138234494.
80. SOBOTKOVÁ, V. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.
81. STRAUSS, A. L. et CORBIN J. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
82. ŠOLCOVÁ, Iva. Vývoj resilience v dětství a dospělosti. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2947-3.
83. ŠVAŘÍČEK, R. et ŠEĐOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
84. THOMPSON, M. Přehled etiky. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.
85. VAN DER LAAN, G. Otázky legitimity sociální práce, Ostrava: Albert; Ostravská univerzita, 1998. ISBN 80-85834-41-3.
86. VOLF, J. et al. Elementární základy filozofie, 2019. ISBN: 999-00-020-1466-6.
87. WALUCHOW, Wilfrid J. The dimensions of ethics: an introduction to ethical theory. Peterborough, Ont.: Broadview Press, 2003. ISBN 155111450X.
88. ZEMANOVÁ, V. et DOLEJŠ, M. Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4492-5.

Internetové zdroje:

89. ATHANASSOULIS, N. Virtue Ethics, [online] posl. úpravy © 2019 [cit. 2020-02-02] Dostupné na WWW: <https://www.iep.utm.edu/virtue/>.
90. Český statistický úřad. Gender: Práce a mzdy, [online] posl. úpravy © 6.2. 2020 [cit. 2020-01-02]. Dostupné na WWW: https://www.czso.cz/csu/gender/4-gender_pracemzdy.
91. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, posl. úpravy © 2020 [cit. 2020-01-02]. Dostupné na WWW: <https://www.tf.jcu.cz/zajemci-o-studium/navazujici-magisterske-obory/etika-v-socialni-praci>.
92. LATA, programy pro mládež a rodinu, [online] dostupné na WWW: <http://www.lata.cz/>.
93. NEČASOVÁ, M. Etika sociální práce, [online] posl. úpravy © 2020 [cit. 2020-01-02]. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/necasova.pdf/a0f0e47b-e4ed-337a-c5fd-dffd6a08ea60>.
94. NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al. Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce. [online] Ostrava: Ostravská univerzita, posl. úpravy 2008, dostupné na WWW: http://projekty.osu.cz/metakor/dok/met_prirucka_tsp.pdf.
95. PAVLAS MARTANOVÁ, V. O primární prevenci rizikového chování, [online] posl. úpravy © květen 2014 [cit. 2020-01-02]. Dostupné na WWW: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani>.
96. REAMER, F. G. Eye on Ethics, [online] © 2016 [cit. 2020-01-02] dostupné na WWW: https://www.socialworktoday.com/news/eoe_0916.shtml.
97. SEDLÁČEK, J. Etika v sociální práci a veřejné správě. [online] Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2011, dostupné na WWW: <https://adoc.tips/etika-v-socialni-praci-a-veejne-sprav.html>.

98. ŠVEŘEPA, M. Prosazování a obhajoba práv klientek sociální práce. Příběh, který není, [online] posl. úpravy © 2009 [cit. 2020-01-02]. Dostupné na WWW: http://socialnirevue.cz/media/docs/Sverepa_ProsazovaniObhajobaPravKlientu.pdf
99. What is social work? International Federation for Social Work, [online] posl. úpravy © 2020 [cit. 2020-01-02] Dostupné na WWW: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/>.

Legislativa

100. Zákon 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, ve znění platném k 1.1.2007.
101. Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027 a Akčním plánu realizace Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2021, Usnesení vlády České republiky ze dne 18. března 2019, č. 190.

SEZNAM ZKRATEK

NZDM – Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 – Přepis rozhovorů s respondenty

Příloha č.1 – Přepis rozhovorů s respondenty

Rozhovor s respondentkou R1

OKRUH Č.1: Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Jste spokojená s Vaší prací nebo je něco, co byste na Vaší práci změnila?

„Mně se tu líbí, ale občas je to tu pro mě hrozný stereotyp vzhledem k tomu, že už tu působím 12 let. Občas nám tu nefunguje topení, tak tu chodíme v bundách a není to příjemné. Ale každý den sem chodí děti, na které se těším. Ted' mě takhle nic nenapadá, ale vždycky se něco najde. Například třeba to topení, aby tu byly lepší podmínky pro práci a taky vyšší mzdu, to by nás motivovalo asi všechny.“

OKRUH Č. 2: Činnosti v rámci organizace

Jaké druhy aktivit nejraději volíte s klienty?

„No nejraději volím nějaké tvoření s nimi, malování, lepení, vyrábění nějakých dekorací, protože to pak můžeme vystavit třeba do oken, nebo na zdi a máme to tu o něco hezčí. A ted' se zúčastňujeme jednoho projektu, kde se pak prodávají výrobky dětí, takže to je o důvod víc, proč tuto činnost volím nejraději.“

Baví klienty činnosti, které navrhnete, případně co uděláte, když je vůbec nebaví?

„Musím říct, že třeba ty tvůrčí činnosti moc rádi nemají, jen někteří z nich, ale většina chce jít spíš ven si hrát míčové hry, nebo ještě koukat na filmy, to maj taky rádi. A když je ta činnost vůbec nebaví, stejně ji dokončíme, takže když se to týká toho tvoření, tak jim buď pomůžu, nebo jim to nechám na příště. Je škoda toho materiálu, takže nevyhazují rozdělané věci a děti to ví.“

Necháváte klienty vybrat, čemu se budete věnovat, nebo raději zvolíte sama?

„No vybírat si je moc nenecháváme, a to ne proto, že bychom jim nechtěli dopřát volnou zábavu, ale oni pak neví, co chtějí vlastně dělat, začínají se nudit, navážet se jeden do druhého a také si chodí povídat s námi a chtějí doporučit, co by tak mohli dělat.“

OKRUH Č.3: Přístup ke klientům

Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?

„Noví klienti k nám poslední dobou nechodí tak často, spíše se k nám vrací ti, které už známe. Ale když k nám někdo nový přijde, tak obvykle si udělám obraz hlavně o

Romech, protože už s nimi mám nějakou zkušenost a takové zkušenosti jsou dost podobné těm předcházejícím. Bohužel se dost často setkáváme s tím, že jsou dost zaostalí ve výuce, takže hned se takovým věnujeme více hlavně v té oblasti edukační. To mi na tom třeba vadí, protože vím, že hlavní důvod, proč je sem rodiče posílají, abychom je tu doučily my.“

Udělujete klientům rady, nebo rozhovor uskutečňujete pouze na principu aktivního naslouchání?

„No mně vzhledem k tomu mému dlouholetému působení, ano. Ale vím, že to jejich svěřování je závislé na tom, kolik tomu pracovníkovi je a jak dlouho v organizaci působí. Obvykle se snažím dávat rady, protože si o ně děti řeknou, záleží tedy jak které, ale většinou ji po mně žádají.“

Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena?

„Bez striktních požadavků na dodržování pravidel by si dělaly děti, co chtěly. Mám zkušenosti s tím, že děti hledají skulinku, jak by je mohly obejít. Nechci jim tu příležitost dávat, takže ano, striktně dbám.“

Překročila jste v nějaké záležitosti s klienty svoje povinnosti nebo kompetence?

„Někteří rodiče si malé děti u nás v nízkoprahu vyzvedávají. Jednou ale přišla matka, evidentně špatně naladěná a začala na dítě, když odcházeli, křičet a pak ho uhodila, asi za špatné známky ve škole. Samozřejmě, že jsem nemohla jen tak nečinně stát a koukat na ně, tak jsem za nimi běžela a začala dítě bránit. Skoro matka udeřila i mě. Tuto celou aféru jsem nahlásila na OSPOD, pochopitelně.“

OKRUH Č.4: Etická dilemata

Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?

„Za ta léta jsem jich již řešila celkem dost. Teď kdybych měla říct nějaké dilema, které jsem řešila v poslední době, tak asi to, že tu máme holčičku, asi ve věku šesti let a prožila si toho celkem hodně. Zemřela jí maminka, tatínek se z toho zhroutil a stará se o ní teta. Teta ale o ní moc nedbá a posílá jí po škole sem na doučování. Hodně si na mě navykla, stále vyžaduje pozornost a já mám tendence ji tu pozornost dát, protože vím, že to nemá lehký. Ale zároveň potřebuju čas i na ostatní děti. Takže jsem to vyřešila tak, že čas věnuju první hodinu holčičce a pak se jí snažím do toho kolektivu zapojit.“

Rozhovor s respondentkou R2

OKRUH Č.1: Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Jste spokojená s Vaší prací nebo je něco, co byste na Vaší práci změnila?

„Jsem tu spokojená, nemám potřebu tu nic měnit, protože jak jsem stála u zrodu tohoto zařízení, tak jsem si to tu vytvořila podle svých potřeb a nastavila si to tu, jak mi to vyhovuje. Takže bych nic neměnila.“

OKRUH Č. 2: Činnosti v rámci organizace

Jaké druhy aktivit nejraději volíte s klienty?

„My se snažíme podle mě zapojit úplně všechno. Snažíme se o vyváženost, s tím, že každá jsme šikovnější na něco a ta pak velí tomu. U kreativních tvůrčích činností moc dlouho klienti třeba nevydrží, takže se snažíme i jiné aktivity vytvářet.“

Baví klienty činnosti, které navrhnete, případně co uděláte, když je vůbec nebaví?

„Stane se, že se tváří znuděně, že je to nebaví, ale je to sporné. Kolikrát říkají, že je to nebaví, ale s postupem času tvrdí, že to byla super aktivita a chtějí si to zopakovat. Když je to naplánované, tak aktivitu doděláme s tím, že to člověk uzpůsobí a zrychlí, ale většinou všechno doděláváme. Učíme je, že od rozdělané práce se neodchází, a to že je to nebaví pro nás není směrodatné, protože ve větší skupině se vždycky najde někdo, kdo bude protestovat.“

Necháváte klienty vybrat, čemu se budete věnovat, nebo raději zvolíte sama?

„Necháváme je si i vybrat, aktivity se podřizují potřebám dětí, ale chceme si i ověřit, že je to baví. Snažíme se bavit s dětmi, zda by je daná věc bavila apod. Sice plánujeme rok dopředu, ale stejně se to pak podřizuje potřebám klientů a podle jejich situace, takže plány úplně nedodržíme.“

OKRUH Č.3: Přístup ke klientům

Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?

„V prvním dojmu si spíše zapamatuji, kdo s ním přijde. Protože to považuji za směrodatné. Ale snažím se nepodrobovat svému prvnímu dojmu, ale až na základě zkušeností, které s klientem nasbírám. V individuálním plánu vždycky nechám mluvit klienta.“

Udělujete klientům rady, nebo jen se snažíte fungovat na bázi naslouchání?

„Snažím se dětem ukázat situaci ze všech možných pohledů, všechny možnosti, které si může zvolit a pak je to na něm a zároveň jim vysvětluji důsledky jeho jednání. Zmíním všechna rizika, všechny informace, které mu mohou pomoci.“

Jaký přístup aplikujete při práci s klienty?

„U téhle cílové skupiny jsem přesvědčená, že je třeba direktivní přístup. Seznamují se s pravidly, hranicemi a je to vidět na programech, kdy chtěly děti volnou zábavu, kterou vyžadují, ale pak se nudí a chtějí, aby jim pracovník zadal nějakou práci. Vysvětlování a nezvyšování hlasu u nich nefunguje, jsou zvyklí hlavně na ten křik, takže pak na to nereagují.“

Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena?

„Na pravidlech si zakládám hodně. Máme je pověšeny na stěně a děti si je mohou kdykoliv přečíst. Když nějaké dítě třeba nějaké poruší, okamžitě ho napomenu bez ohledu na to, jaké k tomu měl důvody. A už se stalo i to, že jsem musela dítě vyloučit, protože je opakovaně porušovalo. Bez pravidel bychom tu nemohli existovat.“

Překročila jste v nějaké záležitosti svoje povinnosti nebo kompetence?

„Stává se to často, když je mi líto nějakého dítěte, přinesu mu hračky, oblečení. Nebo nějakému dávám více potravin, protože vím, že je na tom jeho rodina špatně. Nebo vymyslím aktivity, protože vím, že by to nějaké dítě strašně potřebovalo. První rok, když jsem začínala, asi ze začátku má člověk největší tendence dělat něco nad své povinnosti, protože mu je nějakých malých dětí líto. Jednou jsem se zeptala jednoho chlapečka, co dostal k Vánocům, on mi řekl, že nedostal nic, že Ježíška neslaví. Víím, že jsem začínala a byla jsem z toho smutná, tak jsem mu koupila ponožky. Dřív neexistovala potravinová banka, takže pro ty děti moc toho nebylo. Ale stále si myslím, že bych mu ty ponožky koupila i teď.“

OKRUH Č.4: Etická dilemata

Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?

„Klientka byla zamilovaná do chlapce, který byl ale uživatelem drog a měl žloutenku. Já řešila dilema, zda ji to říct, nebo to nechat. To že měl ten chlapec žloutenku typu C se naše organizace dozvěděla neoficiálně a já neměla nárok sdělovat žádné informace o

dalších klientech. Dělal jsem všechno pro to, abych ji od toho chlapce odradila a povedlo se mi to nakonec.“

Rozhovor s respondentkou R3

OKRUH Č.1: Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Jste spokojená s Vaší prací nebo je něco, co byste na Vaší práci změnila?

„Spokojená jsem, ale pravda je, že bych byla ráda za větší prostory, třeba i kdyby šlo pouze o jednu místnost, i nějaké novější i modernější, ale vzhledem k okolnostem, jaké naše děti jsou, samozřejmě zase nic supermoderního. Ale to by pro nás znamenalo, že bychom museli pryč z této lokality a myslím si, že to umístění našeho zařízení je naprosto ideální. Když máme výtvarku, tak musíme jednu skupinu dětí vyhnat dříve, abychom mohli uklidit a bylo to tu připravené pro starší skupinu. Takže jsem spokojená, ale co se týče prostor pro děti, tak to moc ne.“

OKRUH Č. 2: Činnosti v rámci organizace

Jaké druhy aktivit nejraději volíte s klienty?

„Nejvíce mě baví výtvarka, nějaké pracovní listy, kde děti rozvíjíme a pracujeme s nimi. Ale také mám ráda, když mají děti volnou zábavu a můžu se věnovat konkrétním dětem individuálně. Můžu si začít hrát třeba jen s jedním a bavit se s ním o jeho životě.“

Baví klienty činnosti, které navrhnete, případně co uděláte, když je vůbec nebaví?

„Ve velké většině je to ze začátku vůbec nebaví, i kdyby to byla věc, kterou sami chtěli dělat, tak půlka z nich bude ze začátku otrávená, ale pak je to bavit začne. Je to taková jejich póza, že je to bavit nebude, ale myslím si, že málokdy je to skutečně nebaví. A když je nebaví, tak jim řeknu, že vždycky, že můžou odejít domů. V pátek je výtvarka a můžou si promyslet, že na výtvarku chodit nemusí. Někteří ty aktivity bojkotují a nakazí tím ostatní. Občas je do toho musím tlačit, protože když už spotřebovaly materiál na tu výtvarku, tak by to měli dodělat. Nebo když se zapojí do hry, která už je rozehraná, tak se je snažím přesvědčit, aby to dohráli a nezkazili hru i ostatním. Ale asi to nebude tak hrozný, protože když jsem jim dala možnost, aby šli domů, tak toho nikdy nevyužili a zůstali tam s námi.“

Necháváte klienty vybrat, čemu se budete věnovat, nebo raději zvolíte sama?

„Snažím se jim dávat vybrat, i bych za to byla radši. Často se jich při výtvarce ptám, co by chtěli dělat, ať přijdou s nějakým nápadem. Ale je problém, že z klientů nic nedostaneme, žádný nápad. Takže témata k tvoření vybírám většinou sama.“

OKRUH Č.3: Přístup ke klientům

Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?

„Tohle dělá většina lidí, minimálně nevědomě. Když tohle dělám, tak se snažím být odhodlaná svůj názor přehodnotit, nějaký názor už asi mám, ale snažím se dát tomu člověku dát šanci. I v tom individuálním plánování se snažím nedělat předsudky a nechat klienty, ať si to určí sami. Ale na druhou stranu i přes moji objektivitu občas o nějakém cílu klienty přesvědčit.“

Jaký přístup aplikujete při práci s klienty?

„No tak vzhledem k tomu, že nás navštěvují především Romové, tak direktivní, protože oni jsou na to navyklí, co se týče jejich temperamentu a když se snažím něco vysvětlit, aniž bych zvýšila hlas, tak si ze mě utahují a nepovažují mě za autoritu. Takže za mě rozhodně direktivní přístup, jinak to u nás nejde.“

Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena?

„Kolegyně si na nich zakládají, já se teda učím nikdy oči nepřivřít a být zásadová. Ze začátku jsem si říkala, že by člověk se neměl řídit jen pravidly, ale dávat dětem i volnost a jednat podle situace. Ale moc mi to nevyšlo, pak si děti dovolovaly víc a víc.“

Překročila jste v nějaké záležitosti s klienty svoje povinnosti nebo kompetence?

„Pracuji tady teprve dva roky, takže s tímto jsem se ještě nesetkala. Myslím, že jedním podle pravidel organizace a nic neporušuji.“

OKRUH Č.4: Etická dilemata

Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?

„No tak nevím, jestli je to úplně dilema, ale musela jsem řešit to, že když jsem šla s partnerem do kina, tak mě potkali tři klienti, mladšího školního věku, které jsem pozdravila, ale chtěla jsem mít osobní volno a neřešit s klienty nějaké jejich problémy mezi sebou. Že jeden vzal tomu druhému desetikorunu a nechce mu ji vrátit. Důvěřují mi,

čehož si fakt vážím a ráda jim pomůžu, ale chci mít taky své volno. Ale zároveň jsem věděla, že pokud se u nich nezastavím a nepokusím se vyřešit ten jejich spor, nebo aspoň si s nimi něco říct, budou zklamaní a zase to může ovlivnit moji práci. Takže jsem si k tomu sedla se svými kolegyněmi, ale tam zase každá na to měla svůj názor. Já jsem se rozhodla pro to vždycky je pozdravit a nesnažit se je odbít. Protože to ani nedokážu.“

Rozhovor s respondentkou R4

OKRUH Č.1: Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Jste spokojená s Vaší prací nebo je něco, co byste na Vaší práci změnila?

„Jsem ráda, že jsem se hned takhle po škole uplatnila, takže jsem spokojená. Sedla mi i cílovka, i kolektiv tady. Možná mzdu bych si představovala větší, ale kdo ne.“

OKRUH Č. 2: Činnosti v rámci organizace

Jaké druhy aktivit nejraději volíte pro klienty?

„No nejraději se s nimi učím, protože bych z nich chtěla mít šikovné děti, které se v životě uplatní a nízkoprah ukáže, že plní důležitou funkci v životech dětí.“

Baví klienty činnosti, které navrhnete, případně co uděláte, když je vůbec nebaví?

„No tak to učení je tedy moc nebaví, to poznám hned. Ale i to je u nás třeba dělat. A i když je to hodně nebaví, tak to stejně dojedeme, protože je to za první úkol ze školy, kde můžou za to dostat poznámku a doma to s nimi nikdo neudělá, protože někteří rodiče třeba neumí ani číst. Oni to pak nakonec chtějí dodělat, protože taky nechtějí být ve třídě za nejhorší.“

Necháváte klienty vybrat, čemu se budete věnovat, nebo raději zvolíte sama?

„Občas si můžou vybrat i sami, ale to Vám už určitě holky řekly, že některé děti většinou stejně chtějí k tomu nás. Tak je aspoň fajn, že si s nimi můžeme u různých aktivit individuálně popovídat a je to pro obě strany občas i přínosné.“

OKRUH Č.3: Přístup ke klientům

Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?

„Když jsem sem nastoupila, tak jsem měla určité předsudky vůči Romům, protože jsem s nimi měla negativní zkušenost když, jsem byla malá. Ale za tu dobu, leč krátkou, jsem

se naučila žádné předsudky nemít, ale fakt žádné, protože jsem zjistila, že Romové jsou jistým způsobem raubíři, ale ty děti, co sem chodí jsou zlaté.“

Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena? *„Řekla bych, že na pravidla tu z nás všech apeluji snad nejvíce. Snažím se, aby tu byl řád, aby klienti nezjistili, že se dají pravidla taky obejít a celkově to tu bylo nějak nastaveno. Tím, jak sem chodí převážně Romové a doma žádné pravidla nejsou nastaveny, tak aspoň se jim učí tady.“*

Překročila jste v nějaké záležitosti s klienty svoje povinnosti nebo kompetence?

„Vzhledem k mému krátkému působení tady jsem se s tím ještě nesešla.“

OKRUH Č.4: Etická dilemata

Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?

„Mám sklon se věnovat více těm mladším dětem než těm větším, protože mi i přijde, že mě víc potřebují a co se týče jejich vývoje, tak tam mám tendence jim nahrazovat maminku a dávat nějakou náhradní lásku. Vím, že je to nepatřičný a měla bych upřednostňovat i ty větší. A ještě navíc s těmi většími si neumím navodit takovou důvěru, protože je to daný asi tím slabším věkovým rozestupem.“

Rozhovor s respondentkou R5

OKRUH Č.1: Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Jste spokojená s Vaší prací nebo je něco, co byste na Vaší práci změnila?

„Spokojená je asi silné slovo, ale víceméně ano. Možná více peněz a taky vedení, které by nás občas pochválilo, protože si občas připadáme mezi ostatními zařízeními pod touto organizací méněcenní. Netuším, čím by to mohlo být. Takže za mě jedním slovem motivace.“

OKRUH Č. 2: Činnosti v rámci organizace

Jaké druhy aktivit nejraději volíte pro klienty?

„Aktivity máme naplánované týden dopředu a jedeme je podle toho. Ale nemůžu říct, že bych nějakou s nimi dělala nejraději, to asi ne. Já jsem spíš na to individuální plánování a individuální konzultace.“

Baví klienty činnosti, které navrhnete, případně co uděláte, když je vůbec nebaví?

„Občas je to bavit přestane v průběhu, tak to v tom případě vymýšlíme do příště něco jiného. Ale je fakt, že se vždycky objeví někdo, komu ta aktivita úplně nesedne.“

Necháváte klienty vybrat, čemu se budete věnovat, nebo raději zvolíte sama?

„Jak jsem říkala, aktivity máme naplánované dopředu, takže obvykle jim to vybíráme my, ale když se s námi domluví, tak si můžou něco vymyslet samy.“

OKRUH Č.3: Přístup ke klientům

Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?

„Vůbec ne. Chodí k nám děti, o kterých byste kolikrát neřekli, že jsou z nějakých sociálních rodin. A děti, které mají značkové oblečení a jsou upravené, ty mají kolikrát více problémů. Takže jsem se naučila si o nich na první pohled nic nemyslet, poznat je, udělat s nimi rozhovor, naplánovat si, co by chtěly změnit a takhle u každého dítěte stejně.“

Svěřují se vám klienti s problémy? Udělujete jim rady, nebo jen se snažíte fungovat na bázi naslouchání?

„Záleží na věkové skupině. Pokud je to malé dítě, tak si závěry nevydedukuje samo a potřebuje občas nějakou konkrétní radu. U adolescentů je to jiné, tam už mají natolik zkušeností, aby si poradili sami. My jim jenom nasloucháme a poskytujeme informace. Taký tedy záleží, v jaké situaci to je. Občas dáváme radu všem věkovým skupinám.“

Jaký přístup aplikujete při práci s klienty?

„Snažím se spíše o přátelský neautoritativní přístup, kdy nemusím zvyšovat hlas a všechno jde v poklidu. Víím, že když na ně budu křičet stejně jako rodiče například, tak nepoznají v dětství nic jiného. Příkazy podle mě nic neřeší.“

Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena?

„Pravidla se u nás dodržují jako v každém jiném zařízení. Je fakt, že tam nějaká tolerance může vzniknout. Že občas nějakému klientovi odpustíme nějaké to sprosté slovo, nebo po něm třeba i uklidíme nepořádek po výtvarce.“

Překročila jste v nějaké záležitosti s klienty svoje povinnosti nebo kompetence?

„Ne. Jednou jsem už skoro jednomu klientovi půjčila peníze, ale došlo mi, že by za prvé chtěli všichni a pak už by do nízkoprahu chodili jen kvůli dalšímu škemrání. Takže jsem se naštěstí nenechala oblomit.“

OKRUH Č.4: Etická dilemata

Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?

„Jsem člověk, který si fakt odděluje pracovní a osobní život, vždycky se nacházím v nekomfortní situaci, když se mě klienti ptají na mé osobní záležitosti. Nikdy jsem jim to neříkala, ale na druhou stranu vím, že kolegyně to mají posunutě a nelpí na těch hranicích tak jako já a občas něco málo ze svého soukromí poví. To pochopitelně klienti vnímají a už mně několikrát řekli, že mně říkají všechno a já jim nepovím nic. Odpovím jim, že o mně tu nejde a rozhodně v tom nesdělování budu pokračovat. Tohle zrovna neřeším vůbec, ale jiné dilema mě teď nenapadá.“

Rozhovor s respondentkou R6

OKRUH Č.1: Spokojenost sociálních pracovníků v organizaci

Jste spokojená s Vaší prací nebo je něco, co byste na Vaší práci změnila?

„Spokojená momentálně moc nejsem, protože začalo chodit dost klientů a já jich mám na svědomí nejvíc a mám pocit, že ta práce s nimi teď neprobíhá kvalitně, jinak s mými kolegyněmi spokojená jsem.“

OKRUH Č. 2: Činnosti v rámci organizace

Jaké druhy aktivit nejraději volíte s klienty?

„Nejraději s nimi chodím ven, protože ráda sportuji a oni také, hlavně míčové hry a různé soutěže, které vymýšlíme.“

Baví klienty činnosti, které navrhnete, případně co uděláte, když je vůbec nebaví?

„Venkovní aktivity je baví vždycky a baví všechny. Kéž by je takhle bavilo i učení. Když je nebaví nějaká aktivita, tak o tom občas se mnou hlasují a když nebaví většinu, tak se pustíme do něčeho jiného.“

Necháváte klienty vybrat, čemu se budete věnovat, nebo raději zvolíte sama?

„Ráda je nechávám si vybrat, protože mě těší, když dělají něco, co baví všechny. Když neprijdou s nějakou myšlenkou, tak jedeme podle plánu.“

OKRUH Č.3: Přístup ke klientům

Uděláte si někdy nějaký obraz o novém klientovi ještě před tím, než se s ním pustíte do spolupráce (např. individuálního plánování)?

„Vždycky si ho vytvořím, protože když k Vám například přijde dítě, které není v zimě vhodně oblečené, nebo v sedmi letech nedokáže pořádně mluvit, vždycky vytuším, že to nebude dítě s vhodným zázemím. Samozřejmě se neunáhluji a nedělám předčasné závěry, ale obvykle moje otypování správné a podle toho vytváříme individuální plán. To znamená, doučování především a třeba aby se dokázalo lépe začlenit do party apod. Takže ano, obrázek si nějaký udělám.“

Svěřují se vám klienti s problémy? Udělujete jim rady, nebo jen se snažíte fungovat na bázi naslouchání?

„Děti, které k nám chodí hodně často chtějí radu a aktivní naslouchání v momentu, kdy přímo chtějí radu poskytnout není žádoucí.“

Jaký přístup aplikujete při práci s klienty?

„Já osobně nesnáším, když někdo na děti křičí. Myslím, že by všechno mělo jít cestou, kdy jim to vysvětlím v klidu, nebudu jim toho tolik přikazovat, jinak si myslím, že by někteří přestali i do zařízení chodit. Kdybychom jim pouze něco přikazovali a zakazovali.“

Dbáte striktně na pravidla zařízení? Jak pracujete s tím, když jsou pravidla porušena?

„Na pravidla dbám, ale je samozřejmě občas nutné řešit, zda je v tu chvíli nutné udělit nějaký trest, když to dítě je naučeno od rodičů mluvit sprostě a vlastně v tom celý život vyrůstá, ale samozřejmě upomínky se mu dostane.“

Překročila jste v nějaké záležitosti s klienty svoje povinnosti nebo kompetence?

„To takhle nemůžu teď z hlavy říct. Asi jednou nebylo v mé kompetenci, když jsem hrozila klientovi, že se maminka dozví o tom, že se naváží do ostatních klientů, kteří tam chtěli přestat kvůli němu chodit, ale zároveň jsme věděli, že má určité osobní problémy a nechtěli jsme ho zase vykazovat ze zařízení. Tam je jasné, že nahlašovat věci matce nejsou správné, protože by u nás měla být dodržována mlčenlivost vyjma nahlašovací povinnosti.“

OKRUH Č.4: Etická dilemata

Jaké dilema jste už řešila v rámci organizaci?

„Když jedna z nás na dilema narazí, tak se snažíme to vyřešit tak, aby všechny strany z toho vyšly bez újmy. Ale teď jsem řešila dilema, že k nám touto dobou chodí relativně velké množství klientů a já jich mám na starosti celkem dost. Musím zajišťovat chod zařízení, vést různé aktivity, ale už mi nezbývá čas na individuální rozhovory s dětmi. Takže si napíšu plus a minus a různá východiska a tady mi vyšlo, že nějaký ten čas se budu věnovat tímto způsobem všem klientům a čekat, jestli se to nějak neuklidní a pak to začnu řešit s vedením.“

ABSTRAKT

JAROŠOVÁ, M. *Etické aspekty sociální práce s rizikovou mládeží zaměřené na deontologii a utilitarismus*. České Budějovice 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce J. Sirovátka.

Klíčová slova: riziková mládež, sociální práce, sociální pracovník, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, utilitarismus, deontologie, kategorický imperativ

Cílem diplomové práce je objasnit a definovat etické aspekty sociální práce s rizikovou mládeží s praktickou provázaností. Je zaměřena na etická hlediska a dále sociální práci s rizikovou mládeží více specifikuje – utilitaristickou a deontologickou etikou. Tyto etické teorie jsou vysvětleny ve dvou rovinách; filozofická rovina a rovina uplatnění v sociální práci. V práci je zvolen kvalitativní výzkum – metoda rozhovoru s několika sociálními pracovníky/pracovnicemi, kteří pracují s rizikovou mládeží. Na bázi výsledků diplomová práce analyzuje aplikovatelnost etických teorií do praxe s ohledem na specifika klientů (věk, vzdělání, etnikum), jejich míru využitelnosti, případně jaké další etické teorie korespondují v praxi s jednáním sociální pracovnice/pracovníka ke klientovi.

ABSTRACT

JAROŠOVÁ, M. *Etické aspekty sociální práce s rizikovou mládeží zaměřené na deontologii a utilitarismus*. České Budějovice 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce J. Sirovátka.

Keywords: youth at risk, social work, social worker, low-threshold facilities for children and youth, utilitarianism, deontology, categorical imperative

The aim of the thesis is to clarify and define ethical aspects of social work with youth at risk with practical interconnection. It focuses on ethical aspects and further specifies social work with youth at risk – utilitarian and deontological ethics. These ethical theories are explained on two levels; philosophical level and level of application in social work. The thesis is a qualitative research – a method of interviewing several social workers who work with youth at risk. Based on the results, the thesis analyzes the applicability of ethical theories into practice with respect to the specifics of clients (age, ethnicity), their level of usability, or what other ethical theories correspond in practice with the social worker / employee's behavior.